

ЛІТАРАТУРА і МАСТАЦТВА

2 КРАСАВІКА

2004 г.

№14/4251

АНОНС!

Набліжаецца 60-годдзе вызвалення Беларусі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў і 60-годдзе Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне. Установа «Літаратура і Мастацтва» падрыхтавала да выдання кнігу «Наша Перамога». Заказы на яе прымаюцца па тэлефоне : 284-66-71

Мне здаецца, што сёння галоўная задача ў моўнай практыцы — гэта ачышчэнне лексічнага складу нашай мовы ад чужых слоў, пошукі сваіх, забытых ці «выгнанных» з ужытку лексічных формаў, замененых запазычанымі, узятымі на ўсходзе ці на захадзе.

СТАР.

3

Я навокал вясна...

На белую бярозку,
на пралеску
Заходзяць пры
пасадцы журавы.
Сігналяць ім
з балоцістага ўзлеску
Агеньчыкі азяблых
журавін.

Вясна! Вясна! Высокі
неба купал.
Над сінім лесам
жураўліны клін.
І я стаю, як жораў,
паміж купін
Са жменняй
перамёрзлых
журавін.

Віктар ГАРДЗЕЙ

Фотакалаж А. ПАТАПЕНКІ

беларускі і польскі, аб чым была дасягнута дамоўленасць паміж офісамі Праграмы развіцця ААН у гэтых краінах.

Не трэба апісваць, якія прыгожыя пушчанскія краявіды, колькі тут старадаўніх будынкаў, касцёлаў і цэркваў, прыдарожных крыжоў, велізарных камянёў ды чарадзейных студняў... А найбагацейшыя абрадавы фальклор, а архітэктура і народныя

яльную абарону мясцовага насельніцтва.

Так што нам ёсць у каго пераняць вопыт.

На думку спецыялістаў па ахове гісторыка-культурнай спадчыны Брэсцкай вобласці і Беластоцкага ваяводства, якія працавалі на поўдні беларускай часткі Белавежскай пушчы, менавіта тут знаходзіцца шмат мясцін і аб'ектаў, цікавых з пункту гледжання турызму. Да прыкладу, ім уда-

зробяць музей для вывучэння і дэманстрацыі народных традыцый, рамёстваў, фальклору рэгіёна.

Думаецца, пашэнцы не толькі будынкам і жыхарам Ражкоўкі. Дзякуючы новаму сумеснаму праекту з'явіцца пракладзеныя экалагічныя і краязнаўчыя сажкі, па якіх ужо ў недалёкім часе павінны хадзіць і ездзіць шматлікія турысты. Усе гэтыя сажкі ў рэгіёне Белавежскай пушчы плануецца з улікам наяўнасці цікавых і адметных у гістарычным

АБСЯГІ

МАГІЛЕЎШЧЫНА

БЯЛІНІЧЫ

ПЕРШЫ СПЕКТАКЛЬ НА НОВАЙ СЦЭНЕ

Здача ў эксплуатацыю новага Цэнтра культуры для многіх бялінічан сталася сапраўднай падзеяй. Трэба заўважыць, што ўзводзілася памяшканне гэтага культурніцкага аб'екта ажно на працягу апошніх 13 гадоў. І вось усе сумненні засталіся ў мінулым. Раённы Цэнтр культуры зажыў сваім, і, будзем спадзявацца, непаўторным жыццём.

Першым значным мерапрыемствам, якое прайшло на сцэне новага раённага Цэнтра культуры, з'явіўся паказ камедыі-вадзівя па п'есе У.Салагуба "Бяда ад пяшчотнага сэрца". Гэта — чарговая работа самадзейных актёраў Бялініцкага народнага тэатра юнага гледача пад кіраўніцтвам рэжысёра Ліліі Кузьменкі.

У спектаклі заняты добра вядомыя бялініцкія аматары тэатра актёры Тамара Падымака, Алена Куранок, Аляксей Чудакоў, Ларыс Фяськова. А для маладога самадзейнага артыста Віктара Чайкова ўдзел у спектаклі — першы выхад на сцэну ў ролі аднаго з галоўных герояў.

КРЫЧАЎ

СКЛАДЗЕНА СПЕЦЫЯЛІЗАВАНАЯ БАЗА ЗВЕСТАК

У Крычаве завяршаецца праца па складанні спецыялізаванай базы звестак "Край мой — Магілёўшчына". Амаль два гады супрацоўнікі цэнтральнай раённай бібліятэкі па крупінках збіралі, сістэматызоўвалі і апрацоўвалі разнастайны краянаўчы матэрыял, вярталі з нябыту імёны і памяць аб знакамітых продках, мадэлявалі мясцовыя звычаі, святы і абрады.

Першы этап ажыццяўлення гэтага не толькі цікавага, але і надзвычай важнага, патрэбнага ўсім праекта праходзіў пад назвай "За сівою смугою стагоддзяў". Тады былі сабраны і апрацаваны багацейшы матэрыял па гісторыі Крычашчыны ад першага ўпамінання самога горада над Сожам і вёсак раёна ў гістарычных крыніцах і да эпохападзяляльнага 1917 года.

Пошукавая праца цягам другога этапа канцэнтравалася на значных мясцовых падзеях XX стагоддзя. Бібліятэкары таксама збіралі і абагульнялі звесткі пра слаўтых землякоў і ўраджэнцаў краю, якія пакінулі значны след у гісторыі раёна, Магілёўшчыны, Беларусі. У рамках ажыццяўлення праекта "Край мой — Магілёўшчына" складзены бібліяграфічны слоўнік знаных ураджэнцаў Крычашчыны — дзеячаў культуры, мастацтва, навукі, адукацыі, тэхнікі.

БАБРУЙСК

ПОСПЕХ ЮНЫХ МАСТАКОЎ

Кіраўнік бабруйскай узорнай дзіцяча-юнацкай мастацкай студыі "Вясёлка" Ігар Моцін, які з'яўляецца аўтарам праекта "Свет без межаў", і адна з лепшых яго вучаніц Алена Нікіценка будуць прадстаўляць нашу рэспубліку ў беларуска-расійскай культурнай акцыі. Яна пройдзе ў Акадэміі Генштаба Узброеных Сіл Расійскай Федэрацыі і прысвячаецца 60-годдзю Перамогі. Бабруйчане разам з іншымі ўдзельнікамі гэтай акцыі сустрэнуцца з прадстаўнікамі ўраду Расіі, сябрамі знакага міжнароднага дабрачыннага фонду Уладзіміра Слівакова і міжнароднай дзіцячай галерэі.

У Маскве будзе дэманстравацца персанальная выстава прац Алены і лепшых твораў маладых мастакоў з "Вясёлкі". Дарэчы, да 60-годдзя вызвалення Беларусі ўзорная дзіцяча-юнацкая студыя "Вясёлка" Ігара Моціна абвясціла конкурс "Мая зямля, абпаленая вайною".

Міхась БОЛІНСКІ

ПРЫРОДНЫ І КУЛЬТУРНЫ СКАРБ БЕЛАВЕЖСКАЙ ПУШЧЫ

Няма прэчанняў — Белавежская пушча з'яўляецца нацыянальным сімвалам нашай краіны. І лёс і развіццё гэтай прыроднай скарбніцы турбуюць не толькі наш урад, але і ўрад Польшчы, бо, як вядома, нашы краіны яднаюць не толькі гісторыя і сучасныя геапалітычныя інтарэсы, але і Белавежская пушча.

У мінулым годзе актыўна працаваў супольны міжнародны праект "Пушча без межаў", наладжаны ў мэтах развіцця трансгранічнага супрацоўніцтва. Аднак з заканчэннем года праект не завяршыўся, а перарос у новы праект, заснаваны на вопыце і напрацоўках мінулага. Ён у першую чаргу скіраваны на ўзмацненне патэнцыялу рэгіёнаў, якія акаляюць лясы, на захаванне іх гісторыка-культурнай спадчыны. Над гэтым працуюць два бакі:

рамёствы, уласцівыя толькі гэтаму рэгіёну! Значыць, — выравылі тыя, хто вёў супольны міжнародны праект "Пушча без межаў", — трэба думаць не толькі пра будучыню самой пушчы, але і вёсчак, мястэчак, што акаляюць яе, зберагчы не толькі прыродны, але і культурны скарб. Да таго ж, сукупнасць прыродных і гісторыка-культурных асаблівасцяў — выдатная глеба для развіцця нацыянальнага турызму, у прыватнасці, сельскага турызму. Які, дарэчы, добра развіваецца ў суседняй Украіне, у Крыму, Малдове і, канечне ж, Польшчы.

Дарэчы, Польшча толькі выйграла ад міжнародных інвестыцый, укладзеных у развіццё гэтага сектара эканомікі. Агратурызм прадугледжвае стварэнне новых працоўных месцаў, а, значыць, развіццё вёсак і сацы-

лося знайсці самую старэйшую ў паўднёвай частцы рэгіёна Белавежскай пушчы хату, якая была пабудавана аж у 1837 годзе! А сама адметная вёска беларускія і польскія краянаўчы назвалі Ражкоўку Камянецкага раёна. Гэта адна з нешматлікіх сялібаў, што здолела ацалець падчас дзвюх сусветных войнаў, пазбегла калектывізацыі. Захавалася цэнтральная брукаваная вуліца, якая пачынаецца ад пляцоўкі ля царквы, хаты, сабраныя без адзінага цвіка (тут няма дамоў, якія б былі пабудаваныя пазней за 1945 год!); зрок наведнікаў прыцягвае драўляная архітэктура XIX — першай паловы XX стагоддзя... Не дзіва, што беларускі і польскі бок дамовіліся аб супрацоўніцтве ў рэстаўрацыі сапраўды выбітных аб'ектаў старой вёскі. Планаецца, што ў адной з хат

плане аб'ектаў. Складанасцяў быць не павінна: падобныя аб'ектаў тут дасючы. Узяць хаця б рэшткі ўзведзенага ў 1733 годзе касцёла Прасвятой Тройцы ў вёсачцы Воўчын. Вядома, што тут быў ахрышчаны, а пасля смерці пахаваны апошні кароль Рэчы Паспалітай Станіслаў Аўгуст Пянітоўскі.

Засталося толькі прывесці планы ў дзеянне і чакаць гасцей. "Я ўпэўнены, што сюды з задавальненнем прыязджалі б турысты з Польшчы, прычым не толькі на аўтамабілях і роварах, але б ішлі і пешшу, — сцвердзіў супрацоўнік Падляскага музея ў Беластоку Ежы Астапчук, калі наведваў Брэсцкую вобласць, — абы толькі межы паміж нашымі краінамі заставаліся празрыстымі".

Вольга МЕШЧАРАКОВА

3 надзеяй на плённае супрацоўніцтва

Больш за гадзіну працягвалася сустрэча прадстаўнікоў часопіса "Малодосць" са студэнтамі Мінскага дзяржаўнага лінгвістычнага ўніверсітэта. Сустрэча, якую падрыхтаваў загадчык кафедры беларускай мовы і літаратуры пісьменнік Пятро Васючэнка, адбылася ў невялікай і ўтульнай аўдыторыі, што належыць гэтай кафедры. Студэнты, якія прафесійна вывучаюць англійскую, французскую, нямецкую і іспанскую мовы з цікаўнасцю праслухалі выступленні Раісы Баравіковай, Віктара Гардзея, Алеся Бадака, Ірыны Клімковіч і Паўла Гаспадыніча.

На сустрэчы гаворка ішла пра сучасную беларускую літаратуру і далейшыя накірункі яе развіцця. З дакладнай і вывераннай прамовы галоўнага рэдактара часопіса Р. Баравіковай слухачы даведзіліся пра канцэпцыю часопіса, пра тое, што мастацкія творы, крытычныя і публіцыстычныя артыкулы, якія друкуюцца ў часопісе, ствараюцца ў асноўным маладымі аўтарамі і, адпаведна назве часопіса, асвятляюць жыццё, праблемы маладых людзей нашай краіны. Будучыя лінгвісты азнаёміліся з творчасцю Р.Баравіковай як паэтэсы, праслухалі вершы В.Гардзея, А.Бадака, П.Гаспадыніча. І.Клімковіч распавяла студэнтам пра работу аддзела публіцыстыкі і прэзентавала кнігу нашых навукоўцаў "Беларуская міфалогія. Энцыклапедычны даведнік", да стварэння якой яна мае самае непасрэднае дачыненне.

Пасля выступленняў адбыўся цікавы і змястоўны дыялог, падчас яко было выказана пажаданне, каб студэнты лінгвістычнага ўніверсітэта, якія ведаюць шмат моваў, больш актыўна прапагандавалі ў замежжы дасягненні нашай літаратуры і культуры. Таксама з абодвух бакоў прагучала спадзяванне на больш шчыльнае супрацоўніцтва маладых лінгвістаў з маладзёжным часопісам "Малодосць".

Ірына ЗАНЕЎСКАЯ

Імянная зорка маэстра Міхала Фінберга з'явіцца ў Маскве на Плошчы зорак ля Дзяржаўнай канцэртнай залы "Россия". Такое рашэнне прыняў урад расійскай сталіцы, ганараваны талент знакага музыканта, прафесара, народнага артыста нашай краіны, стваральніка і мастацкага кіраўніка Дзяржаўнага канцэртнага аркестра Беларусі, адзначыўшы яго вялікую працу

«ГЭТА ЗОРКА — БЕЛАРУСІ!»

па ўмацаванні ды развіцці беларуска-расійскіх культурных стасункаў. Урачыстая цырымонія пройдзе 30 красавіка ў межах вялікага праекта — "Год культуры Рэспублікі Беларусь у Расійскай Федэрацыі".

Зоркі, прысвечаныя нашым суайчыннікам, ужо ёсць на прэстыжнай маскоўскай плошчы — у гонар Ігара Лучанка ды Уладзіміра Мулявіна. Трэцяя будзе паводле агульнага ліку семдзесят пятай: вось колькі таленавітых асоб атрымалі тут свой ганаровы імяны знак і "зорны" тытул! Праўда, сустрэўшыся з журналістамі, М.Фінберг пад-

крэсліў, што не ўспрымае сваю імянную зорку як асабістую адзнаку. З яго гледзішча, гэта — адзнака ўсяму аркестру, з якім поруч працуе маэстр. Гэта — і зорка Беларусі, высокая адзнака нашай краіне, прызнанне заслуг дзяржава, якая паспрыяла, каб творчы калектыв мог плённа працаваць і зрабіцца адным з лепшых аркестраў на постсавецкай прасторы.

Дзяржаўны канцэртны аркестр Беларусі правёў каля 30 праграм, прымеркаваных да цырымоніі на Плошчы зорак. Не будзе выключэннем і ўласная ўрачыстасць: у дзень адкрыцця зоркі М.Фінберга пройдзе 5-гадзінны канцэрт з удзелам і многіх папулярных расійскіх дзеячаў эстрады.

Сёлетні сезон аркестр прысвяціў 60-годдзю вызвалення Беларусі ад фашыскай навалы і плануе з новай тэматычнай праграмай "Песні Перамогі" аб'ехаць гітлінку, а ў сталіцы даць шматгадзінны канцэрт пад адкрытым небам, прыгадаўшы яшчэ адзін знамянальны юбілей: 50-годдзе ўзвядзення ў Мінску ўсім вядомага манумента на колішняй Круглай плошчы. А колькі пазнаваўчых праграм, звязаных з адраджэннем старасвецкай культуры і асэнсаваннем нашай музычнай гісторыі, рыхтуецца да фестываляў у Нясвіжы, Міры, Мсціславе, Наваградку!

Планы, безумоўна, вартыя асобнай увагі, як і факт стварэння пры аркестры студыі эстраднай песні, своеасаблівага прадзюсерскага цэнтра, задуманага накіталі "Фабрыкі зорак". Значыць наша гаворка пра справы Дзяржаўнага канцэртнага працянецца.

С.БЕРАСЦЕНЬ

Адбылося чарговае пасяджэнне літаратурнага аб'яднання-семінара "Літквартал". На ім прысутнічалі вучні старэйшых класаў мінскіх школ, навучэнцы каледжаў, студэнты ВУНУ, працоўная моладзь. З новымі творамі перад сябрамі па пяры выступілі Андрэй Латыголец, Вольга Бычко са Стоўбцаў, Галіна Забайская, Мікола Адам, Сяргей Патаранскі і іншыя.

Кіраўнік паэтычнага адгалінавання аб'яднання-семінара В. Спрычан пра-

аналізаваў паэтычныя радкі маладых твораў, выказаў канструктыўныя заўвагі. У абмеркаванні твораў літкварталаўцаў прынялі ўдзел Н. Дзянісавіч, Н. Капа, М. Шамякіна, П. Гаспадыніч, А. Казлоў.

Пасяджэнні літаб'яднання-семінара "Літквартал" адбываюцца першы і апошні чацвер кожнага месяца а 18 гадзіне ў памяшканні рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва" па адрасе: г. Мінск, вул. Захарова, 19. Тэл. 284-66-73

каго пазычыў гэтае слова. Хутчэй за ўсё, што ніхто ні ў кога.

Тое ж самае адбываецца цяпер са словамі "куруць", "танцаваць". Камусьці яны здаліся запазычанымі з усходу, давайце возьмем з захаду, будзем гаварыць "паліць", "танчыць". Але навошта такі адкрыты плагіят? У нас "паліць" — гэта паліць у печы, паліць агонь. А "куруць" — гэта рабіць куроным, дымець. "Закурэла шкло ў лямпе", — скажа наш чалавек. Дык навошта мы бяром чужое і адкідаем сваё?

А возьмем "танцаваць": яно чужое, нямецкае: "танцэн". Мы да яго прывыклі не так даўно. Наша было — "скакаць". "Узяўшыся ў бокі ды пайшлі ў скокі", — здаецца, ёсць недзе ў Дуніна-Марцінкевіча. Яшчэ ў яго ёсць "гуляць", якое бытвала на Беларусі: "Гульнуў з ёю Навум Прыгаворка..."

Дык чамусьці маладыя не бралі нашых забытых слоў, а ўзялі ў палякаў "танчыць", хоць у гэтым няма ніякай неабходнасці, бо "танчыць" і "танцаваць" маюць тую ж нямецкую аснову.

Яшчэ адна калька з польскае мовы сустракаецца цяпер даволі часта: "пера-

га! Як і нельга на неба залезці, хоць і можна — ніхто не забараняе.

"Так жыць нельга!" — скажуць мне, а я скажу: чаму нельга, калі я вольны жыць? А калі скажуць: "Так жыць няможна!" — тут ужо іншая сітуацыя, тут трэба падумаць і нешта рабіць, бо так жыць далей і, сапраўды, немагчыма.

Дык ці можна абысціся ў нашай моўнай практыцы адным словам "нельга" і адкінуць падобнае да яго "няможна"? Няхай гэта будзе таўталогія, але я скажу: "Няможна!"

Не ведаю, ад каго пайшло, калі сталі гаварыць і пісаць "дзеля", адкінуўшы прэч "для", нібы і без яго можна абысціся. Але як вы ацэніце вось такую фразу: "Дзеля цябе я сяду ішоў, дзеля цябе прынес кветкі"? Кожны, хто не забыўся школы, скажа, што тут "дзеля" ўжыта другі раз няправільна, трэба сказаць: "для цябе прынес кветкі". Дык чаму выкінулі з ужытку прыназоўнік "для"?

Ці вось сталі адсякаць "хвост" у словазлучэнні "некалькі дзён (гадоў) таму назад"? Цяпер па аналогіі з польскаю мовай сталі пісаць "некалькі дзён таму". І ў нас фраза набывае невыразны сэнс: "Таму —

потым па нейкіх прычынах "пайшлі ў асад", — такіх, як гаўбец — балкон, сызвалоснік — парык, тоша — паднос, выглыжанка — жанчына лёгкіх паводзін і інш.

Хацелася б, каб толькі хутчэй яны выйшлі на шырокае поле свайго бытавання, пайшлі "ў людзі".

Апошнім часам у нашу мову ідзе шмат слоў з ангельскай мовы, звязаных з тэхнічнай сувязі, эканомікай, гандлем. Гэта перш за ўсё цэлая "сям'я" слоў камп'ютэрнага паходжання, такіх, як правайдэр, файл, сайт, мадэм, яшчэ ўсялякія там пэйджэры, дысплей, факсы, плэеры і інш.

Усё гэта слоўнае багацце яшчэ не атрымала шырокага бытавання, яно круціцца ў асяроддзі спецыялістаў і аматараў электроннай сувязі, асабліва моладзі, якая любіць усё новае.

Чужыя словы паступова становяцца нашымі, нават мяняюць сваё напісанне і гучанне — адны раней, другія пазней. Мне хацелася б, каб камп'ютэр стаў кампутарам, як у палякаў, каб экскаватар стаў капаркай, а бульдозер — спіхачом...

Але не напызаецеся, трэба карыстацца тым, што ёсць. Вось "долар" гучыць

КНИГА ПАВІННА АЧЫШЧАЦЬ НАШУ МОВУ

Перш чым узяць чужое, пашукай сваё

Калі быў жывы Янка Скрыган (памёр у 1992 годзе), наш выдатны празаік і стыліст, дык перыядычна ў друку з'яўляліся яго артыкулы, у якіх ён з глыбокім веданнем справы разглядаў пытанні моўнай практыкі нашых майстроў слова, каго хваліў за добрае веданне роднае мовы, а каго і крытыкаваў за неахайнасць, за моўныя агрэхі, за стыльовыя выкрутасы. Яго жывыя і цікавыя назіранні і разважанні над мовай, над стылем, над моўнаю практыкаю ўвогуле, шмат спрыялі таму, каб не паўтараліся старыя памылкі.

Няма ўжо сярод нас і прафесара Фёдора Янкоўскага (памёр у 1989 годзе), выдатнага мовазнаўцы і стыліста, які таксама даволі часта выступаву ў друку з грунтоўнымі і глыбокімі аглядамі стану нашай моўнай практыкі.

Шкада, што сёння пытаннямі мовы, стылю мала хто цікавіцца. У нашу літаратуру ідуць усё новыя людзі, і часам у іх назіраецца надта вольнае абыходжанне са словам, ужыванне ненарматыўнай лексікі, якая, апроч шкоды, нічога добрага не дае. Вылаяцца ў невялікай кампаніі мо часам і не грэх, але пуская бруднае, брыдкае слова на старонкі друку — гэта парэшанне ўжо зычлівае, гэта абраза чытача. Бо кніга павінна ачышчаць нашу мову ад вульгаршчыны, якой і так шмат вакол нас.

Вульгаршчына, блатны жаргон, ляянка — яна адразу кідаецца ў вочы, яе лёгка адкінуць, а вось ёсць такія моўныя формы, якія здаюцца нармальнымі, натуральнымі, а тым часам яны няправільныя, нават непісьменныя, прыжываюцца, і мы імі карыстаемся, памнажаем і пускаем у свет.

Мне здаецца, што сёння галоўная задача ў моўнай практыцы — гэта ачышчэнне лексічнага складу нашай мовы ад чужых слоў, пошукі сваіх, забытых ці "выгнанных" з ужытку лексічных формаў, замененых запазычанымі, узятымі на ўсходзе ці на захадзе.

Як казаў некалі Якуб Колас, перш чым узяць чужое слова, трэба добра пашукаць у сваіх запасах, і яно, як правіла, знойдзецца.

Банк закрыты і зачынены...

Чаму мы цяпер толькі "тэлефануем", а не "звонім"? "Тэлефанаваць" — чужое доўгае слова, а сваё лёгкае кароткае "званіць" мы ўжо адкідаем. Я сказаў бы нават "дзваніць", як гэта гавораць і пішуць нашы суседзі палякі і ўкраінцы. І гэта вельмі натуральна — гукапераймальна: дзынь-дзынь-дзынь. Хоць тэлефон цяпер не толькі "дзваніць", у яго цэлы набор пазычаных. Мо таму маладыя "тэлефануюць", што "званіць" супадае з рускім гучаннем слова? Але яшчэ невядома, хто ў

дусім", з польскага "пшэдэ вшысткім". Чым наша форма "найперш", "перш за ўсё" горшая за чужую, чым яна каму не спадабалася? І калі ў польскай формы "пшэдэ вшысткім" няма ніякага "падтэксту", дык у беларускай "перад усім" — чужае нешта цыннічае, але гэтага наватары не хочуць заўважаць.

Апошнім часам зусім выходзіць з ужытку прыметнік "закрыты". Толькі і чуеш: "зачынены ліцэй", "зачынена газета". Але ж гэта непісьменна! Трэба пісаць: "Ліцэй закрыты", "Газета закрыта". А "зачынены" — дзверы, шафа, акно і г.д. Я здзіўся, і не адзін я, калі нам, студэнтам філфака, выкладчык гісторыі БССР Абэцэдарскі сказаў аднойчы на лекцыі: "Адчыніце кнігі на старонцы..." Ужо і тады я ведаў, што кніжку трэба адкрываць, а не адчыняць. А выкладчык універсітэта не ведаў...

А банк адначасова можа быць і закрыты і зачынены: закрыты — ануляваны, зачынены — бо зачынены дзверы.

Урэшце з гэтымі дзвярыма. Шмат хто кажа: "Заходзьце, адчынена". У той час, як дзверы зачынены... Прабачце, гэта калька з рускай, а беларус скажа: "Заходзьце, не замкнёна". Бо калі дзверы зачынены, яшчэ не значыць, што яны замкнёны.

У нас, беларусаў, два азначэнні: "закрыта", "зачынена", у рускіх — адно: "закрыто". Выходзіць, мы багацейшыя на адно слова. Ды ці на адно толькі!

Узяць "іншы" і "другі". Цяпер "другі" ўжо і не пачуеш: нават да смеху даходзіць, калі кажуць: "іншы бок медаля". Чаму гэта "іншы", калі ў медаля адзін бок і другі, правы і левы, а "іншага" няма. "Іншы" — гэта калі трэці, чацвёрты і г.д.

Абы не так, як у рускай? Але ў рускай — свае моўныя законы, у нас — свае. І не трэба бяцца, што ёсць супадзенні — мовы нашы сваяцкія, як бы нам гэта падабалася ці не. Вунь паслухайце ўкраінскую мову, дык там для нашага вуха поўна русізмаў. А ўкраінцы іх не "праганяюць", бо гэта іхнія словы. Такія, напрыклад, як: *спасыбі, благодать, дзэркало, гроза, сорочка, жарко, ждаты, путь* і інш., і інш.

З падобнаю меркай падыходзяць да слова "гандаль". Некаторыя гавораць: "Яны сталі гандлявацца". А спрадвечнае "таргавачка" ўжо недзе прапала, бо "торговать" — гэта рускае, а "гандляваць" — беларускае, хоць на справе гэтыя два словы зусім не рускія і не беларускія, абодва замежныя.

Нешта такое здарылася са словамі "нельга" і "няможна".

"Нельга" так і чуеш — дзе трэба і не трэба, дзе можна і дзе няможна. А словы гэтыя блізкія па значэнні, але не раўназначныя. Калі я скажу: "Нельга хадзіць па тонкім лёдзе", мяне могуць аспрэчыць: чаму нельга? А вось я паспрабую прайсці. А калі я скажу: "Няможна хадзіць па тонкім лёдзе", — тут ужо катэгарычная забарона, бо небяспечна! Ці возьмем прыклад з народнага. Калі я скажу: "Няможна порткі церза галаву надзець", — мяне адразу паправаць: чаму гэта няможна? Можна, ніхто не забараняе, ды нель-

каму? Няма закончанасці думкі.

Або

яшчэ прыклад: чаму мы аддаём на водкуп "чуць-чуць" і пакідаем сабе толькі "ледзь-ледзь"? А памятаеце ў Якуба Коласа: "чуць-чуць дрогне, праліецца чырвань на ўсходзе — гэта неба ўсміхнецца людзям і прыродзе". Ці можна сказаць: "Я ледзь стаміўся"? Здаецца, гэта непісьменна. А "я чуць-чуць стаміўся", — адпавядае фізічнаму стану чалавека — ён трохі стаміўся. Або: "Я ледзь-ледзь прамок", — непісьменна, а "чуць-чуць прамок" — трохі прамок — фраза гучыць праўдзіва. А каб правільна карыстацца гэтымі прыслоннымі формамі, трэба добра адчуваць слова, улоўваць музыку сказа з яго тонамі і паўтонамі, з яго пералівамі, рытмікай, урэшце, гармоніяй.

Слоўнае багацце

Пра "згубіць" і "страціць" некалі пісаў у "Ліме" Аляксей Пяткевіч з Гродні, прыводзячы прыклад калькаванай назвы п'есы маладога драматурга А. Курэйчыка "Згублены рай", хоць тут просіцца слова "страчаны". Пяткевіч правільна гаворыць, што апошнім часам у нас бытуе адно слова — "згубіць", а вось "страціць" — проста як прапала — менавіта згубілася. І мы бачым, як яго не хапае, бо яго нельга замяніць на "згубіць", бо ў іх розныя функцыі. Нельга сказаць: "Я страціў карову ў лесе", а "згубіў карову", як і нельга сказаць "згубіў розум", "згубіў мову", а толькі "страціў розум", "страціў мову". Хоць цяпер некаторыя пішуць: "Згубіў прытомнасць". Але ж гэта непісьменна!

Ці возьмем азначэнне "апаўночы". Апаўночы — гэта дванаццаць гадзін ночы, палова ночы. У іншым значэнні яно не ўжываецца. Няможна сказаць: "Ён прышоў у гадзіну апаўночы", а толькі "ў гадзіну ночы". "Апаўночы", "апоўначы" ўжываецца тады, калі няма канкрэтнай спасылкі на пэўны час — гадзіну, дзве і г.д.

Часам здараецца так, што ў нашай мове не стае патрэбнага слова. На яго раней не было пільнай патрэбы, а сёння — хоць ідзі і пазычай. Таму ўзнікаюць такія наватворы, як "пераслед", "параза", "ўгон" — цяпер яны на языку ў журналістаў. Я падкрэсліў "на языку", каб сказаць, што гэта беларуская форма рускага "на слыху", што ўжываецца цяпер у нашай прэсе, як, дарэчы, і "на карню", таксама жыўцом руская форма, у той час як у народзе ёсць свая форма — "на пні" — "Лес гніе на пні", нават "жыта прарастае на пні", але чамусьці мы не ўявілі гэтыя формы ў абыходак і карыстаемся чужымі. Выходзіць, што чужое ўзяць лягчэй, чым знайсці сваё.

Добра шукае і знаходзіць сваё, забытае, Уладзімір Арпоў, які вярнуў з нябыту нямала слоў, што калісьці ўжываліся, а

зусім не па-беларуску, а "даляр" больш за сотню гадоў бытуе ў нашай народнай мове, а нарматыўная граматыка не хоча яго прызнаваць і захоўвае рускую форму. У расейцаў, напрыклад, народная форма "на флоце" выцесніла граматычную "во флоте", і такіх прыкладаў шмат. Мне здаецца, што трэба было б пісаць "кабур", а не "кабура", як у слоўніку, "шлагбаум", а не "шлагбаум", "манга", а не "манго", "мазуты", а не "мазут", — таму што ўнутраныя законы мовы гэтага патрабуюць. Вы ўсе чулі такое слова, як "доўгажыхар". Горшае калкі нельга і прыдумаць, аднак жа яе ўжывае наша прэса, хоць у нас ёсць сваё слова, якое бытуе ў народзе — "даўгавечны чалавек", "даўгавечнік". А чаму нельга замяніць яшчэ адну дзікую кальку "садзейнічаць" нашым добрым словам "спрыяць", "паспрыяць"?

Даўно не люблю слова "саміх", бо ў народзе яго гавораць "самых", і мне здаецца, што гэта нашае слова. Між іншым, украінцы таксама гавораць і пішуць "самых".

Не ўціснуць у адну схему

Урэшце, нельга за адзін раз ахапіць усё і выявіць тыя прыклады парушэння моўных нормаў, якія сёння існуюць і якімі мы карыстаемся. Асобнага артыкула заслугоўвае гутарка пра сённяшняе захваленне блатным жаргонам, які атрымаў шырокае бытаванне сярод гарадской моладзі. Не ўтрымаліся ад гэтай спакусы і некаторыя нашы маладыя пісьменнікі, і іхнія героі не прамянаюць выпадку, каб не "паботаць па фені". Але апроч шкоды такое захваленне нам нічога не дадць. Таму заклікаю тых, хто згодны са мною, не ўнікаць такой надзённай тэмы.

Жыццё не ўціснуць ні ў адну схему, якой бы прасторнай яна ні была. Мова — якраз той жывы арганізм, якому заўсёды цесна ў рамках, што адводзяць ёй нашы мовазнаўцы, стваральнікі граматычных правілаў. Пажадана, каб яны гэтыя рамкі час ад часу пашыралі, абнаўлялі, рабілі больш гнуткімі — каб нічога не давялося ламаць і гнуць, уціскаючы ў іх.

Не ведаю, што сказаў бы Янка Скрыган, прачытаўшы мае дылетанцкія нататкі, аднак думаю, што са многімі маімі меркаваннямі ён пагадзіўся б, бо я таксама, як і ён, кіраваўся адным: каб мы, імкнучыся ачысціць нашу мову ад неўласцівых нам слоў і звяротаў, не выкінулі, як старэйлае, патрэбныя слоў і тэрмінаў, не забарнілі яе, прызнаўшы за чужое сваё, роднае, што нам служыла і будзе яшчэ служыць доўга-доўга.

Уладзімір ДАМАЗЭВІЧ

няя абмены і сустрэчы. У гэтых мерапрыемствах задзейнічана вялікая армія ветэранаў: 70 тысяч былых воінаў, 32 Героі Савецкага Саюза, 2 поўныя кавалеры ордэна Славы, 239 Герояў Сацыялістычнай Працы, 69 тысяч вязняў фашысцкіх канцлагераў, 2 тысячы блакаднікаў.

У лютым сёлета праведзены 2-гі пленум Рэспубліканскага Савета нашага аб'яднання, на якім быў абгулены вопыт работы ветэранскіх арганізацый. Да прыкладу, у Мінскай вобласці ў 2003 годзе аказана дапамога ветэранам у памеры 2 мільярдаў рублёў, адрамантавана 77 дамоў, тэлефанізавана 269 кватэр, выдзелена 27 аўтамабіляў "Ака". Заслугоўвае падтрымку ініцыятыва Мінскага гарвыканкама, які летас прыняў рашэнне аб штомесячнай дапамоце да пенсіі ветэранаў вайны. Шмат дадатнага па аказанні сацыяльнай дапамогі інвалідам вайны, ветэранам, іх сем'ям робіцца ў Віцебскай, Брэсцкай, Гродзенскай, Гомельскай, Магілёўскай абласцях. Лідская ветэранская арганізацыя правяла больш як 700 сустрэч удзельнікаў вайны са студэнтамі, навучэнцамі, жыхарамі гора-

дзеінасць — узрост не той. Таму мэтазгодна было б аддаць беззваротна ім пашану для працы, забяспечыць камандзіровачнымі расходамі за кошт дзяржавы.

На базе Рэспубліканскага Палаца культуры ветэранаў працуюць мастацкія калектывы ветэранаў "Памяць сэрца" і "Баявыя сяброўкі", якія атрымалі шырокую вядомасць у краіне. Яны даюць канцэрты інвалідам у дамах-інтэрнатах, школах, на прадпрыемствах бясплатна, на грамадскіх пачатках. Сродкі для свайго існавання, па сутнасці, не зарабляюцца.

На сёння застаецца нямаля праблем з забяспячэннем ветэранаў лякарствамі па льготных рэцэптах у асноўным ад хвароб, якія ўласцівы людзям пажылога ўзросту. У раёнах і гарадах у ветэранаў ёсць нямаля іншых праблем. Але абнавіць тое, што штодзённай увазе да іх мясцовых органаў улады яны будуць вырашацца не толькі да святаў, але і пастаянна.

Але ўсё-такі галоўным пытаннем для ветэранаў застаецца не столькі матэрыяльны бок, колькі маральны, які не пат-

ПАЭТ ВЫЗВАЛЯЎ БЕЛАРУСЬ

Выдатны беларускі паэт Аляксей Пысін быў удзельнікам пяці франтоў Вялікай Айчыннай вайны: Заходняга, Калінінскага, Ленінградскага, Першага і Другога Прыбалтыйскіх. Летам 1944 года гвардыі радавы Пысін вызваляў ад ворага родную Беларусь.

Пачатак зімы 1943—44 гадоў. Фронт на працяглы час прыпыніўся на рэчыцы Проня пад Горкамі, Чавусамі... Побач з Польскай дывізіяй, салдаты якой прыйшлі пад сцягам Касцюшкі, заняла свае пазіцыі і гвардзейская дывізія Чырвонай Арміі, у якой служыў малады Аляксей Пысін. Камандзір роты — у знак падзякі за мужнасць — папрасіў у салдата Пысіна шынель, надзеў на сябе, а яму аддаў свой новенькі белы кажух. На прамерзлым чорна-шэрым лузе — добрая мішэль для нямецкіх снайпераў. Парадаксальна падзяка. Але што не здаралася ў вайну... Верны сябра А. Пысіна паэт Віктар Ракаў пазней прысвяціў яму верш "Камсастаўскі кажух".

*Абраннік матухны-пяхоты,
Прайшоў жывым па ўсёй вайне.
Хоць быў пасечаны ўдваяне —
І за сябе, і за камроты...*

Залезчышы раны ў армейскім шпіталі, гвардзеец Пысін вярнуўся ў сваю роту і летам 1944 года прыняў удзел у прарыве фронту на Проні і ў вызваленні вёсак Горацкага раёна. У мірны час паэт-франтавік не раз успомніць найменні некаторых горацкіх паселішчаў, як, напрыклад, у вершы "Іван-чай":

*Тройчы адбівалі вёску Буду,
Тройчы паміралі за яе.
А пад Будай — хлопцы пахаваны,
А пад Будай — многія сябры.
Аляксеі, Віктары, Іваны...
Гліна коўзкая. Падзол сыры.*

Аляксей Васільевіч, ужо прызнаны паэт, ахвотна наведваў Горкі. У музеі ратнай славы яму падарылі на памяць капсулу са жменькай зямлі, якая была ў вайну паліта гарачай крывёй польскіх і нашых воінаў. Тую капсулу паэт-воін трымаў у сваім рабочым кабінце на відным месцы.

Гвардзеец Пысін разам са сваёй дывізіяй крочыў далей на захад, па Віцебскай вобласці. Апошнім прыпынкам на Віцебшчыне быў Полацк, які вярэдзіў душу паэта шмат гадоў пасля вайны. Там адбыўся неардынарны ваенны эпізод. Батальён, у якім ваяваў Пысін, выбіў ворагаў з траншэй, апярдзіў час. А нашы самалёты спазніліся. Пасыпаліся на галовы сваіх бомбы... Пад імі аказаліся і Пысін. Зноў жа парадокс вайны.

*Пярэдні край зламалі ўжо шыкі,
Ужо за намі бліндажы і доты.
Спазніліся сюды штурмавікі:
Пяхота абгнала самалёты...*

Сёння ў Горках мала хто ведае, што паэт, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі РБ Аляксей Пысін вызваляў іх раён ад фашыстаў, а ў гарадах і вёсках Віцебскай вобласці, можа, нават і не чулі, што на іх зямлі герайна змагаўся выдатны майстар паэтычнага слова.

Віктар АРЦЕМ'ЕЎ

ВЫСОКІ МАРАЛЬНЫ

27 сакавіка Беларускаму грамадскаму аб'яднанню ветэранаў споўніцца 17 гадоў. Гэта не круглая дата, невялікі адрэзак часу, але за яго зроблена шмат. Зараз аб'яднанне налічвае 2,5 мільёна пенсіянераў і 6747 ветэранскіх арганізацый. Наша аб'яднанне спрыяла таму, каб былі прыняты важнейшыя законы Рэспублікі Беларусь "Аб ветэранах", "Аб пенсійным забеспячэнні", "Аб статусе ваеннаслужачых", а таксама Рэспубліканская комплексная праграма па праблемах пажылых людзей на 2001—2005 гады.

Важным накірункам у рабоце ветэранскіх арганізацый было і будзе героіка-патрыятычнае выхаванне моладзі. Асабліва гэта адчуваецца цяпер, у сувязі з падрыхтоўкай да святкавання 60-й гадавіны вызвалення Беларусі ад фашысцкіх захопнікаў і Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне.

Значны імпульс у падрыхтоўцы да святкавання гэтых дат прыдаў сам Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Рыгоравіч Лукашэнка, які ўзначаліў Рэспубліканскі арганізацыйны камітэт па падрыхтоўцы юбілеяў. Ён жа зацвердзіў план падрыхтоўкі і правядзення мерапрыемстваў да гэтых дат. Планам прадугледжана ў 2004—2005 гг. паляпшэнне сацыяльна-эканамічных умоў жыцця інвалідаў і ўдзельнікаў вайны, культурныя і спартыўныя мерапрыемствы, міжнарод-

да. І такіх прыкладаў многа. На жаль, ёсць яшчэ і адмоўныя нюансы. Напрыклад, цяпер, калі ідзе падрыхтоўка да юбілеяў, рэдка дзе ўбачыш афішы са спектаклямі на ваенна-патрыятычную тэматыку. Тое ж самае можна сказаць і пра ваенныя фільмы. Іх не бачна ні на кінаэкранах, ні на тэлеэкранах.

Ёсць і прапановы. Легендарны партызанскі камбрыг, Герой Савецкага Саюза Віктар Ільіч Лівенцаў прапануе ўзаконіць дзяржавай Дзень партызана, як даніну павагі мужнасці беларускага народа ў мінулай вайне.

З кожным годам усё менш і менш становіцца ветэранаў вайны. У 2002 годзе пайшлі з жыцця 17 тысяч чалавек, у 2003 — 22 тысячы. Таму кожная просьба, прапанова ветэранаў павінны разглядацца ў сціслы тэрмін. Рэспубліканская ветэранская арганізацыя, яе падраздзяленні не могуць весці камерцыйную

АБАВЯЗАК

рабуе ніякіх сродкаў. Яшчэ назіраюцца чэрствыя адносіны асобных чыноўнікаў да ветэранаў, няўвага да іх патрэб. На жаль, часам раўнадушша ў адносінах да ветэранаў праяўляе і моладзь: нячаста ўбачыш, як у трамваі, аўтобусе, метро ўступаюць месца пажылому чалавеку.

На заканчэнне хочацца адзначыць цесную сувязі нашага савета, яго Прэзідыума з ветэранскімі арганізацыямі СНД і, асабліва, з Расійскай Федэрацыяй. Працягваецца праца па выкананні дагавораў аб дружбе, супрацоўніцтве з ветэранскімі арганізацыямі Украіны, Малдовы, Польшчы, Славакіі і іншых краін. Усё гэта неабходна не толькі ў плане аб'яднання намаганняў па сацыяльнай абароне ветэранаў вайны, але і патрыятычнага, інтэрнацыянальнага выхавання моладзі, захавання памяці аб героях, што само па сабе з'яўляецца нашым маральным абавязкам.

Анатоль НОВІКАЎ,
старшыня Рэспубліканскага савета
Беларускага грамадскага аб'яднання
ветэранаў,
генерал-лейтэнант

ІДЗЕ ПАДПІСКА НА ІІ КВАРТАЛ 2004 ГОДА!

Шаноўныя чытачы!
Ідзе падпіска на другі квартал 2004 года. На выданні Рэдакцыйна-выдавецкай установы "Літаратура і Мастацтва" можна падпісацца ў любым паштовым аддзяленні нашай краіны. Для ўстаноў Міністэрства культуры і Міністэрства адукацыі Рэспублікі Беларусь адкрыта льготная падпіска.

Чытайце нашы выданні, сапраўды сапраўды з насам, пакаліце нас.
Наш адрас:
220005 Мінск,
Захарова, 19 РІУ
«Літаратура і Мастацтва»
факс: 2847965 тэл. 284-84-61,
284-65-25
отдел маркетинга 284-66-71

«Літаратура і мастацтва»

Індывідуальная (індэкс — 63856)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 63857)

на 1 месяц — 4100 руб.
на 3 месяцы — 12 300 руб.
Льготная (індэкс — 63880)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Полымя»

Індывідуальная (індэкс — 74985)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 00141)

на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 10 800 руб.
Льготная (індэкс — 00727)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Малодосць»

Індывідуальная (індэкс — 74957)
на 1 месяц — 2700 руб.
на 3 месяцы — 8100 руб.
Ведамасная (індэкс — 00137)

на 1 месяц — 3900 руб.
на 3 месяцы — 11 700 руб.
Льготная (індэкс — 00731)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Нёман»

Індывідуальная (індэкс — 74968)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 7800 руб.
Ведамасная (індэкс — 00238)

на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 10 800 руб.
Льготная (індэкс — 00728)
на 6 месяцаў — 16 800 руб.

«Всемирная литература»

Індывідуальная (індэкс — 74863)
на 1 месяц — 2600 руб.
на 3 месяцы — 5200 руб.
Ведамасная (індэкс — 00135)

на 1 месяц — 3600 руб.
на 3 месяцы — 7200 руб.
Льготная (індэкс — 00729)
на 6 месяцаў — 8400 руб.

УВАГА!

Пачынаючы з 1 КРАСАВІКА бягучага года Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Літаратура і Мастацтва» ПРЫПЫНЯЕ ПАСТАЎКУ СВАІХ ВЫДАННЯЎ («Полымя», «Малодосць», «Нёман», «Всемирная литература», «ЛіМ») У РОЗНІЦУ. Адзіная магчымасць застацца нашымі чытачамі — ПАДПІСАЦЦА на часопісы і газету.

БЕЛАРУСКІХ ПІСЬМЕННІКАЎ

БАРЫСЮК Таццяна Пятроўна, 1971 г. Паэт. Піша па-беларуску. Аўтар паэтычнага зборніка "Аўтапартрэт." Малодшы навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры імя Я. Купалы НАН Беларусі.
Рэкамендавалі для ўступлення ў СБП: Міхась Мушынін, Віктар Шніп, Таццяна Шамякіна.

ГАЛЬКЕВІЧ Аляксандр Барысавіч, 1956 г. Пэраік. Піша па-руску. Аўтар кніг: "Прозрэнне", "Беглецы." Працуе ўрачом хуткай дапамогі ў Баранавічах.
Рэкамендавалі для ўступлення ў СБП: Геннадзь Пашкоў, Сяргей Зайцаў, Леанід Левановіч.

БАБКОЎ Ігар Міхайлавіч, 1964 г. Паэт, празаік. Піша па-беларуску. Аўтар кніг паэзіі "Герой вайны за празрыстасць", "Solus Rex", прозы "Адам Клакоцкі і ягоныя цені". Навуковы супрацоўнік Інстытута філасофіі НАН Беларусі. Рэкамендавалі для ўступлення ў СБП: Алесь Разанаў, Уладзімір Арлоў, Барыс Пятровіч.

ГАРЭЛАВА Марына Александрэўна, 1978 г. Паэт. Піша па-руску і беларуску. Аўтар зборніка вершаў "Кентаўры веку." Працуе мастаком-дызайнерам ООО "Манерон."
Рэкамендавалі для ўступлення ў СБП: Васіль Макарэвіч, Віктар Шніп, Анатоль Вярцінскі.

БАБІЧ Марына Віктараўна, 1982 г. Паэт. Піша па-руску і беларуску. Аўтар зборнікаў: "Прыіти, увидеть, полюбить...", "Нить любви." Працуе псіхалагам у Ваўкавыскай СШ № 5.
Рэкамендавалі для ўступлення ў СБП: Мікола Маляўка, Ала Канапелька, Уладзімір Мазго.

ЛЯШКЕВІЧ Ірына Мікалаеўна, 1969 г. Паэт. Піша па-беларуску. Аўтар зборніка паэзіі "Сувой." Працуе настаўніцай музыкі Мачульскай НСШ.
Рэкамендавалі для ўступлення ў СБП: Віктар Гардзеі, Яўген Хвалеі, Мікола Шабовіч.

БАЗЫЛ'ЕВА Вольга Уладзіміраўна, 1982. Паэт. Піша па-беларуску. Аўтар кнігі вершаў "Крылы ў шафе." Студэнтка-выпускніца журфака БДУ.
Рэкамендавалі для ўступлення ў СБП: Васіль Жуківіч, Рыгор Барадулін, Міхась Скобла.

МАСКЕВІЧ Мікола Сямёнавіч, 1945 г. Паэт. Піша па-беларуску. Аўтар зборніка паэзіі "Ціхі вір." Працуе ў аддзеле адукацыі Мядзельскага раёна.
Рэкамендавалі для ўступлення ў СБП: Віктар Гардзеі, Алесь Камароўскі, Мікола Шабовіч.

БУДОВІЧ Таццяна Васільеўна, 1977 г. Паэт. Піша па-беларуску. Аўтар зборніка вершаў "Дуэль паглядаў". Працуе менеджэрам ТАА "Дыялог."
Рэкамендавалі для ўступлення ў СБП: Людміла Сільнова, Віктар Шніп, Наталля Капа.

САЛОДКАЯ Надзея Стэфанаўна, 1947 г. Паэт. Піша па-беларуску. Аўтар паэтычных зборнікаў: "Я ішла да цябе", "На ўзлёце малітвы", "Свечка жаліцца небу". Зараз на пенсіі.
Рэкамендавалі для ўступлення ў СБП: Віцебскае абласное аддзяленне СБП, Ірына Жарнасек, Навум Гальпяровіч, Анатоль Вярцінскі.

ВІНАРСКАЯ Інга Уладзіміраўна, 1971 г. Паэт. Піша па-руску і беларуску. Аўтар зборніка вершаў "Через огонь." Працуе прыватным прадпрыемствам.
Рэкамендавалі для ўступлення ў СБП: Алесь Пашкевіч, Данута Бічэль, Алесь Каско.

СТАХОВІЧ Надзея Канстанцінаўна, 1953 г. Паэт. Піша па-руску і беларуску. Аўтар паэтычнага зборніка "В моём имени, твоём отечестве." Працуе ў Аршанскім выканаўчым камітэце.
Рэкамендавалі для ўступлення ў СБП: Кастусь Цвірка, Васіль Макарэвіч, Алег Салтук.

ГАБРУСЬ Тамара Віктараўна, 1945 г. Празаік, публіцыст. Піша па-беларуску. Аўтар кніг: "Страчаная спадчына", "Каб было вам шчасця-долі..." і інш. Доктар мастацтвазнаўства.
Рэкамендавалі для ўступлення ў СБП: Рыгор Барадулін, Арсень Ліс, Вячаслаў Чамярыцкі.

Віншуем калег з папаўненнем радоў пісьменніцкай арганізацыі.

ЗАХАРАВА, 19

РЭДАКЦЫЙНА-ВЫДАВЕЦКАЯ ўСТАНОВА «ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

прымае да разгляду:

выдавецкія праекты самай шырокай тэматыкі;
выканае ўвесь спектр рэдакцыйна-выдавецкіх паслуг;
арганізуе рэкламу і прэзентацыю выданняў.
Вул. Захарава, 19, тэл.: 284-85-25.

Выдавецкая ліцэнзія — ЛВ № 570 ад 23 кастрычніка 2002 года, выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Пішыце на адрас: 220005, Мінск, вул. Захарава, 19, Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова "Літаратура і Мастацтва"; e-mail: minsk@lim.by

Адрас у Інтэрнеце — www.lim.by

Мы — беларусы

Кнігі "Мы — беларусы", "Беларусь мая, Песня мая...", "Чарнобыльская рана" і "Чырвоная кніга для дзяцей" можна набыць у Рэдакцыйна-выдавецкай установе "Літаратура і Мастацтва". Тэлефоны аддзела маркетынгу і рэкламнай дзейнасці: 284-66-71; 284-84-62.

КУФАР-NEWS

УСЁ ПРА УКРАЇНУ

У Гомелі, у адной з цэнтральных кнігарняў адкрыўся аддзел кніг украінскіх выдавецтваў. У мерапрыемстве прынялі ўдзел старшыня Дзяржкамітэта тэлебачання і радыёвяшчання Украіны Іван Чыж і намеснік міністра інфармацыі Беларусі Ігар Лапцёнак.

Падобнае стала магчымым дзякуючы пагадненню, якое заключылі інфармацыйныя ведамствы нашых краін. Пры гэтым І.Чыж адзначыў, што дагэтуль украінскія выданні траплялі на Беларусь праз расійскага пасрэдніка, і наадварот. Аднак зараз становіцца можа быць выпраўлена, дзякуючы адкрыццю спецыялізаваных аддзелаў у кніжных крамах. Трэба дадаць, што ў мінулым годзе ўкраінская "палічка" з'явілася ў сталічнай кнігарні "Светач", што на праспекце Машэрава.

ЯКОЕ СВЯТА БЕЗ ЗАКОНА?

У маі г.г. адбудзецца чарговы з'езд пісьменнікаў Расіі. Пра гэта было аб'яўлена на лютэйскім пленуме; на ім жа была прынята Пастанова аб набліжэнні 70-годдзя Саюза пісьменнікаў СССР. У тэксце пастановы, у прыватнасці, гаворыцца: "Адваргаючы міністэрска-бюракратычныя формы дзейнасці былога Саюза пісьменнікаў СССР, яго кантрольна-рэпрэсіўныя функцыі ў ідэалагічнай сферы, пісьменнікі Расіі з павагай ад-

носяцца да тых добрых традыцый, якія ў супрацьстаянні і барацьбе з негатыўнымі тэндэнцыямі былі выпрацаваныя пісьменнікам таварыствам за дзесяцігоддзі існавання Саюза пісьменнікаў СССР".

Разам з тым удзельнікі пленума выказалі свой погляд на нішчыміцу творчых саюзаў, якая, на іх думку, з'явілася "з-за страты той вялізнай агульнапісьменніцкай маёмасці, якая апынулася ў руках своекарыслівых дзяльцоў і прыватных асоб, якія эксплуатаваюць яе дзеля сваёй выгоды". У сувязі з чым было прапанавана звярнуцца да ўсіх творчых саюзаў і літфондаў краін СНД з прапановай аб'яднаць намаганні ў барацьбе за пісьменніцкую маёмасць. Таксама расійскія калегі вырашылі звярнуцца ў Дзяржаўную Думу з патрабаваннем прыняць закон аб творчых саюзах.

ДЗЕЦІ ПІШУЦЬ... БОГУ

Філіял МАПП (Міжнароднай асацыяцыі пісьменнікаў і журналістаў) на Беларусі праводзіць конкурс "Дзеці пішуць Богу", у якім могуць удзельнічаць дзеці дашкольнага і школьнага ўзросту. У лісце трэба пазначыць свае дадзеныя, напісаць пра захапленні, аб веравызнанні, прыкладзі фота духоўнага зместу. Але галоўнае — звярнуцца да Бога, выказаць свае думкі пра Яго, пра веру, Храм, свет, задаць свае пытанні.

Калі дзеці яшчэ не ўмеюць пісаць, але ўжо гатовыя размаўляць з Богам, за іх могуць — перадаючы думкі —

напісаць бацькі. Такія лісты таксама прымуць удзел у конкурсе. Дасылаць іх трэба на адрас: 220103, Мінск, паштовая скрынка 89 ці на адрас нашай рэдакцыі. лепшыя лісты, вытрымкі з гэтых пасланняў, фотаздымкі будуць апублікаваныя ў кнізе з аднайменнай назвай "Дзеці пішуць Богу". Плануецца, што кнігу пабачаць чытачы 30 краін свету, — там, дзе ёсць аддзяленні МАПП.

ЛЕГАЛЬНЫ «НАСТАЎНІК ГОДА»

Міністэрствам адукацыі Беларусі прынята пастанова аб правядзенні конкурсу прафесійнага майстэрства педагогічных работнікаў. Такім чынам, конкурс "Настаўнік года", які праводзіўся не штогод і па-аматарску, становіцца "легальным". Адгэтуль ён будзе праходзіць у тры этапы: спачатку ў навуковай установе, пасля ў раёне ці горадзе, далей — у вобласці. Будзе і чацвёрты этап, падзелены на фінал і суперфінал. Да 31 сакавіка павінны быць пададзены заяўкі ад прэтэндэнтаў на ўдзел у фінале, у якім змогуць спаборнічаць па тры прадстаўнікі ад вобласці і горада Мінска.

Дарэчы, каб даказаць, што ты лепшы, трэба будзе прайсці нялегкія выпрабаванні: педагогічнае і псіхалагічнае тэсціраванне, паказаць відэаўрок, два адкрытых уроку. А самы-самы лепшы прадставіць і абароніць праект, правядзе міні-ўрок для калег і пройдзе педагогічны брэйн-рынг. Яго імя стане вядомым у прафесійнае свята — Дзень настаўніка.

ВІКА

З усім нядаўна, у лістападзе 2003 года ў кнігарні нашай краіны паступіла другая кніга апошняга, шостага тома "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі". Такім чынам, завяршылася выданне гэтай вельмі патрэбнай і каштоўнай энцыклапедыі, якое пачалося ў 1993 годзе.

Можна смела сказаць, што пераважная большасць артыкулаў ЭГБ напісана на самым высокім навуковым узроўні і адпавядаюць у цэлым сусветным стандартам.

Адмежаванасць дадзенай рэцэнзіі не дазваляе даць поўную і ўсебаковую ацэнку сямі кніг (шасці тамоў, а шосты том — у дзвюх кнігах) "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі". Мы спынімся толькі на асобных праблемах і над тым, чым карысна і патрэбна гэта выданне для пісьменнікаў, дзеячаў літаратуры і мастацтва.

Па-першае, у адрозненне ад школьных і універсітэцкіх падручнікаў, пяцітомнай "Гісторыі Беларускай ССР", двухтомных "Нарысаў гісторыі Беларусі" і іншых кніг па гісторыі Беларусі, выдадзеных у нас за апошнія гады, у "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі" найбольш поўна, з улікам найноўшых дасягненняў гістарычнай навукі адлюстраваны шматвяковы шлях беларускага народа ад сівой даўніны да сучаснасці ў непарыўнай сувязі з сусветным гістарычным працэсам.

Па-другое, рэцэнзуемая энцыклапедыя асвятляе ўсе значныя і важныя падзеі, якія адбываліся на тэрыторыі Беларусі з часоў першабытна-абшчыннага ладу па 2002 год. Настаўнік, выкладчык гісторыі Беларусі знойдзе на яе старонках разгляд палітычных, грамадскіх, ваенных, культурных з'яў і падзей, каштоўны матэрыял аб адміністрацыйна-тэрытарыяльных падзелах, стане эканомікі, навукі, тэхнікі, адукацыі і культуры на розных этапах беларускай гісторыі.

Па-трэцяе, ні ў адным папярэднім энцыклапедычным выданні так грунтоўна не паказана цесная сувязь беларускай літаратуры і гісторыі Беларусі, як у рэцэнзуемай намі "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі". У першую чаргу, гэта ацэнка адносіцца да артыкула "Літаратура" (Т. 4. С. 275—380), аўтарамі якога з'яўляюцца Вячаслаў Чамярыцкі, Уладзімір Мархель, Ірына Багдановіч і Любоў Гарэлік.

Нельга не згадзіцца з думкай, што зараджэнне літаратуры на беларускіх землях выклікана надзённымі патрэбамі культурна-гістарычнага развіцця і непасрэдна звязана са з'яўленнем у X стагоддзі пісьменнасці, чаму спрыяла і прыняцце хрысціянства.

Аўтары матэрыялу слушна адзначаюць, што першыя беларуска-літоўскія помнікі ("Летапісец вялікі князь літоўскі" і Беларуска-літоўскі летапіс 1446 года) адлюстравалі выдатную ролю літоўска-беларускай дзяржавы ў тагачаснай Еўропе і сталі здабыткам беларускай гістарычнай прозы.

Тым чытачам, якія цікавяцца гісторыяй беларускай літаратуры, будзе карысна азнаёміцца з высновай літаратуразнаўцаў аб развіцці гэтай літаратуры ў пачатку XX стагоддзя:

"Паказваючы нядолю і беспрасвецце, у якім апынуўся народ, яна ставіла эстэтычнае пытанне пра адмаўленне існуючых формаў жыцця і сцвярдженне мастацкага ідэалу. Сэрцам беларускай літаратуры "нашаніўскай" пары была трывала ўгрунтаваная ў паэтыку нацыянальная ідэя, якой фактычна былі прасякнуты ўсе творы адкрыта патрыятычных па гучанні (...) да чыста артыстычных (...)".

Адзначаючы, што тэма Вялікай Айчыннай вайны стала на доўгі час вызначальнай у беларускай літаратуры, пашыраючы магчымасці псіхалагічнага і экзістэнцыяльнага асэнсавання гістарычных падзей і лёсу беларускага народа, аўтары артыкула разам з тым правільна акцэнтуюць увагу чытачоў, што з канца 1950-х гадоў пачынаецца паглыбленае пераасэнсаванне далёкай і блізкай гісторыі. Так, у прозе В. Быкава вайна павернута сваімі трагічнымі, жорсткімі, бесчалавечнымі бакамі, далёкімі ад параднай лакароўкі. Прынцып гістарызму стаў адным з ас-

ноўных у аповесцях І. Пташнікава "Тартак" і "Найдорф", А. Адамовіча "Хатынская аповесць" і "Карнікі", В. Казько "Суд у Слабадзе".

Літаратуразнаўцы прыходзяць да важнай высновы, што асноўнае месца ў роздуме над праблемамі сучаснасці ў 1960-я — 1980-я гады займае вяртанне да вытокаў. Гэта асабліва бачна на прыкладзе

На вялікі жаль, "Энцыклапедыя гісторыі Беларусі" не пазбаўлена пэўных недахопаў.

На мой погляд, галоўным прадметам даследавання, дакладней артыкулаў ЭГБ павінны быць гістарычныя падзеі на тэрыторыі Беларусі, гістарычныя асобы і гісторыкі, якія займаюцца даследаваннем гэтых падзей і біяграфій гэтых асоб.

Гэта дзесяткі вядомых вучоных-гісторыкаў нашай рэспублікі, якія плённа займаліся і займаюцца вывучэннем гісторыі Беларусі. Сярод іх — Марыя Бяспалая і Аляксей Вішнеўскі, Аляксандр Ігнаценка і Прохор Альшанскі, Дзмітрый Караў і Яфрэем Карпачоў, Галіна Каспяровіч і Барыс Клейн, Уладзімір Коршук і Уладзімір Ладзісеў, Уладзімір Лемяшонак і Анатоль Люты, Якаў Паўлаў і Дзмітрый Пахілевіч, Якаў Рыер і Эдуард Савіцкі, Іван Сачанка і Міхаіл Шкляр.

Хацелася б лепшай змястоўнасці шэрагу артыкулаў пра гістарычную тэму ў творчасці беларускіх пісьменнікаў. У якасці прыкладу можна прывесці артыкул вядомага і таленавітага беларускага літаратуразнаўцы, крытыка і пісьменніка Міхася Тычыны "Колас Якуб" (Т. 4. С. 225—227). Аўтар гэтага матэрыялу нават не нагадвае артыкулы Якуба Коласа "Сумесная барацьба рускага і беларускага народаў супраць славянскай агрэсіі" (часопіс "Славяне", 1943, № 6), "Дваццаць пяць", прысвечаны юбілею БССР (газета "Правда", 1942), прамовы народнага песняра на трэцяй сесіі Акадэміі навук БССР, якая адбылася ў Маскве 20 студзеня 1944 года, на XXI з'ездзе Кампартыі Беларусі, не аналізуе яго перапіску з С. Гарадзецкім. Чытач ЭГБ так і не даведаецца, што Якуб Колас быў вялікім знаўцам гісторыі Беларусі, што ён марыў стварыць п'есу аб Крычаўскім паўстанні 1740—1743 гадоў.

На жаль, па-за ўвагай рэдакцыі "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі" засталася творчасць многіх беларускіх пісьменнікаў, якія прысвяцілі свае творы гістарычнай тэматыцы. Іх прозвішчы або зусім адсутнічаюць у ЭГБ, або толькі названы без усяякіх, нават самых кароткіх каментарыяў, не гаворачы ўжо аб літаратурна-знаўчым аналізе.

Значнай навізнай адрозніваюцца артыкулы аб нацыянальных меншасцях Рэспублікі Беларусь — рускіх, паляках, украінцах, яўрэях, татарах і іншых этнасах, якія пражывалі і пражываюць на тэрыторыі нашай краіны. Разам з тым здзіўляе, што ў асобных артыкулах пра гэтыя нацыянальныя меншасці амаль зусім знік перыяд Вялікай Айчыннай вайны. Асабліва гэта бачна на артыкуле "Яўрэі", рэдакцыя ЭГБ выкрасліла самыя агульныя звесткі аб тым, што 23 яўрэі — ураджэнцы Беларусі за подзвігі ў 1941—1945 гадах удастоены высокага звання Героя Савецкага Саюза, а 15 яўрэям гэта званне прысвоена за подзвігі на беларускай зямлі ў час Вялікай Айчыннай вайны, што два беларускія яўрэі сталі поўнымі кавалерамі ордэна Славы.

Заслугоўвае лепшага падачу біяграфічных звестак аб военачальніках і ваенных дзеячах. Недахоп некаторых артыкулаў — адсутнасць матэрыялу аб іх сувязях з Беларусцю, з беларускай зямлёй. Праслаўлены савецкі палкаводзец маршал І.С. Конев больш двух год камандаваў 37-й стралковай дывізіяй, штаб якой размяшчаўся ў Рэчыцы. Потым ён быў камандзірам 11-га стралковага корпусу, які дыслацыраваўся пад Мінскам. У пачатку Вялікай Айчыннай вайны камандарм прыняў актыўны ўдзел у абароне Віцебска. Але ў ЭГБ няма артыкула аб І.С. Коневе, таксама як і аб маршалах Р.Я. Малиноўскім, К.А. Мерацкове, якія служылі ў БВА.

Чаму ў ЭГБ няма артыкулаў аб пераважнай большасці камандзіраў партызанскіх брыгад на беларускай зямлі ў 1941—1944 гадах?

І ўсё ж. Нягледзячы на некаторыя недахопы і недакладнасці, завяршэнне выдання "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі" — этапная з'ява ў навуковым і культурным жыцці Рэспублікі Беларусь. Можна спадзявацца, што другое, выпраўленае і дапоўненае выданне ЭГБ стане ў шэраг лепшых сусветных стандартаў і ўвойдзе ў залаты фонд энцыклапедычных выданняў.

Эмануіл ЮФЕ

ЛЕТАПІС АЙЧЫННАЙ ГІСТОРЫІ І ЛІТАРАТУРЫ

У нашай рэспубліцы ў навуковы зварот трывала ўвайшлі 12-томная "Беларуская Савецкая Энцыклапедыя" (1969—1975) — універсальны даведнік па ўсіх галінах ведаў, першая шматтомная энцыклапедыя ў гісторыі беларускага народа. У 1978—1982 гадах была выдана 5-томная рэгіянальная энцыклапедыя "Беларуская ССР. Кароткая энцыклапедыя" (паралельна на беларускай і рускай мовах). Значнай з'явай у навуковым і культурным жыцці Беларусі стаў выхад 5-томнай "Энцыклапедыі літаратуры і мастацтва" (1984—1988), аднатомнай энцыклапедыі "Беларусь у Вялікай Айчыннай вайне. 1941—1945" (1990) і іншых энцыклапедыяў.

творчасці Уладзіміра Караткевіча, з прыходам якога ў літаратуру гістарычны жанр дасягнуў сапраўднай эстэтычнай вышыні.

З асобных артыкулаў аб гістарычнай тэме ў творчасці беларускіх пісьменнікаў, на мой погляд, заслугоўваць увагі матэрыялы Анатоля Вераб'я "Караткевіч У.С." (Т. 4. С. 111—112) і "Мележ І.П." (Т. 5. С. 108—109). Нельга не згадзіцца з яго думкай, што гісторыя цікавіла Караткевіча пераважна як прытча, легенда і ў тым плане, які ўплыў зрабіла яна на духоўнае жыццё народа, на яго грамадскую свядомасць. Ацэньваючы трылогію Івана Мележа "Палеская хроніка", А. Верабей падкрэслівае:

"Гэты твор — гімн народу, трыожны і балючы роздум над яго трагічнай гісторыяй... У ёй (трылогіі — Э.І.) яскрава выяўлена душа беларускага народа, акрэслена яго нацыянальная самасвядомасць на крыжовых гістарычных шляхах, што зрабіла кнігу нацыянальнай эпопеяй".

Па-чацвёртае, даволі шырока і ўсебакова разгледжана гісторыка-археалагічная, этнаграфічная, лепшая архітэктурная і літаратурна-мастацкая спадчына Беларусі.

Па-пятае, асобныя артыкулы прысвечаны гісторыі нацыянальных меншасцяў Беларусі — палякаў, яўрэяў, татараў, рускіх, украінцаў, літоўцаў, латышоў, прадстаўнікоў іншых этнасаў, якія здавён жывуць на беларускай зямлі, паказаны іх роля ў эканамічным, палітычным і духоўным развіцці Беларусі, іх уклад у агульную скарбонку беларускай і сусветнай культуры.

Па-шостае, у адрозненне ад папярэдніх энцыклапедычных выданняў упершыню даволі падрабязна асвятляецца шматграннае жыццё беларускай дыяспары (беларусаў дальняга і бліжняга замежжа) розных часоў.

У наш час, калі сярод шырокіх колаў насельніцтва рэспублікі рэзка павялічылася цікавасць да пытанняў генеалогіі і радаводаў, карысна адзначыць, што больш 5 тысяч артыкулаў ЭГБ прысвечана гістарычным асобам і іх радаводу.

На высокім навуковым узроўні напісаны артыкулы "Асвета" (аўтары Э.К. Дарашэвіч, У.С. Пасэ, Г.Р. Сянькевіч, М.А. Ткачоў, А.В. Трухан), "Асветніцтва" (Э.К. Дарашэвіч), "Беларусазнаўства" (З.В. Шыбека), "Беларусізацыя" (А.С. Кароль), "Беларускае шкло" (А.Дз. Ляўковіч, М.М. Яніцкая), "Беларускі нацыянальна-вызваленчы рух" (А.К. Каўка), "Фалькларыстыка" (Я. Саламевіч) і інш.

Чытач знойдзе таксама звесткі не толькі аб Героях Савецкага Саюза і кавалерах ордэна Славы ўсіх ступеняў, але і аб кіраўніках беларускай калабарацыі ў 1941—1944 гадах і актыўных калабарацыяністах у гэты перыяд.

Што датычыцца гістарычных падзей і гістарычных асоб, то ў цэлым рэдакцыйная калегія ЭГБ справілася з гэтай задачай, чаго нельга сказаць аб артыкулах, аб асобных гісторыках. Па якіх крытэрыях ацэньвалася іх роля ў гістарычнай навуцы, іх уклад у гістарычную навуку?

12-томная "Беларуская Савецкая Энцыклапедыя" (1969—1975) такім крытэрыем лічыла навуковую ступень доктара навук. І хоць і ў той час былі таленавітыя кандыдаты гістарычных навук, уклад якіх у навуку быў вышэй, чым некаторых дактароў навук, але ўсё ж такі гэта быў прынцыповы крытэры, з якім у той час лічыліся.

Цяпер наогул зніклі ўсе крытэрыі, і рэдакцыйная калегія "Энцыклапедыі гісторыі Беларусі", а ў першую чаргу кіраўніцтва выдавецтва "Беларуская Энцыклапедыя" прысвоілі сабе паўнамоцтвы і функцыі галоўнага арбітра, галоўнага суддзі ў вызначэнні біяграфічных звестак і характарыстыкі навуковых прац кожнага гісторыка. У сувязі з гэтым можна успомніць словы героя камедыі А. Грыбаедава "Гора ад розуму" Чацкіна: "А суддзі хто?..".

Немаведама, па якіх крытэрыях усе даследчыкі гісторыі Беларусі, не гаворачы ўжо аб іншых гісторыках, падзелены на тры катэгорыі.

Першая катэгорыя — гэта акадэмікі і члены-карэспандэнты Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, асобныя дактары гістарычных, філасофскіх, юрыдычных і філалагічных навук. Для чытачоў яны прадстаўляюцца "карыфеямі", зрабіўшымі вялікі ўклад у гістарычную навуку, ледзь не да перавароту ў гістарычнай навуцы. Дадзена падрабязная бібліяграфія іх навуковых прац. Прычым, абавязкова даецца фатаграфія.

Другая катэгорыя — асобныя дактары гістарычных навук, асобныя кандыдаты гістарычных навук. У ЭГБ дадзена ацэнка іх укладу ў гістарычную навуку, прыводзіцца падрабязная бібліяграфія іх навуковых прац. Адно толькі адрозненне — фатаграфія не даецца.

Трэцяя катэгорыя — асобныя дактары гістарычных навук, кандыдаты гістарычных навук, кандыдаты філалагічных і іншых навук, навукоўцы без навуковых ступеняў. Звесткі пра іх — вельмі кароткія біяграфічныя і вельмі каротка пра прадмет іх даследаванняў. Выключна кароткая бібліяграфія іх даследаванняў (нават, названы не ўсе кнігі, не гаворачы ўжо аб важнейшых артыкулах). Зразумела, без фатаграфій.

У чытача адразу паўстае пытанне: каго ж з дактароў гістарычных навук "Энцыклапедыя гісторыі Беларусі" залічыла ў трэцюю катэгорыю? ("самых горшых дактароў", "дактароў з самым нізкім "каэфіцыентам карыснага дзеяння", або як часта гавораць "трэцяразрадныя"?)

Кніга А. Федарэнкі "Афганская шкатулка" трапіла мне ў рукі выпадкова. Зайшла са сваім дванаццацігадовым сынам у кнігарню, і ён прычапіўся — купі кніжку. Чым прывабіўся — загадкавай назвай ці каляровай вокладкай — не ведаю, але кніжку купіла. Дома назірала, што чытаць ён пачаў заўжата, з цікавасцю, прыйшоў час класіфікацыі спаць — не адабраць кніжкі. Апошні раз з такім захапленнем ён чытаў, мабыць, толькі "Гары Потэра". Такім чынам, і сама я зацікавілася кнігай з серыі "Бібліятэка прыгод і фантастыкі" пад грыфам "Для дзяцей сярэдняга і старэйшага школьнага ўзросту". Хоць са "школьнага" ўзросту даўно выйшла, кніжку прачытала з сапраўдным задавальненнем, даволі хутка зразумеўшы, чым захапіўся мой сын.

Пралог аповесці ўводзіць у атмасферу загадкавых падзей, якія пачынаюць разгортвацца з бальнічнай палаты, дакладней "славутага на ўвесь Саюз" Падольскага ваеннага шпітала, куды паступае новы "хворы" — паранены ў Афганістане прызыўнік. Параненым гэтага "абрубка" можна было назваць вельмі ўмоўна, бо ў яго "не было адной нагі і па плечы абедзвюх рук"*, "забітаная цалкам галава", і, як высветлілася, ён быў яшчэ і зусім сляпы. Такім чынам, пралог, засяродзіўшыся на жалкім стане гэтага пацыента, правакуе чытача лічыць, што далейшыя падзеі будучы асвяляць яго лёс, магчыма, пісьменнік пачне расказваць пра незвычайны гераізм салдата, магчыма, пра яго нязломную волю, якая дапамагае выбрацца з гэтакага стану, пераадолець усе выпрабаванні. Вось так у творы пачынае гаспадарыць яе вялікае інтрыга і чытач адразу трапляе ў яе палон. Загадкаваць яшчэ больш узмацняецца, калі той самы скалечаны "афганец" шэптам дзеліцца са сваім земляком нейкай таямніцай у фінале пралога, а аўтар (не надта часты мастацкі прыём) уступае з чытачом у прамы дыялог, абядае новыя цікавыя сустрэчы, заклікае ў падарожжа ў "беларускую вёску Вялікая Паляна", дзе "таямнічая забытаная гісторыя паступова раскруціцца". Непасрэдным зварот да чытача амаль заўсёды эфектыўна ўплывае на яго свядомасць, вымагае адчування спецыфічнай змовы, саўдзелу, не дазваляе індыферэнтна існаваць па-за сюжэтам. Перапоўнены цікаўнасцю, чытач, нібыта трымаючы пісьменніка за руку, ідзе з ім

* Федарэнка А. "Афганская шкатулка: апавесць, апавяданні". Мн.: "Юнацтва", 2002.

Выхаванне прыгодамі

далей, насустрач прыгодам і незвычайным падзеям.

Адразу ж заўважаецца, што А. Федарэнка вельмі пільна ставіцца да, так бы мовіць, "дазіроўкі" знаёмстваў. Кола персанажаў, з якімі выпала сустрэча напачатку — "афганец", яго зямляк, доктар Пратасевіч — пакідаюцца на нейкі час без увагі. Першы раздзел знаёміць ужо з зусім новымі героямі — падлеткамі з вёскі Вялікая Паляна, якія апантана гуляюць у хакей.

Дэтальна-ўважлівы разгляд пісьменнікам індывідуальнага свету кожнага з падлеткаў надзяляе твор фактурнай верагоднасці, дазваляе стварыць рэалістычны, абгрунтаваны логікай мыслення герояў, ланцужок падзей. Аўтар, відавочна, валодае пачуццём меры ў выкарыстанні мастацкіх дэталаў, звяртаючыся да іх толькі ў неабходных для сюжэта выпадках. Згадваецца адразу меркаванне, што "мастацкая дэталізацыя праўдана толькі тады, калі яна дапамагае раскрыць хоць бы ўскосна асноўны замысел твора".

А. Федарэнка, як пільны вяртаўнік у мастацкай прасторы свайго твора, стаіць на варце чытацкай цікаўнасці, дадаючы час ад часу ў сюжэт новы фактурны шрых, усё больш згущваючы фарбы. Так, па-майстэрску маляўніча і дакладна пісьменнік разгортвае карціну палявання на зайца, якая мае нечаканую канцоўку: у глыбокім снезе сабака знаходзіць непрытомнага падлетка.

Відавочна, што новая дзея аповесці ўсё больш узмацняе яе інтрыгу, надзяляе атмасферу сюжэта эфектам своеасаблівага магнетызму, а чытач інтуітыўна дастасоўвае чарговую з'яву да тых, што ўжо вядомыя, і аналітычна супастаўляе са сваімі ранейшымі высновамі-здагадкамі, захоплены вядзе прыватнае следства. Безумоўна, А. Федарэнка з'яўляецца таленавітым пераемнікам лепшых традыцый У. Караткевіча, бо такія кала-

рытныя дэтэктыўна-забытыя гісторыі, якія, паступова развязваючыся, набываюць абрысы лагічнай, аб'ектыўна абгрунтаванай сувязі, вымушаюць згадаць гэтага славутага майстра прыгодніцкага жанру. Зразумела, што аповесць А. Федарэнкі разлічана на іншую чытацкую аўдыторыю, што і ўдакладняецца сціплай фармулёўкай "для <...> школьнага ўзросту", але, бясспрэчна, што менавіта гэтак асяроддзе чытачоў, напаткаўшы яго кніжку, удзячна і нецярпліва пачынае перагортваць старонку за старонкай, апантана шукаючы разгадкаў і адказаў на шэраг пытанняў.

У аповесці адбываецца своеасаблівая дыферэнцыяцыя герояў. А. Федарэнка выразна прадэманструваў некалькі характараў, маляўніча перадаў, якімі каштоўнасцямі жывуць тыя ці іншыя знаёмцы галоўнага героя, нашы сучаснікі. У пісьменніка цудоўна атрымаліся па-мастацку абаяльнасць, але рэалістычна, без аніякай гратэскасці, вобразы. Аўтар неардынарна паказаў і перамены, якія

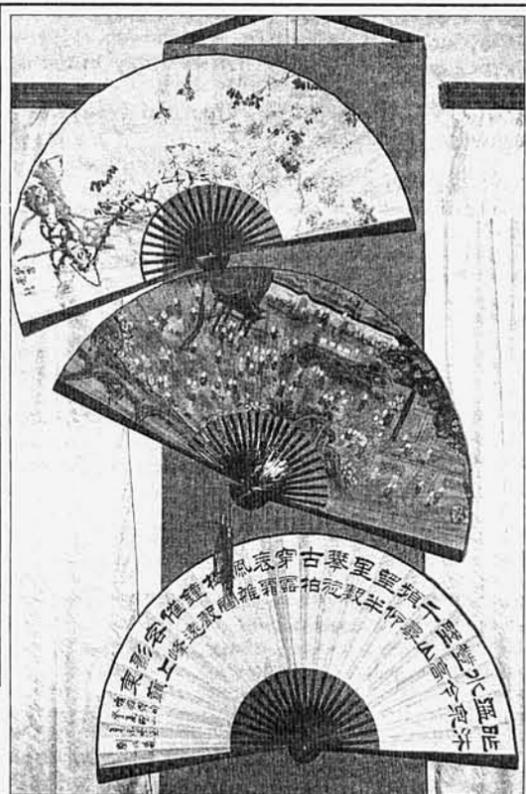
часам адбываюцца з людзьмі ў жыццёвых варунках. Вядома, што "пісьменніцкая арыгінальнасць заўсёды грунтуецца на пэўнай ідэяна-мастацкай сістэме адносна да рэчаіснасці, калі мае значэнне не толькі што сказаць, але і як сказаць, бо ў творчасці важны і адбор матэрыялу, і выбар пэўных мастацкіх сродкаў". Відавочна, што А. Федарэнка ў сваёй аповесці ўдала супаставіў "фактычны матэрыял" з "мастацкім адлюстраваннем", бо выпісаныя ім вобразы на самай справе атрымаліся пазнавальнымі, сапраўднымі прадстаўнікамі свайго часу.

Таксама навідавоку, што пісьменнік сцвярджае ў сваім творы спрадвечныя ісціны — добра перамагае зло, па-сапраўднаму бывае шчаслівым толькі той, хто робіць шчаслівым іншага. Вядома, што гэтыя чалавечыя догмы ў мастацтве былі абыграны неаднойчы. Згадаць хаця б фальклорныя творы, дзе рыцар на белым кані выратаўвае слабых і гаротных, перамагае пачварнага зладзея; дзе зачараваная прынца сапраўдна ад судакранання з героем-збавіцелем і яны разам робяць цудоўным свет вакол сябе. Але ў аповесці А. Федарэнкі ідэя добра і чалавечнасці набывае чаргова-новае мастацкае ўвасабленне, праецыруецца на дзень сённяшні, персанфікуе герояў у сучасным абліччы.

Аповесць "Афганская шкатулка", бясспрэчна, мае эфектыўнае выхаваўчае ўздзеянне на сваю чытацкую аўдыторыю. Мастацкая прастора, напоўненая ўсімі неабходнымі арыбутамі прыгодніцкага жанру, — таямнічасю атмасферай, загадкавацю героя, пошукам скарбаў, выратаваннем бездапаможнага чалавека, барацьбой светлых і цёмных сілаў — бясспрэчна, прываблівае падлеткаў, захапляе і прымушае самастойна расставляць справядлівыя акценты: што каштоўнае на самай справе, а што толькі выглядае такім. Сённяшняй школе творы такога кшталту (менавіта пра сучаснасць, а не адаптаваны пад яе) відавочна неабходныя, — трэба ж нейкім чынам супрацьстаяць "шэдэўрам" маскультуры з суцэльнымі крымінальнымі "разборкамі", светам, дзе правяць грошы, дзе моцы той, у каго зброя ў кішэні. Таму неабходна падкрэсліць, што аповесць А. Федарэнкі каштоўная яшчэ і гэтым аспектам — выхаваннем прыгодамі.

Прачытана кніжка. Яна пакідае чытача з пачуццём задаволенасці, светлага спадзявання і ўдзячнасці аўтару за яго творчасць.

Лада АЛЕЙНІК

ЛЕДЗІ МУРКА МАГІЛЁЎСКАГА ШАВЕТА

На пачатку лютага ў Маскве выйшла кніга нашай суайчынніцы, магіляўчанкі Алены Лапцінскай "Мурландыя", у якую ўвайшлі проза і вершы пачынаючай літаратаркі перыяду з 1996 па 2003 гады. Зборнік, які з'яўляецца "двухбаковым", быў выдадзены ў сааўтарстве з Андрэем Івановым: як два бакі аднаго медала, як саюз Беларусі з Расіяй — глядзіш з аднаго боку — на вокладцы беларуска Лапцінская, перагарнеш — замест розных анатацый проза расійца Андрэя Іванова "Паліраваныя поручні". Фарматам амаль што ганебна-дэтэктыўнага "покет-буку", кніга мае адпаведны наклад — усяго 300 экзэмпляраў. Не бяды, як распявала мне сама пісьменніца, што першапачатковая дамова з выдаўцом прадугледжвала наклад больш за тысячу, але ў выніку атрымалася празрыстая кропля ў вялізным моры кніжнай прадукцыі маскоўскіх выдавецтваў.

"Мурландыя" — вытворчае ад "ніка" (інтэрнет-псеўданіма) аўтаркі, якая больш вядома ў літаратурным інтэрнет-клубе "Вечаровы Гандальер" як Ледзі Мурка. Мянушка? Так. "Нік"

— пэўны знак часу, калі літаратура пакрысе перабралася з паперы ў сусветную інфармацыйную павуціну. Абмеркаванні твораў — форумы — мяняюць актывальны пасажджэнні ў дамах літаратараў, амаль што "аўтавакзальныя", дзе ўсе пасажыры з розных аўтобусаў чакаюць у чарзе на набыцці аднолькавых квіткоў на праезд "у масы". Некаторыя, што адметна, карыстаюцца прывілеямі, рухаючыся да асобнага акеца, даюць агульнай чарзе парады і каштоўныя заўвагі: як зручней пралезці па галовах, не закранушы гонар і "пералплойчык" папярэднікаў, ці наадварот — "прашарыцца" па кішэнях разваў, пакуль апошнія лічаць варон, намагачыся разгледзець сярод птушчых постацяў новага лірычнага героя ці падслухаць у іх, калі занадта пашанцуе, фэбулу да абяцанага ўсім эпахальнага твора.

Мне вас не жаль, живите, как хотите В чаду, в халате, в пролитом вине,

"Пералплойчык" — некалі папулярная мужчынская прычоска, якая маскіруе плеш.

Обвешайтесь картинками на нитях, Давите чёрных жаб на скользком дне

Магчыма, гэтыя радкі нарадзіліся ў Алены Лапцінскай год таму, калі яна беспаспяхова намагалася атрымаць з Саюза пісьменнікаў Беларусі абавязковую ліцэнзію на выданне кнігі.

— Асабіста ў мяне склалася такое ўражанне наконт дадзенай установы, што там сядзяць закасячаныя людзі, у якіх пазіцыі і прыярытэты ў літаратуры вельмі далёкія ад сучаснасці. Сур'ёзныя рэчы выклікаюць у іх чамусьці негатыўнае, з перасцярогай стаўленне, — адзначае нікім чынам не звязаным з мясцовымі літаратурнымі кругамі і абражаная дзвіантнымі паводзінамі эспэшнякаў Лапцінскай.

— Я прыйшла ў літаратурны інтэрнет праз свайго сябра — Канстанціна Шапавалава, менавіта ў літаратурны клуб "Лімб", які зараз знаходзіцца ў стадыі згасання, — кажа Алена. Лімб — па камедыі Дантэ Аліг'еры кола пекла, у якім катавалі паэтаў. Яго заснавальнік, вядомы літаратар Аляксандр

Жэсінскі, які ўзначальвае яшчэ і піцерскае выдавецтва "Гелікон Плюс", браў пад сваю апеку пераможцаў літаратурнага інтэрнет-конкурсу і выдаваў іх за свой кошт невялікім тыражом. Такім чынам, у 2000 годзе імя і вершы Алены Лапцінскай трапляюць у паэтычны зборнік літаратурнага клуба "Лімб". Першы ж водгук, які прызнанне яе маскоўскімі калегамі, магіляўчанка атрымлівае ў гасцёвую кнігу клуба "Дворніцкая" на верш "Давайце станцеце без поцелуев...".

Увогуле, так званая "пралюбоўная лірыка" паэткі адштурхоўвае на задні план яе эксперыментальную прозу — невялікія апавяданні, што ўключаныя ў зборнік "Мурландыя", а менавіта: "Исповедь счастливого человека", "Диалог с самим собой", "Рецепт "Как избавиться от дракона".

Ледзь прыкметная, цнатліва белая каціная пыса пазірае з зялёна-аранжавай вокладкі, сімвалізуючы мяккасць у кроках і гнуткасць рухаў сваёй гаспадыні — Ледзі Муркі. Алена застаецца жыць і працаваць у Мінску, нягледзячы на тое, што пабывала ў шэрагу краін свету. "Тоска вернулаў змейкой в моем зрачке", — па-японску простая, падобная да хоку думка беларускай паэткі трансфармуецца ў гімн каханню, дзе не Адам і Ева — першапачатак усяго жывога, а Ён і Ян.

Алена ГОРМАШ

СЯРГЕЙ ПАНІЗНІК

Таму й ляціць, ляціць да зор абдымак непанурны.
...І ў Янкі чорны той дазор так і не вырваў струны.

ЗАТООЕННЫЯ

“Адкрытаму архіву”
тэледаследчыка
Алеся Матафонава

Быў народ наш здаўна
ананімны:
то Крывіч, то Ліцьвін, то
Русін
ускладаў апраметныя
гімны
на маўчанне магільных
лазін.

Беларусу сінонімы: Нейкі,
Неразгадны, Няведама чый,
Безназойны... Такім
на павекі —
камяні, галавешкі, карчы.

Ананімак шалёнае брацтва
ад Нацдэма пакінула шлак.
Мала — люду ў народ
увабрацца,
трэба з пырскай сабрацца
ў кулак.

Мы — схаваныя.
У безнадзеі
стог загадкава-цёмнай
душы.

Ананімныя ёсць іўдзеі?
Анемічныя ёсць латышы?
На крутыя, бліскучыя
німбы
глянь, азана-асмелены
Зьніч!
Я пачую, як нашы Алімпы
пераводзяць мычанне
ва ўсхліпы,
безназойнае (р) (э) (х) (а) —
у Кліч.

Кліч “Адкрыйся, Сезам!” не
ў архіве.
Скача конь крывіча, а на
грыве
беларусіца
ключ-таямніца...
За чупрыну б вякоў
учапніца!

Паэта сыты — вершанісец.
Узнёслай музе ён сужыцель.
Паэты, вы не сыпце бісер...
На чорнай скібаццы
пішыце.

Бяростамі полацкай
не грэцца.
Дыміць папірус папярсой.
Пішыце так, як піша сэрца
кардыяграму... Пад пагрозай
былі. Гучаў расстрэл
таропкі.

Радкі з нябыту вырасцілі.
Галодны дух не ставіць
кропкі,
дзе запытальнікі паўсталі.
Вакол — прагалы
і пустэчы.
Паэт адкормлены —
не Жыцень.
Усе сустрэнемся на Вечы.
Пакуль Званар ідзе —
пішыце.

БАЙКА
ПРА ВЕЦЕР

Існуе на белым свеце
між зямлёй і небам Вецер:
не свяжак, не буралом.
Скавышамі ў яго дзеці,
скразнякі ў пустое клеці.
Сівер ахалодаў дом.

І вятрыска і віхура —
нібы родная натура:
любіць ураган і шквал.
Сніцца беларусу бура,
бо любая дыктатура
для яго — лесапавал.

Вецер лёгкі і марудны...
А для Бога самы трудны:
смерч, напэўна, ў галаве.
Так і носіцца, аблудны:
то тутэйшы,
то прысутны...
Учапіўся ў крыж нагрудны.

Ён чакае Дзень свой
судны —
і плыве, плыве, плыве.
Чую: д х а е. Жыве!

ЖАРАЛО

Дзе заранка тчэцца?
На глыбокім дне!
Багна прадаецца,
а крыніца — не.

Сплавяць за граніцу
возера, дрыгву, —
ў родную крыніцу
суну галаву.

Там, на дне, загадка:
сілы жарало.
У дзянкіцы — кладка,
ў зорачкі — шуло.

Спратную тайніцу
ўпотаікі не жывіць.
Нацыі крыніцу
нельга асушыць.

Я і сам, як студня,
жылу дастаю.
Над вадой нямутнай
старажам стаю.

Выларыцца можа
ручэйны ніць...
Над крыніцай Божай
Беларусь стаіць.

РУНЫ СТРУНАЎ

На перазовы, на пайтор
вядзе агонь лампады.
“Ляцім, — казаў Максім, —
да зор...”
А Янка зоркай падаў.

Жыццё — у люднай
чарадзе —
чаргу да Бога доўжыць.
І той, хто ўзносіцца
радзей,
хутчэй і крылы зложыць.

Ты хочаш кінуцца найзбоч,
найзніч, або найцёкі?
Лампада любіць нашу ноч,
праменні — нашы шокі.

Таццяна ГРЫШАН

Нарадзілася ў 1984 годзе ў вёсцы Вішнявец Стаўбцоўскага раёна. Вучыцца на I курсе факультэта беларускай філалогіі і культуры БДПУ імя М.Танка. У рэспубліканскім друку выступае ўпершыню.

“...а пачалося ўсё так. Адночы да нас ва ўніверсітэт завітаў з мэтай прэзентацыі сваёй новай кніжкі паэт Леанід Дранько-Майсюк. Ён цікава расказваў пра сваё жыццё, чытаў вершы, дасціпна жартаваў. І трэба ж мне было набыць яго кніжку і стаць у чаргу па аўтограф! Пасля пацалунка Вялікага Паэта да мяне з Алімпіа зляцела Муза — толькі з адным жадааннем: натхніць мяне на гэтыя ж палымныя вершы. Дасылаю вам іх са спадзевам...”

Я не магу табе прызнацца,
У чым — не ведаю сама.
Цяплей старайся
апрацацца —
Такая сюжэная зіма...

Будзь асцярожны. Цяжка
кročыць
Па слізгаце да той
вясны...
А спі без просылу — ўсе
ночы
Я вартавацьму твае сны.

Не бойся плакаць
і смяцца —
Я грэх твой кожны
замалю,

Хоць не магу пакуль
прызнацца,
Што ўсё-ткі... я цябе
люблю...

Аддам душу і сэрца,
І цела — хай гарыць!
Я не змагу памерці,
Пакуль ты будзеш жыць.

Ты жорсткі. На патрэбы
Твае прынесла кроў...
Мяне не прыме неба,
Пакуль жыве любоў.

Мяне прагоніць д’ябал!
Святою назавеш?

Прабач. Змушае ява:
Жыву. Бо ты жывеш.

Давай збяжым з табой
у лес,
А то і ў поле — без
прымусяў —
Няхай жахаецца
прагрэс —
Ствараць мы будзем
беларусаў.

Яны краіну будуць мець,
І мову, і сцягі, і волю...
За іх не будзем
чырванець —
Адно любі мяне да болю...

Мікола ТРАФІМЧУК

І звіняць старыя срэбра й
медзь...

Калі ж час ад часу
самавіта
Нехта паспрабуе
патрубіць —
Тут як тут
прыслужніцкая світа
Чым папала стане яго
біць.

Зной пануе кліч “Не
вытыркайся!”
“Нічыво такова” не рабі!
А калі й зрабіў — хутчэй
пакайся,

Іншага, хто
вытыркнуўся, бі!

Цягне тое опусяў бярэмя
Бацькайшчыну ў багну
назаўжды...

Зной прыйшла эпоха
драбнатэм’я,
Змрочны час духоўнай
злыбды.

РАЗВІТАННЕ
З БАХУСАМ

Бывай, мой “дружа”!
Век людскі кароткі.
Знаёмья даўно мы.
За рублі

я і мае сябры ўсе
аднагодкі
падлеткамі шчэ самагон
пілі.

Саракагодні стаж,
як бачыш, маю.
Табе што, мала?
“Хопіць!” сам скажы.
Да прыстані цвярозай
падплываю,
хачу яшчэ да старасці
дажыць.

Прабач, калі, як косьць,
мая цвярозасць.
Даволі! Хопіць!

Наш ірву саюз!
Якое шчасце, што апошні
розум
прапіў яшчэ не кожны
беларус!

Мінорны лад
змяняецца мажорным...
І я кажу пад развітальны
блюз:
цвярозым стане —
значыць і свабодным
заўсёды будзе кожны
беларус.

На злом галавы
не кідайцеся, хлопцы,
у гулі.
Як цяжка, як доўга
пасля галаву прасвятляць!

А многія з ёй,
непрасветленнай,
так і паснулі...
Дык як жа,
дык як жа, сябры мае,
жыць і гуляць?

Адказу не ведаю,
сэрцам адным прадчуваю:
у гэтым жыцці...
усяму ёсць і месца, і час.
Сумуецца —
значыць, сумуй да канца,
без адчаю.
Вяселле ж, як трэба,
устоды само знойдзе нас.

ЧАРАЎНІЦА

Жонцы Марысі
прысвячаю

Пэўна, д’ябал зблытаў усе
карты,
Бо за што б ні ўзяўся
толькі я, —
Бачу, што не варты я,
не варты
Спраў тваіх, турботніца
мая.

Белы свет вячваюць твае
рукі,
Як мне дарагі іх кожны
рух!
Ты ўсё робіш лёгка, без
прынуці.

А ў мяне дык валіцца ўсё
з рук!

Карты ты сама
параскідала.
Д’ябал тут не баляваў
і міг...

Ты мяне таму й
прычаравала,
Каб у падмайстэр’ях быў
тваіх.

Малюнак У. ПУКШЫ

Лейцы

Чым вышэй да страхі падымалася Харыціна, тым больш адчувала, як нямеюць рукі і становіцца цяжэй дыхаць. Урэшце жанчына ўжо вярнулася б назад, на зямлю, каб не ўспомніла, што ўчора ўпрошвала суседскага сына Віктара, які прыехаў да бацькі з горада, каб дапамог прыставіць да сцяны цяжкую гора-лесвіцу:

— Гэта ж, Віцечка, днямі наведваўся з пажарнай аховы чалавек. «Праверым, кажа, маладзіца, льяжак печы на гарышчы. Ты яго хоць пабяліла?». «А калі ж мне, галубок, бяліць той льяжак? — прызналася. — Сама ледзь перасоўваю ногі. Ды і палю ў печы які раз на тыдзень: дроў малавата. А комін летам сынок чысціў. Вунь і памяло каля кустоў малінавых валяецца...»

Віктар — шыракаплечы маўклівы мацак (да бацькі наведваўся ледзь не кожную суботу на ўласнай машыне) адразу пагадзіўся дапамагчы суседцы. Лесвіца вісела на двух убітых у бяровенні глухой сцяны круках. Віктар лёгка, як пярынку, яе зняў, трохі павагаў у руках (яна была сапраўды нялёгкай — упярочні дубовыя, а бакавіны з сасны прасвідроўваў Іван, яшчэ калі быў жывы) і спрытна прыставіў да карніза.

— Можна, чым дапамагчы табе, цётка? — Не. Нічога не трэба. Дзякуй, галубок... Можна, хіба вып'еш: тут у мяне трохі засталася віна, як бульбу хлопцы разганялі.

Віктар здзіўлена паглядзеў праз зацеменьня акулёры (нехта з вясковых жартульнікоў казаў, што ён і спіць у тых межных акулёрах) і адмовіўся:

— Што вы, цётка! Крыўдзіце мяне. Ці ж гэта праца — прыставіць да сцяны лесвіцу? Старайцеся толькі асцярожна абавірацца на ўпярочыны — многія парасыхаліся. Я кліні ўбіў бы, ды трэба бацьку дапамагчы стог вяршыць.

«Пашчасціла гэтаму Мікалаю з сынам, — пудамала Харыціна. — Калі ні прыедзе — амаль ніколі не пасядзіць спакойна. Заўсёды знойдзе занятка па гаспадарцы». Праўда, людзі пагаворвалі, што Віктар ужо з месяца сноўдаецца ў горадзе без работы — развалілася быццам яго фірма ці херма — ліха іх ведае. Дык жа як прыязджае, заўсёды прывозіць бацькам то ў пакеце колькі сардэлек, а то проста пару гумовых ботаў. Без іх вясною і ў асеннія дні ў іхніх Навасёлках хоць галаву на вуліцу не высювай.

А яе Паўлік не такі. Заглядвае да маці разы ў гады. «Чого гібеш тут? — кажа. — Прыязджай да мяне. Будзеш глядзець унукаў. На іх, аглашэнных, усё быццам гарыць: не паспееш набыць якую куртку, як глядзіш — распаласявалі па-жывому...»

— Не, Паўлічак, — адказвала Харыціна. — Куды мне выбірацца адсюль? Тут бацька твой спачывае вечным сном — царства яму нябеснае. Ці ж я вінавата, што ён наляжыў на сябе рукі? Такі быў час. Давёў яго да пятлі той следчы, які прымушаў невінаватага чалавека агаворваць сябе. Душа не перанесла тых пакут... Ты тады, Паўлік, быў маленькім — нічога не цяміў...

Харыціна на апошняй лесвічнай перакладзіне трохі перачакала і асцярожна прыадчыніла дзверцы ў франтоне дома. З-пад шыферу на жанчыну ніхнула гарачыня, парнасцо. Сюды даўно дохце не заглядаў. Ды і яна не асмелілася б дабірацца на гарышча, каб не той пажарнік, які прыязджаў у Навасёлкі з раёна.

— Забаронім паліць у печы, — прыгразіў, — калі выявім, што лежакі ды печ у вас не ў парядку.

Праўда пра тое, як ён мог забараніць паліць у печы, не распавёў. Добра, што хоць не вельмі прыдзіраўся: паверыў на слова, што яна з сынам правярыць тыя лежакі, — ад печы і грукі.

З цяжкасцю, пераводзячы дыханне, Харыціна перасунула непаслухмянае грузнае цела цераз бар'ерчык (дошкі трохі падгнілі — іх бы замяніць час, каб Іванка жывы-быў) і апынулася на гарышчы ўласнага дома.

Даўно не была яна тут. У куде валяліся непатрэбныя ніты ад красён, грэбень — мусіць, яшчэ ці не матчын або свяхрухі — Іванавай маці. Злева ад дзвярэй, ля франтона, пылілася змайстраваная залатымі рукамі Іванкі калыска. Гэта ж ў ёй лічы раслі і Паўлік і старэйшая Аксанка. Успомніла Харыціна дачку і цяжка ўздыхнула. Аксанка — вечная матчына болька. Двое дзетак мае. Летам яны — яе хлопчыкі — амаль заўсёды наведваюцца да бабулі. А бацька ў іх — не дай, Бог, іншым такога. У апошні час зусім спіўся. Часта мяняе работу. Ды і каму ахвота трымаць абібока і п'яніцу? Каза-ла Аксанка, што апошнім часам муж быццам працуе грузчыкам на гарадскім рынку.

— То ж і добра, дачушка, — усцешылася Харыціна.

— Не вельмі, мама. Што заробіць, тое можна прасадзіць за адзін раз — горка прызналася Аксанка. — Трэба заўсёды пільнаваць д'ябла. У яго ж утроба ненажэрная.

Навоі ад красён. Іх, мусіць, акуратна склаў каля лежак на брусах Павел, калі паабяцалі перадаць і ніты, і грэбень, і навоі ў музей, што меўся стварыць дзівакаваты маёр у адстаўцы — былы Іванавы вучань. Ён летам прыязджаў да старой багамольнай сястры ў суседнюю вёску і паабяцаў раённаму начальству сабраць экспанаты для краязнаўчага музея.

— Забірайце. Навошта яны будуць пыліцца на гарышчы? — пагадзілася Харыціна.

Ёй было прыемна, што лясаваты маёр успамінаў добрым словам Івана Іванавіча, які яго некалі вучыў (Харыціна тады на-

сама сабе. Адкуль яны трапілі да іх? Відцаў, Іванкаў бацька некалі звіў ці недзе купіў.

Успомніла, як праз які год-два яе выклікалі ў абласны ваенкамат. З далёкай Нарманды французскі пасол перадаў медаль і пасведчанне — узнагароду яе Іванку. Тады думала не перажыве чорных дзён. А вось жа дажыла да сённяшняга дня і хапіла сіл, каб спакойна глядзець на гэтыя лейцы. (У іхніх мясцінах іх называлі «вожкі»). Помніцца, тады ёй казалі, што следчага перавялі на павышэнне ў абласны горад...

Бубен

Ад вёскі да вёскі гэты паджары, падцягнуты чалавек у вязанай шапачцы на галаве шпарыў падбегам. Імкліва і рытмічна памыхваў сагнутымі ў локцях рукамі, роўна адмерваў спорны салдацкі крок і дыхаў на ўсе грудзі. Калі б хто ўбачыў яго ў такіх хвілінах ў дарозе, ніколі не паверыў бы, што Сямёну Шчэцку вось-вось стукне шэсцьдзят. Праўда, ён ужо амаль два дзесяткі гадоў — на ваеннай пенсіі. Як-ніяк маёр у адстаўцы. За плячыма — служба ў Карэліі, на Далёкім Усходзе і ў гарах, бы пекла, Таджыкістане. І колькі гадоў у Германіі. Цяпер кожнае лета ён прыязджаў да сястры Дар'і ў вёску. Яна была на шмат гадоў старэйшая за Сямёна. Брат не пераставаў дзівіцца пераменам, якія адбыліся з Дар'яй пасля таго, як у апошні раз, яны бачыліся. (Здаецца, тады прыязджаў у водпуск з Хабаруска). Сястра прыгорбілася. Твар змізарнеў, быў пасечаны глыбокімі маршчынамі. Пад падбародкам туга павязаная чорная хусцінка ў гарошыну. Сястра стала падобнай на манашку — апранутая ва ўсё чорнае, старасвецкае. «І дзе яна ўсё гэта раскапала?» — не даўмяваў Шчэцка. Сямён помніў: сястра ў клубе пад акампанемент балалайкі некалі спявала прыпеўкі пра папоў, Бога, пра царкву, якая адурманьвае цёмны народ. Цяпер жа Даша кожны вечар адбівала зямныя паклоны перад пацімнелым ад часу абразом Міколы-цудатворцы, падоўгу шаптала малітвы да Усвятшынга, прасіла ў Творцы літасці за ўсе яе саграшэнні.

— Скажы, сястра, які ты займела граі за свой век? — не вытрымаў аднойчы Сямён.

І пашкадаваў, што задаў тое пытанне. Дар'я павярнула да яго твар, і Шчэцка падзвіўся пераменам, якія ў ім з'явіліся. Сястра ашчэрылася, вочы злосна бліскалі з-пад насупленых броваў, рукі задрывалі.

— А ці нам, Сямён, меркаваць аб нашых праграшэннях? Мы кожны дзень, кожную хвіліну павінны прасіць даравання ў Бога. І дзякаваць, што ходзім па гэтай зямлі, павінны радавацца кожнай кветачцы, кожнаму матыльку.

Брат толькі здзіўлена хмыкнуў: не чакаў такой філасофіі. Ведаў лютую нянавісць Дар'і да сваёй жонкі Алены. (Яе ён прывёз, калі служыў у Карэліі; Алена была перасяленкай з Сібіры, і сястра чамусьці ахрысціла яе «кяржачкай»). Стала Даша надзіва скупой і скарнай. Калі Сямён аднойчы прывёз у вёску сястры цэлы чамадан яшчэ неаблагіх, амаль няношаных дзіцячых сукенчак, палітэчкаў і прапанаваў сястры аддаць у дзіцячы дом, што гібей у старэнкім будынку райцэнтра, Дар'я ўзбунтавалася:

— Навошта я панясу туды амаль новенькія рэчы? Няхай корміць і апранае іх дзяржава. Куртакі ж можна за добрую цану збыць на рынку. Гною вунь няма за што купіць: сам ведаеш, якая ў мяне пенсія. Сястра быццам папракала брата, што ў яго такая вялікая пенсія ў параўнанні з яе — мізэрнай.

Цяпер Сямён Шчэцка прабежкамі спяшаўся ў Навасёлкі да былога лесніка Адама. Нехта параіў маёру схадзіць да яго і выпрасіць для музея цымбалы і бубен.

— Далібог, не пашкадуецца, Сямён Ільчы, — гаварылі Шчэцку. — Мы ж ведаем, што збіраецца па наваколлі верацёны, самапрадкі ды ступы.

Шчэцка і праўда рашыў у райцэнтры адкрыць музей народнага побыту.

Міхась ДАМІЛЕНКА

стаўнічала ў пачатковых класах і цяперашняга маёра вучнем амаль не памятала).

Цэгла на лежку нідзе не была задымленая. Жанчына абрадалася: аказваецца, можна смела падкладваць у печы, а восенню — дай, Божа, здароўя — і падушчыць для Аксаніных дзетак трохі яблык і груш са свайго саду. Тут жа стаяла забытая вялікая картонная скрынка. Харыціна пашарыла ў ёй рукою — трапіліся намотаныя на качулку тоўстыя ніткі («глядзі ты — не сапрэлі») і скрутак лейцаў. Жанчына дакранулася да тых лейцаў і быццам апякла руку, калі дастала. Яны былі на канцах скураныя. Праўда, скура патрэскалася, пабялела. І невядома было якога яна цяпер колеру. «Тыя ж самыя! — пранеслася думка. — Тыя, на якіх Іванка павесіўся.»

Успамін умомант перанёс жанчыну ў далёкія дні, калі муж ледзь не кожны дзень выклікалі ў НКВД у раённы гарадок на допыт. Ісці трэба было амаль кожны раз ноччу. І кожны раз жонка бачыла, як схуднелы за гэтыя дні Іван Іванавіч пакутліва шукае спачувальнага яе позірка. Ён ведаў: Харыціна верыла ў яго невінаватасць. Доўгімі асеннімі вечарамі, калі яна пагушвала калыску з Аксанкай, ён адрываўся ад вучнёўскіх шчыткаў і расказваў пра акружанне, палон. Пра Францыю. Пра тое, як змагаўся разам з мясцовымі партызанамі супраць фашыстаў (бошаў). Як падрываў варожыя машыны і бункеры.

— А цяпер іду і не ведаю, ці вярнуся. — Перастань так гаварыць! — разлава-лася тады Харыціна. — Убачыш: усё будзе добра. Разбярэцца. Не можа быць, каб не разабраліся. Праўду нідзе не схаваеш.

Ды следчаму, відаць, не вельмі рупіла разбірацца. Аднойчы муж прызнаўся: калі б не дзеці — Аксанка і Паўлік — наляжыў бы на сябе рукі. А так — чорная пляма будзе суправаджаць іх да самай смерці. То было страшнае прызнанне. Харыціна як магла падбадзёрвала мужа. Не-як нават падахвоцілася ісці з ім да таго следчага ў раённы гарадок. Але муж раптам разлаваўся:

— А з кім дзяцей пакінеш? — Маці твая прыгледзіць. — Ды не пра сваіх, дурніца кажу. Пра твай клас. Іх хоць навучы быць людзьмі — каб любілі праўду, чалавечую ласку.

Мусіць, яна ўсё ж нешта не дагледзела. Помніць той вечар. Была вясна. Цвілі вішні і слівы. Ад лёгкага павеву ветрыка дол усцілалі пясцікі. Харыціна пераступіла парог варывенькі і аслупянела. У пятлі гэтых воль лейцаў на бэльцы вісеў... Іванка. Гэта ўжо быў не яе Іванка — не Іван Іванавіч, якога ўсе вучні любілі і паважалі. Снінелы да непазнавальнасці твар. Язык вываліўся са шчэлепаў, вочы — з вачніц. Божа, якое страходце! Харыціна перажалглася (яна тады была атэісткай, таму вучыла і сваіх выхаванцаў). Мужава цела было халодным. Яна кінулася ў двор. Ліхаманкава шукала нож ці які сякач, каб рассекчы пятлю. І не знаходзіла, хоць нажы ляжалі навідавоку — на абрусе.

Настаўніка праводзілі на могілкі не толькі вяскоўцы, а і ўся школа. Харыціна не памятае падрабязнасцяў пахавання (часта траціла прытомнасць, адхайвалі нашатыром). Запомнілася толькі, як нехта шпурнуў лейцы, быццам якую атрутную гадзіну, некуды ўбок...

А вось жа знайшліся яны. Жанчына не-даўменна паварочвала перад сабой перавітыя канапляныя жгуты, нешта шаптала

— Што ж гэта робіцца? — разважыў ён, калі трапіў пасля настойлівых просьбаў да старшыні райвыканкама. — У горадзе ў многіх дзіцячых садках такія пакоі абсталявалі. А ў раённым цэнтры Музей бітвы за Дняпро ёсць, а такога вось, дзе бачылі б, як некалі малолі зерне ці расчынялі ў дзяжы цеста, няма.

Маладзенькі кіраўнік мясцовай «вертыкалі» (ён толькі другі год працаваў у гэтым раёне) уважліва слухаў дзівакаватага маёра і час ад часу праціраў насоўкай акулёры.

— Заўвага ваша слушная, — нарэшце ўставіў ён слова. — Такі музей мы ў райцэнтры адкрыем. Але трэба перш за ўсё падшукаць падыходзячае памяшканне.

Старшыня райвыканкама адаслаў Шчэцку да аднаго са сваіх намеснікаў, і яны дамовіліся, што маёр паціху будзе збіраць у навакольных жыхароў рэчы для экспанатаў будучага музея.

Хату лесніка Адама Шчэцкі знайшоў адразу. Як і падказвалі яму, на каньку да-ха ля двух камяноў красаваўся адмыслова выразаны з дрэва пеўнік. Праўда, чырвоная і зялёная фарбы на пеўніку ўжо абсыпаліся ад непагадзі. Аканіцы ж у доме былі амаль што новымі. Ды і двор быў дагледжаны: над калодзежам дашак (пазней Шчэцка даведаўся, што гаспадар улажыў у яго аж дзевяць цэментаваных «кольцаў» — вада была прыемнай і халоднай, як з якой артэзіянскай шчыліны).

Адам нешта майстравы пад паветкай. У яго руках лоўка — чаўнаком — снаваў рубанак. І побач — на драўляным варштаце — рос пагорачак пахучай саснавай стружкі.

Стаяла прыгожая асенняя пара. Недзе далёка крычалі жураўлі, у празрыстым паветры праплывала павуцінне. Яно чаплялася за пыльнэг, за галінкі палыну, што спорна рос каля Адамавага двара, наліпала на твар. Сямён сцягнуў з галавы шапачку і зморана змахнуў з імба пот.

— Э, чалавеча, — зірнуўшы на Шчэцкаву лысіну, прагаварыў былы ляснік. — Бачу: жыццё цябе добра-такі пракатала катком. Ля вушэй вунь сізізна бялее.

Сам Адам быў яшчэ дзядзельным чалавекам. І калі б не зусім беля ад сізізны ву-сы, цяжка было б прышламу вызначыць яго ўзрост. Шчэцка назваў сябе і сказаў, чаго ён спяшаўся да дзядзькі Адама.

— Ведаецца, як прыгожа глядзеліся б вашы цымбалы ды бубен у экспазіцыі музея, — загаварыў ён. — Раней жа ніводнага вяселля ў вёсках без скрыпкі ды бубна не абыходзілася.

— Так-то яно так, — чамусьці нікава-та хмыкнуў былы ляснік. — Ды, шчыра кажучы, я і не ведаю, ці захаваліся той бубен і цымбалы. Унукі, як прыедуць на вакацыі, дык перапроць усё ў сундуках ды клуні. Ім усё цікава... Улляна! — паклікаў Адам жонку. — Пашукай, маладзіца, цымбалы ды бубен чалавеку. Глядзіш, яшчэ мы з табой праславімся з-за таго бубна.

...Леснікова жонка моўчкі паклала перад мужам бубен. Напаятая на ім скура патрэскалася, званочкі паржавелі. Калі Сямён паціху стукнуў балабешкай у бубен (яе Улляна разгарнула з газеткі), — той азваўся глухім, нутраным гулам.

— Бач, д'ябал, яшчэ кывіе, — па-мала-дому рассмяяўся Адам. — І бразготкі звонкія. Толькі, чалавеча, скажу табе адзін сакрэт. Калі ішло вуліцай вяселле, як жаніўся мой дзед, казалі: усе сабакі падгіналі хвасты і хаваліся ў падваротні. Чулі, чарцякі, што ад бубна нясло ваўчыным пахам: мусіць, Мойша не так добра выдубіў скуру...

— А цымбалаў няма, — упершыню падала голас Улляна. — Дурэлі малыя, дык, відаць, летам Косцік незнарок разбіў.

— Нічога, — супакоіў жанчыну Шчэцка. — Вам вялікі дзякуй і за бубен. Гэта ж, можна сказаць, рэч даволі рэдкая ў наш час.

...Неўзабаве маёр у адстаўцы падбегам спяшаўся дадому, дзе ля абразоў уклечыла сястра Дар'я і жагнала сябе крыжамі. Можна, яна малілася за здароўе брата Сямёна, мо памінала нядобрым словам заловіцу-кяржачку? А калі Шчэцка пакідаў Навасёлкі, дык яшчэ доўга бачыў пеўніка на даху Адамавага дома.

30 гадоў уключна. Па ўсёй краіне назбіралася каля 100 жадаючых, але ў фінале за званне лаўрэата спаборнічала толькі 38 чалавек, якія вытрымалі адборачны

быў бы лішні, бо ў фестывалю ёсць свой герб — арнамент, які выяўляе ўвасабленне песні ў дэкаратыўна-прыкладным мастацтве; а цэнтр узору упрыгожвае выява птушкі. Чаму менавіта птушка — растлумачыў М.Кузьмін: "Яна — сімвал творчасці, натхнення, высокага палёту, беларускай творчай душы. Таму невыпадкава менавіта саламяная птушка, вырабленая навучэнцамі БДУ культуры, была заснавана ў якасці спецыяльнага пры

за конкурсу". А "злавіла" гэтую птушку Н.Амелька — на заключным

гала-канцэрце, дзе адбылося ўрачыстае ўзнагароджанне пераможцаў. Але перад тым было наладжана наведванне ўніверсітэцкіх музеяў — беларускіх народных духавых інструментаў і гармонікаў ды выстаўкі кафедры народных рамёстваў: гэтакі своеасаблівы рэкрэатыўны адпачынак пасля напружанага дня спаборніцтваў.

Самая доўгачаканая цырымонія — уручэнне дыпламаў — "падмацоўвалася" каштоўнымі падарункамі і грашовымі прэміямі. Як зазначыў М.Дрынеўскі, фестываль вельмі пашырў, прычым, як колькасць, так і якасць, таму судзіць было нялёгка. Пераможцамі сталі: у намінацыі "аматары" — Д.Федарэнка (дыплом I ступені), З.Дудзінскі (лаўрэат I прэміі); у намінацыі "навучэнцы" — Н.Салава (дыплом I ступені) і ў намінацыі "профі" — В.Альшанская (дыплом I ступені).

Канкурсантаў павіншавалі вядомыя творчыя калектывы "Грамніцы" і "Неруш", чальцы журы ды інш.

— Фестываль "Галасы Радзімы" павінен стаць традыцыйным, бо наша краіна багатая талентамі, — падзяліўся сваім меркаваннем Т.Стружэцкі, начальнік Упраўлення ўстановаў культуры і народнай творчасці Міністэрства культуры РБ. — Ён — выдатная прыступка для ўваходжання ў нацыянальную культуру і мастацтва.

Скончыўся II Рэспубліканскі конкурс "Галасы Радзімы", падарыўшы веру ў тое, што беларускую песню чакае шчаслівы лёс.

Кацярына ДЗЕНІСЕНКА
Фота аўтара

НАВІНЫ «КРАМБАМБУЛІ»

У межах Беларусі гурт "Крамбамбуля" вядомы даволі даўно, але ж выйці па-за межы гэтай праекту давялося толькі мінулай восенню. Іх песня "Госці" вандравала і вандруе па радыёстанцыях і тэлеканалах Украіны. Удзельнікі гурта, усміхаючыся, кажуць: "Вядомыя нават выпадкі, калі беларусы сустракаліся з працаўнікамі ўкраінскай мытні, і тыя ім казалі: "Панаехала гасцеў..." Сапраўды, песня "Госці" праклала шлях да Украіны, і працэс інтэграцыі "пайшоў". Прынамсі, узгадняецца кантракт з буйной украінскай рэкард-кампаніяй "Lavina Musik", якая мае намер выдаць дыск "Каралі раёну". Удзельнікі гурта (Лявон Вольскі, Сяргей Міхалок ды Аляксандр Кулінковіч) ужо працуюць над двюма новымі песнямі для гэтага альбома.

Першая песня — сумесны праект "Крамбамбулі" з салістам знакамітага ўкраінскага гурта "Мандры" Фамой. Адзначу, што гэты гурт у сваёй творчасці выкарыстоўвае ўкраінскія народныя матывы, а тэматыкай ён падобны да "Крамбамбулі".

Другая — сумесная песня Лявона Вольскага і лідэра гурта "Воплі Відаллясава" Алега Скрыпкі. Яна называецца "Суседзі" і расказвае пра тое, як прасты шчыры беларус прыязджае да свайго сябра ўкраінца. Яны сядуць за стол, выпіваюць па чарачцы-другой і пачынаюць спяваць песні. Атрымліваецца, што спяваюць яны пра адно і тое ж.

Алег Скрыпка зацікавіўся не толькі песенным матэрыялам, але і самай ідэяй гурта "Крамбамбуля". На прапанову запісаць песню разам адразу даў згоду. Вольскі яшчэ не знаёмы з Алегам Скрыпкам і вельмі

чакае гэтай сустрэчы. Лічыць, што супрацоўніцтва будзе садзейнічаць і далейшаму развіццю беларуска-ўкраінскай інтэграцыі.

Творчы патэнцыял "Крамбамбулі" сапраўды велізарны. Менавіта таму гурт рыхтуе яшчэ адзін дыск, ідэю стварэння якога прапанаваў беларускі прадзюсер Міхаіл Анемпадыстаў. Рабочая назва — "Раз, два, тры — усе за стол". У альбом увайдзе каля 12—15 песень, прысвечаных святам: Калядам, Новаму году, Купаллю і інш. Ёсць песня, прысвечаная святу 8 Сакавіка. Яна напісана на траянцы і мае назву "Дарагія жаншчыны". На пытанне, ці будзе прысвечанне 23-му лютага, Лявон Вольскі адказаў: "Канечне. І гучаць будзе прыкладна так: "23 февраля, паздраўленні прынімаю я". Не ведаю, жартаваў ён ці не, — праверым, калі дыск выйдзе ў свет.

Творчы неспакой, вялікая колькасць новых ідэй і талент музыкаў — ключ да поспеху "Крамбамбулі", гурта, які за кароткі час стаў адным з найбольш вядомых на Беларусі. А вынік — два дыскі "Крамбамбулі" фінішавалі ў першай тройцы лідэраў па продажках за мінулы год сярод рэлізаў беларускіх выканаўцаў. "Каралі раёну" (2003) заняў другое, а "Застольны альбом" (2002) — трэцяе месца.

Юлія ПАПОВА

НА ЗДЫМКАХ:
Л. ВОЛЬСКІ і А. КУЛІНКОВІЧ;
фанаты "Крамбамбулі".

«ШТО Ё КОЛАСЕ ЗЕРНЕ...»

У сталіцы адбыўся фестываль-конкурс "Галасы Радзімы"

"З песняў па жыцці!" — вось дэвіз беларускага народа. Колькі б ні выпадала выпрабаванняў на лёс нашага чалавека, ён знаходзіць выйсце і адказ менавіта ў песні. Таму і жыве яна, шматпакатная, вякамі, несучы святло і невычэрпную энергію...

Сваім запалам ды імпульсам агарнула гасцей імпрэзы атмасфера заключнага тура II Рэспубліканскага фестывалю-конкурсу маладых выканаўцаў беларускай народнай песні "Галасы Радзімы", які прайшоў у Дзяржаўным маладзёжным тэатры эстрады. Гэты фестываль быў заснаваны ў 2002 годзе па ініцыятыве кафедры беларускай народна-песеннай творчасці БДУ культуры пры падтрымцы Міністэрства культуры РБ з мэтай папулярызацыі песеннай народнай творчасці, выяўлення і падтрымкі юных талентаў, развіцця творчых здольнасцей адоранай моладзі.

Заключны этап песеннай адысеі, якая доўжылася са снежня 2003 года, распачаўся 19 сакавіка прэс-канферэнцыяй, на якой арганізатары, прафесар М.Дрынеўскі (старшыня журы, мастацкі кіраўнік і галоўны дырэктар Нацыянальнага акадэмічнага народнага хору Беларусі імя Г.Цітовіча), М.Кузьмін (намеснік старшыні аргкамітэта, прарэктар па мастацкай творчасці і выхаваўчай рабоце ўстановаў адукацыі "БДУК"), І.Грамовіч (дацэнт кафедры беларускай народна-песеннай творчасці БДУ культуры), далі ўсебаковую інфармацыю наконт правядзення конкурсу. Удзельнікамі маглі быць выканаўцы ва ўзросце ад 16 да

выпрабаванні. Сам жа фестываль праводзіўся па трох намінацыях: "профі" (асобы, якія маюць спецыяльную адукацыю і займаюцца прафесійным выканальніцтвам); "навучэнцы" (прадстаўнікі сярэдніх спецыяльных і вышэйшых навучальных устаноў культуры і мастацтва); "аматары" (асобы, якія не маюць спецыяльнай адукацыі).

Пасля ўрачыстага адкрыцця "Галасоў Радзімы", прэзентацыі і рахавання ўдзельнікаў распачаўся сам конкурс. І 20 сакавіка актываваў зала Маладзёжнага тэатра эстрады зрабілася своеасаблівым асцяжкам у свет прыгажосці. Прыгажосці беларускай песні.

Звонкія гукі, выпеставаныя таленавітай моладдзю, якая прысвяціла сябе нацыянальнай песні, не пакінулі аб'якавымі прысутных — настолькі выкананне было працудлае, напоўненае цеплынёй і шчырасцю.

*Беларуская, родная песня!
Навучыла любіць кавалачка
Жытняга хлеба.
Зоры ты мне дарыла,
У ноч адкрывала неба....
Кожнае слоўца тваё —
Гэта, што ў коласе зерне.
Песня! Праводзіш ты нас
Ад калыскі да самае смерці.
Родная песня мая!
Ты — найлепшая ў свеце.
Ведаю, прыйдзе мой час:
Пад курганом значу,
І ўсё ж праз карэнне дубоў
Родную песню пачую...*

Такое прысвячэнне беларускай песні пакінуў Пятрусь Броўка, а з вуснаў вядучай конкурсу народнай артысткі РБ З.Бандарэчкі яно прагучала гімнам фестывалю. Тым больш, ён не

Харватыі, Славеніі, Босніі і Герцагавіны, Венгрыі, Партугаліі, Малайзіі ды іншых краін. Каб паланіць сэрцы беларускіх аматараў мастацтва, амаль тое ж давялося прайсці і ансамблю народнай музыкі, танца ды песні "Рэй", які складаецца з супрацоўнікаў той жа кафедры

сказаць, што поспех калектыву ў многім залежыць ад руплівай дзейнасці яго стваральнікаў, "бацькоў", Віктара і Людмілы Васіленяў. Акрамя таго, што Людміла Яўгенаўна — выкладчык харэаграфіі і кіруе танцавальнай групай, ёй, балетмайстру, яшчэ даводзіцца распрацоўваць і шчыць разам са студэнтамі сцэнічныя касцюмы. Вось такім чынам і дзейнічае адмысловая мадэльна-лабараторыя. Віктар Станіслававіч — старшы выкладчык музыкі, выпускнік

Белдзяржкансерваторыі (1990 г.), за плячыма якога досвед кіравання аркестрам народнага ансамбля танца "Лявоніха" Палаца культуры Трактарнага завода (1987—1990 гг.), арганізацыя і мастацкае кіраванне ансамблем народнай музыкі і танца "Бліскавіца" (1990—1995 гг.). Восем гадоў таму нараджаецца яго "дзіця" з незвычайным і адмысловым імем "Рэй". І вядзе ён з ім свой педагагічны рэй, апрацоўваючы лепшыя ўзоры беларускага фальклору, рэканструючы народныя музычныя інструменты, фарміруючы свае

традыцыі, рэпертуар, уласны почырк. На факультэце нямала таленавітай моладзі, але ў ансамбль трапляюць лепшыя з лепшых, крыху больш як тры дзесяткі шчасліўчыкаў. Кафедра ж (загадчык Віктар Цітоў, прафесар) рыхтуе спецыялістаў, адмысловых кіраўнікоў фальклорных калектываў з творчымі навыкамі ў музыцы, вакале, харэаграфіі, тэатры.

Здаецца, нядаўна былі студэнтамі чужоўняў музыкі Валера Вярэнч і Аляксандр Міса — цяпер ужо выкладчыкі алма матэрыялы з ансамблем ніколі не развіталіся. Супрацоўнічае з ім

танцоўшчыца, харэограф, нядаўняя выпускніца Наталля Мартыновіч. Па старой памяці прыходзяць на рэпетыцыі, канцэрты і іншыя былыя студэнты. Падрастае новая змена. Адным словам — ансамбль зрабіўся прыёмнай з'явай. Кожны канцэрт яго — гэта сапраўднае свята душы, якое мне не хочацца прапуськаць.

Не так даўно творчая праца калектыву была належным чынам ацэнена — ансамбль "Рэй" атрымаў званне "народны". Радуюся і віншую...

Алесь ЛОЗКА,

НА ЗДЫМКАХ: "Рэй" пад летнім небам: Віктар і Людміла ВАСІЛЕНІ.

НАРОДНЫ «РЭЙ»

Так ужо складалася: каб заслужыць прызнанне на радзіме, не аднаму мастацка-музычнаму калектыву даводзілася напачатку заваёўваць яго далёка ад родных берагоў. Такі, напрыклад, быў прыход у беларускае канцэртнае жыццё цяпер папулярнага ўжо этна-трыо "Троіца", у якім лідзіруе старшы выкладчык кафедры этналогіі і фалькларыстыкі сталічнага педуніверсітэта Іван Кірчук. Няўрымслівай і несумненна творчай тройцы давялося аб'ездзіць прасторы Расіі, Польшчы, Германіі, Нідэрландаў, Бельгіі, Аўстрыі, Югаславіі,

БДПУ і студэнтаў параўнальна яшчэ маладога факультэта народнай культуры, дзе дэканам працуе Міхась Круталевіч (не бытаць структуры БДПУ з Беларускай універсітэтам культуры). Штолетна рэуцы з года свайго ўтварэння, 1996, запрашаюцца і ўдзельнічаюць у розных еўрапейскіх творчых форумах. Яны наведвалі Міжнародныя фестывалі ў Кастэльёне дэль Лага, Ракалюмэра, Тэрамо, Матэліва (Італія), у Манбільяр (Францыя), IV Міжнародныя фальклорныя дні дружбы ў Кенты (Польшча).

Без перабольшвання можна

Дабужынскі — упершыню

У лепшых традыцыях Нацыянальнага мастацкага музея краіны — знаёміць суайчыннікаў з творчасцю прызнаных у Еўропе мастакоў. Выстаўка Мсціслава Дабужынскага (1875—1957), буйнейшага рускага мастака рубяжа XIX—XX стагоддзяў, — яскравае пацвярджэнне мэтанакіраванай працы музея па вяртанні на радзіму слаўтых імёнаў, за якімі — гісторыя Беларусі.

Мсціслаў Дабужынскі паходзіць са старажытнага роду, вядомага ад часоў Вялікага княства Літоўскага. Ён атрымаў мастацкую адукацыю ў школе малявання ў майстэрні Л.Дзмітрыева-Каўказскага ў Санкт-Пецярбургу, пасля вучыўся ў Мюнхене. Апошнія гады жыцця мастака прайшлі ў вандароўках па Еўропе. Мастак належыць Літве. Таму і выстаўка вялікай разнастайнай спадчыны майстра была арганізавана ў нас пры падтрымцы Літоўскага пасольства на Беларусі ды Музея тэатра, музыкі і кіно Літвы.

Гэта першая выстаўка М. Дабужынскага ў Беларусі, і прымеркавалі яе да Дня Незалежнасці Літвы і да 65-годдзя Нацыянальнага мастацкага музея Беларусі. А сама падзея стала важнай вяхой у культурных зносінах нашых дзяржаў: была падпісана дамова паміж Нацыянальным мастацкім музеем РБ ды Музеем тэатра, музыкі і кіно краіны-суседкі аб супрацоўніцтве, абмене выстаўкамі. У наступным годзе плануецца паказаць у Літве выстаўку графікі з фондаў нашага Нацыянальнага музея.

Вольга КЛЯШЧУК
Фота аўтара

СЕМІНАР ПЛЮС ПРЭМ'ЕРА

“Народны тэатр у сучасных умовах” — вось тэма семінара, арганізаванага Цэнтрам народнай творчасці Мінскай вобласці. Семінар адбыўся ў Барысаве на базе старэйшага ў краіне аматарскага тэатра “Відарыс”. Рэжысёры народных і ўзорных калектываў вобласці паглядзелі і абмеркавалі некалькі спектакляў гэтага тэатра, расказалі пра творчыя набыткі і цяжкасці, з дапамогай Цэнтра беларускай драматургіі Беларускага дзяржаўнага інстытута праблем культуры папоўнілі свае рэпертуарныя партфелі.

У рамках семінара, які вёў прарэктар Бел ДІПК, прафесар Р. Бузук, адбылася прэм'ера пастаноўкі новай п'есы Галіны Каржанеўскай “Лясное брацтва”. Твор увасоблены ўзорным тэатрам-студыяй “Нюанс” Барысаўскай СШ № 7 (кіраўнік — Зоя Міхалькевіч).

“Гэта пастаноўка, — сказала ўдзельніца семінара Таццяна Бабей з Маладзечна, — яшчэ раз пераканала мяне, што да нацыянальнай драматургіі трэба звяртацца часцей”.

Вольга ПАЎЛЮЧЭНКА
НА ЗДЫМКУ: рэжысёр тэатра “Нюанс” З. МІХАЛЬКЕВІЧ і супрацоўніца Мінскага абласнога цэнтра народнай творчасці Н. ДАРАШЭВІЧ.

ЯЎФІМІЯ

[Надпіс]*

Ад брудных вуснаў маіх, і ад нячыстага сэрца, ад брыдкага языка, ад душы забруджанай прымі маленне, о Хрысце мой, і не адвергни мяне, рабу Тваю, ні суровасцю Тваёй, Уладыка, не асудзі мяне ў час адыходу майго, ні гневам Тваім не пакарай мяне ў дзень прышэсця Твайго, бо да суда Твайго, Госпадзе, асуджана я сумленнем маім. Аніякай надзеі ў мяне на выратаванне маё, калі міласэрнасць Твая не пераўзыдзе мноства беззаконняў маіх.

Таму прашу Цябе, міласцівы Госпадзе, не адвергни і малога гэтага прынашэння, якое прыношу святому храму Прачыстай Тваёй Маці і надзеі маёй, Багародзіцы Хіландарскай, бо я веру прыняла ўдавіцы той, што Табе прынесла дзве лепты, Госпадзе. Гэтаксама, о Уладычыца, сваё прынесла і я, недастойная раба Твая, манахіня Яўфімія, некалі — уладарка, дачка ўладара майго чэсара Воіхны, які ляжыць тут.

І ахвяруецца завеса гэтая храму Прасвятой Багародзіцы Хіландарскай лета 6907, індыкта 8.

І хто забярэ яе з храма Прасвятой Багародзіцы Хіландарскай, няхай ён адлучаны будзе ад Адзінасутнай і Нераздзельнай Тройцы, і няхай яго без абароны пакіне Прачыстая Богамаці Хіландарская ў дзень Страшнага суда. Амінь.

Дэсанка МАКСІМАВІЧ

Знак крыжа

Мой вялікі знак крыжа — калі, даруючы, махну рукою.

Ён мяне яднае з сябрамі і ворагамі, без яго

я пад сонцам застануся самотная.

Ён мяне ў суладдзе з небам вядзе; без яго душа б ператварылася ў нянавісці змрок густы.

Ім хрышчуся, ачнуўшыся, на горкім узгалоўі любові.

Ім хрышчуся на астатнім зямным парозе і на першай прыступцы воблака.

Ці дастаткова гэтага будзе кволай душы чалавечай.

*Гэты надпіс у 1399 годзе манахіня Яўфімія золатам вышыла на завесе, ахвяраванай Хіландарскаму манастыру (Афон), дзе быў пахаваны яе бацька.

ТАНЯ КРАГУЕВІЧ

Бяссонне

Дом быў белы-белы, нібы кветкі язіну, і час зусім станчэлы, як белая павуціна.

З неба да парога ссыпалася белі так многа: рэчка ў белай пене, словы ў белым адзенні.

Дом быў белы-белы — запамяталася — яшчэ і цяпер у маім целе трымцяць белыя цені.

Яны так моцна ўва мне заселі, што каб знікнуць і вельмі хацелі, не сумелі б, не сумелі б...

МІРА АЛЕЧКАВІЧ

Сукенка

Ніхто не бачыць на ёй тваіх рук, калі праходжу па вуліцы.

Ніхто не бачыць на ёй тваіх пальцаў, калі вяртаюся дахаты.

Маленькі гузік зноў прышыты, на месцы, і зашпілены ўсе летуценні, дарэшткі.

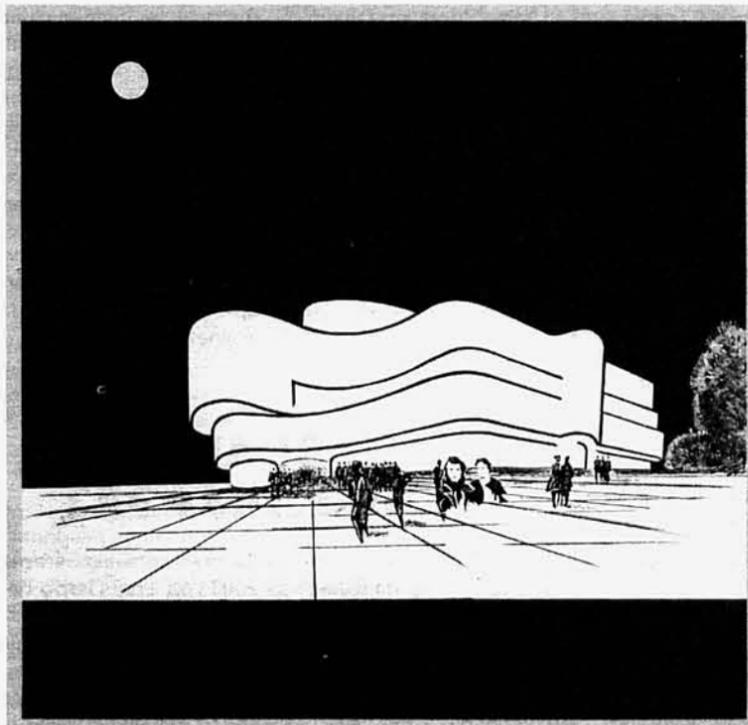
Я гэтую сукенку паважна здымаю, я гэтую сукенку пшчотна адзяваю.

Яна ў мяне моцныя чары мае. Хочацца рукі твае на ёй усім паказаць.

НАДА ШЭРБАН

А што, калі вецер на вецер нарвецца

А што, калі вецер на вецер нарвецца — ці вырастуць новыя горы і кветкі, ці будзе мяняць сваю плынь вадаспад?

З сербскай жаночай назіі

Ці травы кволя будучь пакошаны сцюжнымі косамі, ці варажбіт зможа прадказаць, што шлях вядзе назад, ці д'ябал раптам пачне бізуном размахваць, ці расхінецца палова неба, ці перасохне палова мора? Заглохне які б ні быў голас?

ДАРЫНКА ЕЎРЫЧ

Ратнікава абранніца

Як дванаццаць разоў адазваўся звон, толькі ён давёў, што не вечная ноч нявесціна.

Мае вусны ты пры сабе панёс, быццам хлеб і соль, калі досвіткам зноў у свет пайшоў, гаспадару мой.

Па-славянску лёс прыняла я свой, як і мае быць у шлюбе з ратнікам. Ды адным цяпер змрокам цешуся... Вышываю табе шаты белыя, а ў пасцель кладу малітоўнічак. Замаркочанай, бы той сухацвет, у ваду зірнуць нават боязна, каб не ўбачыць там зусім іншы твар.

Звечара сяджу заўжды дапазна, нібы для цябе тут агні палю. І з надзеяю на акно гляджу, За якім вазы і шмат коннікаў грукаюць і ляцяць далей... Вох, каб хоць абняць свайго сокала, — Я б усё тады магла дараваць.

Але праўда ўжо ж у мяне адна — у густой касе срэбра гэтае. Восень прагна сонцам цешыцца; скарбы дзесь рассыпаеш ты, а мяне пылок нават кветкавы не кранаецца.

Я самотная і ў сваёй журбе неспатольная, як і трэба быць, мне славянчцы, ды няўцешны змрок, і пылок нават з кветчак не крануў мяне, гаспадару мой.

Любіца МІЛЕЦЦА

Новаму верніку

Ты скінуў убор свой чырвоны? і апрануў чарнейшы за той, што носяць манахі?

Ужо на тваім чале крыж, а здэртая пяцікутніца схаваная ў кішэню?

Калі на вятрак глядзіш, да ветру тварам павярніся!

У хаце памяняй усе абразы, новыя прывітанні вучы (слоўнік змяні, каб цябе не выдаў).

Не азірайся, калі Распаты на крыжы заплача, сумленне тваё жывейшае, чым Яго.

Калі ж не — паспяшы, бо твой бліжні сцяг новы шые, стары зубамі раздзіраючы.

Пераклад Івана ЧАРОТЫ

Ці існаваў бы я як літаратар, а тым больш, ці быў бы хоць такім, як сёння, калі б не сустрэча з Верай Палтаран, сказаць цяжка. Найперш няма пэўнасці

і касы" на ўмудронья універсітэцкім досведам і літаратурным вопытам закіды інтэлектуальных мінскіх паненак? Анічога. Хіба што ціха вышыцца ад Маскоўскіх могілак. Часта заходжу туды. Па цэнтральнай алеі — за каменна-бронзавым мемарыялам — леваруч у густым кустоўі... яе магіла... Адзінока,

ЯК ДВАЦЦАЦЬ ГОД ТАМУ...

(да 85-годдзя Веры Палтаран)

адносна другой часткі пытання.

А якім быў электрык з правінцыйнай глыбінкі напрыканцы застольнай брэжнеўскай эпохі, трэба было бачыць, а мо лепш і зусім не бачыць... Перамяшаны ў адной валізе з таным віном саламяныя вершы "апошняга вясковага паэта" нейкім чынам знаходзілі агульную мову, паразуменне і гармонію са сваім гаспадаром, але не з яго выпадковымі супольнікамі. Кватэра Міколы Мятліцкага непадалёк ад цэнтральнага вакзала была па вялікім рахунку працягам таго ж вакзала. Якія там толькі ні сустракаліся транзітныя пасажыры з прагавітым пожадам "язды ў незнаёмае"! Чаго там толькі не лілося і не чыталася ў задурна пахкім фіміама балгарскіх цыгарэт "Стоардесса"! Мікола, ты помніш старошча на Карла Маркса, дзе ў сонечнай запыленай павуце прыхоўвалася для душы тэманасць агню?! Тры заўсёдня пладова-ягодныя — пад дошкамі каля выцяжнае трубы...

І ўсё ж аднойчы мы наважыліся з табой пайсці ад Карла Маркса да Пятра Машэрава. Бліжэй да свайго... І тое, што ўжо, здавалася, канала на апошнім уздыху, захапіла ў прасмажанае нутро свежага паветра і пачало аджываць. На дзевятым паверсе шклянога шматпавярховіка месцілася выдавецтва "Мастацкая літаратура". Апроч рэдакцыі паэзіі, там была і рэдакцыя крытыкі — адліфта налева... Светлавузкі пакой напоўнены жаночымі галасамі, вабнымі паставамі, пухлымі папкамі, пахамі парфумы ды пранікнёнымі позіркамі... Бадай кожны мужчына прыкметна губляецца, калі сутыкаецца з глыбокім і тонкім жаночым розумам. На жаль, гэта рэдкая з'ява, але якраз тады быў Божы провід. Што мог мэкаць у адказ вясковы "пан сахі

туй ды на ўздыху глыбокага засмучэння высмактаць бутэльку пракісллага "жыгулёўскага". Аднак выйшла па-іншаму. Бо раптам старэйшая з іх, з высокай капой жытнёвым валасоў на галаве, мацярынскім мілагучным голасам спытала ў мяне пра звычайнае — людское: ці то пра бацькоў, ці то пра жыццё ў вёсцы... І так паціху адцяла ў сваю зацень ад маладзейшых, супакоіла, адкрыла і, што змагла, прачытала ўва мне...

Яна ж неўзабаве выдала і маю першую кніжачку вершаў, папярэдне выпісаўшы на яе зачыне сваю "ахоўную грамату", нарабіўшы з гэтай нагоды са сваімі сяброўкамі і таварышамі літаратурнага вэрхалу, і, урэшце, амаль сілком справакаваўшы мяне на двухгадовы літаратурны лікбез у Маскве — тым самым як бы паставіўшы на маёй правінцыйнай асобе сваю "пячатку майстра": паэт.

І вось тут яна, бадай, упершыню ў сваім пісьменніцкім жыцці памылілася, хоць і не без маёй дапамогі. Зрэшты, хіба паэты пішуць толькі вершы?! І хіба толькі пішуць?..

...напрадвесні 1989 года ў рэдакцыі часопіса "Нёман" Ала Сямёнава прапанавала мне наведваць у адной са сталічных бальніц цяжка хворую Веру Сямёнаўну Палтаран... Я не пайшоў. Гэта настолькі ўразіла чуллівую Алу Іванаўну, што яна нават прапанавала дапамагчы мне купіць кветкі ці якія фрукты, мяркуючы, што ўся праблема ў маім безграшоўі...

Не. Справа была ў іншым. (З той жа прычыны я не паехаў летам 1987-га з А.Асташонам у Бараўляны да паміраючага Міхаса Стральцова.) Не паехаў ТУ-Ды, каб ЗАСТАЦЦА тут... У цемры і бяссілі жывы і мёртвы — роўныя, лічыў я. І яшчэ ўсё лічу да гэтай пары. Можна таму, што жыву недалёка ад

самотна і вусцішна там сярод пустой зямлі, не раўнуючы, як было Богу перад чалавекатварэннем...

А нарадзілася яна і памерла ў адзін дзень (28 сакавіка), ад ранку свайго да вечара пражыўшы роўна семдзесят гадоў. Выдала ў свет за жыццё ўсяго дзве кніжкі мастацкіх нарысаў ("Ключы ад Сэзама" і "Дзіваці"), хоць у тадышняй літаратурнай талаце выдавала на творча актыўнага класіка. Затое колькі кніг з яе дапамогай займелі іншыя! А яшчэ Вера Сямёнаўна Палтаран нарадзіла дачку. Насадзіла на сваім сціплым Лысагорскім лецішчы бэзу, адпаведна ўсплаўленага Яўгенія Янішчыц:

Можна, камусьці тыраж да зарэзу, Пухляя сняцца тамы. Вера Сямёнаўна, хочацца бэзу ў гордым маўчанні зімы.

І праўда, вясна на двары. Вялікдзень на носе. У прысадах пачынае пахнуць вярбай. Значыць, і бэз хутка зацвіце. Зноў. Каторы ўжо раз!

Леанід ГАЛУБОВІЧ

РОССЫПЫ НАВІН

ЗДЫМАЕЦЦА ФІЛЬМ

На Нацыянальнай кінастудыі "Беларусь-фільм" завяршаюцца здымкі мастацкага фільма "Яшчэ пра вайну". Дарэчы, як паведаміла аўтар сцэнарыя карціны Ізольда Кавелашвілі, яна напісала яго яшчэ ў 1963 годзе паводле аднайменнага апавядання Віктара Канецкага. Але з-за разыходжання поглядаў аўтара і рэжысёра, стужка так і не была знята. У сюжэце расказваецца аб адным дні 1944-га года, паказваюцца не батальныя сцэны, а ўзаемаадносінны, стан душы. Рэжысёр карціны — Пётр Крывастаненка, а выканаўцы роляў — Анатолий Кот, Святлана Кажамякіна, Вера Палякова, Аляксандр Канановіч. Прэм'ера фільма "Яшчэ пра вайну" плануецца на 3-га ліпеня.

НАЗВАНЫ НОВЫ ЛАЎРЭАТ

Лаўрэатам прэміі Таварыства вольных літаратараў "Гліняны Вялес" за 2003 год стаў Пятро Васючэнка, аўтар кнігі казак "Жылі-былі паны Кубліцкі да Заблоці". Гэта літаратурная прэмія была заснавана ў 1993-м годзе. У самой назве "Гліняны Вялес" спалучаецца неканфармізм (не "залаты" і не "крыштальны") і неакансерватызм (Вялес — старажытнае язычніцкае бажство). На

прэмію сёлета намінаваліся таксама прэзікі Сяргей Рублеўскі (зборнік "Азямор"), Вольга Гапеева ("Рэканструкцыя неба"), паэты Валянціна Аксак ("Віно з Каліфорніі") і Янка Лайкоў ("Вогнепаклоннік").

МУЗЕЙНЫ КОМПЛЕКС У АКРУЖЭННІ АЗЁР

За высокія творчыя дасягненні ў 2003 годзе спецыяльная прэзідэнцкая прэмія ў памеры 100 базавых велічынь у намінацыі "музейная справа" ўручана навукова-даследчай установе "Браслаўскае музейнае аб'яднанне музеяў".

Калектыў з 35 супрацоўнікаў стварыў у азёрным краі цэлы культурны комплекс з трох музеяў і заезджы двор з Домам рамёстваў. Яшчэ 15 год таму нічога гэтакага ў райцэнтры не было. Энтузістам-краязнаўцам прыйшлося пачынаць са збору экспанатаў, якія былі знойдзены пры раскопках мясцовых курганоў VIII — XI стагоддзяў. Зараз у экспазіцыі комплексу, дзе толькі ў краязнаўчым музеі 6 залаў, больш 19 тысяч матэрыялаў і этнаграфічных экспанатаў. У рэгіёне сёння плёна працуюць 8 членаў Саюза майстроў народнай творчасці Беларусі, а з гісторыяй края блакітных азёр за гэты перыяд пазнаёміліся больш за паўмільёна чалавек.

В.К.

Здаўна на Беларусі існавала шмат сем'яў, генетычныя дрэвы якіх былі вельмі складанымі і адначасова цікавымі. Легенды і звязаныя з імі загадкі родавых перапляценняў даследчыкі спрабуюць разгадваць па сённяшні дзень. І род знакамітых Багушэвічаў — не выключэнне. Мы сустрэліся з малодшым прадстаўніком гэтага роду, юным празаікам Васілём Зелянковым:

НАВАТ «РУСЛАН І ЛЮДМІЛА» НЕ ШТО ІНШАЕ, ЯК «ГЕРАІЧНАЕ ФЭНТЭЗІ»

— Письменнікі ў маім родзе сапраўды ёсць, і іх шмат. Прадзед з боку дзёда — Юрый Багушэвіч — беларускі пісьменнік; найбольш вядомыя ягоныя аповесці для юнацтва. Стваралі ў нашай сям'і фактычна ўсе, напрыклад, дзядуля Дзмітрый Георгіевіч Багушэвіч і бабуля Наталля Львоўна Сядых (імя яе сталіца названа адна з вуліц дзедзі) пісалі вершы. Такім чынам, мой творчы пачатак — гэта спадчына, якая засталася ад іх. І фантазія, пэўна, таксама спадчынная. Але родавыя перапляценні сягаюць у даўніну да больш знакамітых прадстаўнікоў роду Багушэвічаў.

— У якім жанры вы працуеце?

— Два гады таму ў выдавецтве "Беларускі кнігазбор" выйшаў мой першы раман "Вяртанне сілы", які я напісаў у 13-гадовым узросце. Жанр, у якім працую, можна назваць "фэнтэзі", ці "магічна фантастыка". Зразумела, зараз назва "фэнтэзі" дастаткова ўмоўная. Справа ў тым, што гэта адзін са старэйшых жанраў у літаратуры, бо да яго можна аднесці і міфы, і казкі. Умоўна кажучы, нават "Руслан і Людміла" А. Пушкіна — гэта не што іншае, як "гераянае фэнтэзі".

— Наколькі сур'ёзна вы ставіцеся да свайго творчасці?

— Цяжка сказаць. Справа ў тым, што пакуль не стаўлю мэты рабіць штосьці грандыёзнае, а проста пішу, як атрымліваецца. Аднак для кожнага творца вельмі важна мець свой багаж ведаў, таму доўга працую над сюжэтам і яго "насычанасцю". Праўда, ужо даўно зразумеў, што гэта — частка майго жыцця, бо не пісаць не магу.

— У мінулым годзе вы прымалі ўдзел у семінары маладых пісьменнікаў.

— Неверагоднае ўражанне на мяне аказала першае вялікае сутыкненне з пісьменніцкім асяроддзем. Можна сказаць, я ўпершыню адчуў сабе часткай літаратурнай сям'і.

— Якой вам бачыцца сучасная літаратура?

— Зараз выходзіць шмат новых кніг. На літаратурнай прасторы з'яўляюцца новыя імёны. На тым семінары, пра які вы згадалі, было мала празаікаў, у асноўным — паэты, але, думаецца, сярод іх ёсць тыя, за якімі будучыня. Таму, не здзіўлюся, калі будучы чытаць — гэта чалавек, які купляе пазычную кнігу... Думаю, цікавым празаікам лягчы прабіцца, чым тым, хто піша фэнтэзі. На вялікі жаль, выдавецтвы, якія займаюцца творамі, напісанымі ў жанры "фэнтэзі", знаходзяцца пераважна ў Маскве ці Санкт-Пецярбургу. А не ў Мінску...

— Што можаце сказаць пра свае літаратурныя густы?

— Люблю чытаць класікаў — Чэхава, Купрына, таксама аддаю перавагу гістарычнай літаратуры. А паколькі працую ў своеасаблівым жанры, то сабраў вялікую бібліятэчку фантастыкі, як нашай, так і замежнай.

Наогул стараюся не падзяляць фантастыку па нацыянальным прынцыпе. Гэта проста лю-

бімы жанр. Дарэчы, як можна вызначыць, калі, напрыклад, Сяргей Лук'яненка жыве ў Алма-Аце, а лічыцца расійскім фантастам. Дарэчы, адзін з самых вядомых сучасных фэнтэзістаў Нік Пярумаў жыве ў Амерыцы, але яго лічаць расійскім фантастам, нягледзячы на тое, што ён піша па-англійску і нават працаваў у сааўтарстве з амерыканскім фантастам... А на каго я хацеў бы быць падобным, дакладна не ведаю. Ва ўсіх ёсць чаму павучыцца: у Элеаноры Радкевіч — здольнасці дакладна і ярка паказваць людзей, у Юрыя Нікіціна — уважлівасці і добраму погляду на сацыяльныя і этычныя праблемы.

— Ці звязана прафесія, якую вы абралі, з вашым творчым шляхам?

— Як і належыць пісьменніку, я чысты гуманітарый (жартую), вучуся на аддзяленні "за межамі літаратуры" ў Мінскім дзяржаўным лінгвістычным універсітэце. На мой погляд, вывучэнне замежнай літаратуры — вельмі вялікая і цікавая сфера. Але разумею, што ў будучым даядзецца выбіраць нешта больш вузкасפעцыялізаванае, напрыклад, літаратуру ці мовазнаўства, або стылістыку.

— Васіль, як лічыце, вы зможаце раскруціцца ў Беларусі? І наогул, што такое раскрутка ў вашым разуменні?

— Безумоўна, патрэбна. Бо зараз кнігадружанне і выдавецтва сталі перш за ўсё сферай бізнеса, а не літаратуры. Дарэчы, прабіцца сёння вельмі цяжка. Гэта кштальту зачараванага кола: каб атрымаць раскрутку, трэба прабіцца, каб прабіцца, трэба, каб цябе раскруцілі. Разам з тым, многія выдавецтвы Расіі абвешчваюць конкурсы, выбіраюць лепшых, у тым ліку і сярод маладзі, сярод пачаткоўцаў. Так, напрыклад, у журы самага вядомага конкурсу фэнтэзі "Меч без імя" ўваходзяць такія пісьменнікі, як Андрэй Бялянін, Раман Злотнік, — людзі, якія сапраўды могуць ацаніць, зразумець і параіць.

— Дык вы лічыце, што на Беларусі "фэнтэзі" няма каму ацаніць?

— Не, я так не лічу, бо вельмі мала ведаю аічных рэдактараў, каб гаварыць нешта відавочнае. Аднак у мяне шмат чытачоў, якія пасля прачытання першай кнігі просяць даць іншыя, а яны — новыя раманы — ўжо колькі часу ляжаць толькі ў рукапісных варыянтах. Як ужо казалася, надрукавацца ў дзяржаўным выдавецтве — справа амаль немагчыма. Тое ж самае і з рускамоўнымі літаратурнымі часопісамі; просяць даваць ці кароткія творы ці карціцы гатовыя раманы. Першых у мяне няма, другія змяшэнню аб'ёму практычна не паддаюцца.

— Як мяркуюць, вам даядзецца прабіцца сцяжынку праз Маскву, каб заявіць пра сябе, ці паспрабуеце "грукаць" у дзверы беларускіх выдавецтваў?

— Шчыра кажучы, не ведаю. Лепш было б працаваць тут, бо гэта мая краіна. Тут жылі мае спыны продкі, што пакінулі свой адметны след у нацыянальнай культуры і літаратуры.

Марына ЦЯРЭШЧАНКА

Дзе сёння сустрэцца двум паэтам — пасядзецца за чаркаю, пагаварыць душа ў душу пра паэзію, пра жыццё? А нам, журналістам, як быць: мастак запрасіць журналіста ў майстэрню, акцёр — у грымёрку, пісьменнік — дамоў, на кухню, каб жонка касавурылася? А некалі ж быў бар у Доме літаратара, а яшчэ было "Мутнае вока". У Маскве — ЦДЛ (Цэнтральны дом літаратараў), а ў Мінску — "Мутнае вока"!

"Мутным вокам" прызвалі бар у Доме мастацтваў, што па праспекце Ф. Скарыны, 26 — якраз праз дарогу насупраць Палаца прафсаюзаў, побач з Домам афіцэраў. Той-сёй з мінчукоў сталага веку ведае гэты будынак, як былі архіерэйскі дом — насамрэч, у канцы XIX — пачатку XX стагоддзяў тут месціўся архіерэйскі падворак. Бальшыня ж маіх "аднадумцаў і папличнікаў" ведалі яго як "Мутнае вока" — з-за рыфлёнага, непразрыстага шкла ў вокнах напайпадвальнага паверха. З 1954 года асеннімі імжастымі адвечоркам і падслепаватыя вокны "Мутнага вока" зманліва клікалі сваімі прымружанымі агеньчыкамі заклёклых ад слаты адзіночных мінакаў, абцяючы цяпло і сціплую сяброўскую бяседу.

Для сваіх — у лубы час

Збіралася тут грамада сталая і адзін аднаму добра знаёмая: артысты, музыканты, пісьменнікі, журналісты. Часцяком гасцявалі ў доме "лірыкаў" і "фізікі" — дзверы ў "Мутнае вока" ні для каго не былі зачынены. Праўда, іншы раз пільныя вахцёркі спрабавалі запытацца ў чужаніцаў нейкі міфічны пропуск, але варта было настойлівай гримнуць у дрымклівыя дзверы ды смялей гукнуць: "Свае!", як сезам адчыняўся... Адчыняўся афіцыйна а 12 дня. Але свайму чалавеку без асаблівага высілку і

ім усялякі, каму рукі не было за што зачэпіць. Падпывалі хто мог, не зважаючы на "адсутнасць наяўнасці" голасу і слыху. З замільваннем слухалі професіяналаў з опернага і музкамедыі. Драмацёры спявалі раманы і дэкламавалі вершы. Іншы раз навывперадкі з імі браліся чытаць самі паэты. Моладзь намагалася дацягнуцца чаркаю да славытых, каб такім чынам засведчыць сваю павагу. Крытыкі ды журналісты з'едліва шапталіся па кутах.

Застольныя сваркі і звады здараліся рэдка і былі лаканічныя. Дыскурсантаў хутка асаджвалі супакальным: "Ды кінце вы, хлопцы!", змушаючы ўзяць па прымірэнчым кілішку. Аднойчы, праўда, усёю грамадою

вел" Зельдзін. Як з таго свету... А побач Людміла Чурсіна і Алег Барысаў — цырульнік Галахвостаў, што за двума зайцамі ганяўся. Ажно, маскоўскі Тэатр Савецкай Арміі з нашумелым тады "Паўлам I" на гастролі прыехаў. Была з імі маладая актрысуля, А л ё н а й звалі... Раз-

дэмакратызму пасярод багны крывадушнасці і мані. Рэзервацыяй свабоды і плюралізму. Як у тым анекдотце: пасядзелі, патрындзелі і разышліся... Колькі пары ў свісток пайшло! Вакол свету на тым паравозе аб'ехаць можна было!

Але і гэта сагрэвала, давала магчымасць прагна дыхаць праз тую саломку і не лезці ў пяццю з адчаю... Хаця і такое было. Тады паміналі ўсім "вокам", здзіўляліся — ды яшчэ ўчора вась за гэтым сталом з ім сядзім, а ён мне кажа... Хто б мог падумаць?! Знайшліся людзі, падумалі.

Спачатку папаўзлі чуткі, што зачыняць "мутняк" на капрамонт, маўляў, будынак стары, падмурак патрэскаўся, мятро суды, само-сабой, прыплылі. А потым і напайфацыйныя дэбаты ўсчаліся. Справа ў тым, што гаспадаром архіерэйскага дома быў Саюз тэатральных дзеячаў, а памяшканне бара арандавала кафе "Нёман", дзе

ЖАЛЬБА ПА «МУТНЫМ ВОКУ»

раней можна было патрапіць у бар праз чорны ход, каб паправіць чаркаю хворую галаву. З 16 да 18 бар зачыняўся на абед, але таксама досыць сімвалічна: калі к гэтай часу ваш рэй сама што ўсходзіўся, дык лагодныя барменка Гэля і афіцьянтка Тома дазвалялі "ціхенька" працягваць гулянку пры зачыненых дзвярах.

З 18-ці ў бар спакала збіраўся люд. І калі праз дзве-тры гадзіны за доўгімі драўлянымі сталамі "а ля беларуская хата" не ставала вольных месцаў — хто прыпазіўся, смагавіта тоўпіліся ля барнай стойкі, незласліва панукаючы пярэднік: "Выпіў — адпаўзай!". А смагу ў "мутняку" залівалі простым савецкім пітвом з бясхірраснымі назвамі: гарэлка, віно, піва. Іншы раз каторы з кавалераў растрывушваў гаманец на канькі і шампанскае для запрашаных кабет. Таленты-пачаткоўцы цішком прыносілі ў шабетах "з сабою". Гэта не лічылася за вялікі грэх, хаця Гэляю і Томаю не віталася. З прычыны няўхільнага плана па валу.

А вась з выбарам закусі, прыпамінаецца, заўсёды было праблематычна. Не-не! З "разнасолаў" заўсёды прысутнічаў дзяжурны шашлык пад назваю "мая ты доля", калькуляцыю якога складалі тры кавалачкі няўежнай гавяды, палітыя лыжкаю таматнага соуса, па-іншаземнаму велігурыста званнага кетчупам, ды жменя шынканаванай цыбулі. Усялякую там дзічыну, шталту рабчыкаў, перапёлак ды вальдшнепаў замяняла наша савецкая, слаба развітая кура невядома якога — варанага ці смажанага — прыгатавання, нахабна мянёная мутнякоўскімі дасціпцамі "Сіней птыцей". Плюс да ўсяго — сыр "на вакзале", кілбаса "папірфакс", хлеб "сапрамат".

З паленнем цыгарак таксама было нейкае несудадзе: паліць было ці-то можна, ці-то нельга. Усё залежала ад вашых стасункаў з афіцьянтай і барменкай. Ды палілі, памятаецца, усе — хто ў рукаво, хто пуская дым пад стол, страсяючы попел на падлогу і тычкаючы недакуркі ў талерку з рэшткамі кетчупу. Плазы цыгарэтнага смогу ўперамешку з дымам згарэлага на кухні шашлыка слаліся ледзь не да самага паркета, так што пазнавалі адзін аднаго, лічы, па абутку.

У кутку арганічна пасавалася з інтэр'ерам старое, з запалымі клавішамі піяніна, рэпараванае некалі ў пераможнай Германіі. На ім не пагрэбаваў нека нацешыць удзячную публіку нават славыты маскоўскі маэстра Алег Янчанка. Як ён здолеў здабываць з гэтага разваленага фанамастадона боскія гукі бахаўскай фугі, аднаму Бахусу вядома... А ў звычайныя дні пад акампанемент гэтага рарытэта наярваў народны мелас на дудцы-жалейцы добразнаны Валодзя Пузыня, альбо акцёр Фралоў выкалупваў са шчарбатай клавіятуры нешта падобнае да "Естудэй", брынкаў на

добра-такі адпрасавалі хёўру прыблудных "галубцоў", што не шануючы мутнякоўскіх традыцый, намагаліся торкнуць свае гейскія тры грошы ў скарбонку пралетарскай інтэлігенцыі, глухой да ўсялякіх выкрутасаў сексменшавіцкага авангарда.

А так усё было ладком. На працягу сарака гадоў...

Траяк да панядзелка, чырвонец да палучкі

Зойдзеш, часам, на мутны агеньчык, а ў кішэні — вош на аркане. Тут з кута голас узрадаваны: "Дружа! Колькі лен, долькі зін?! Сто год не бачыліся, чарцяка ты гэтка..." Якіх там сто год? Тры дні таму ганарар тут пакінуў. А сёння вась пусты зусім... "Давай, прысядзі! Чарку возьмеш?" Ну, а як жа! Гэта мы заўсёды... Слова за слова, шапкай па сталешніцкі — нутка, Тома, нясі яшчэ графінец!

У "мутняку" не прападзеш: траяк да панядзелка, чырвонец да палучкі, а то і сардэчная Гэля Іванайна ў "чорным сшытку" крэдытную лінію адкрые да лепшых часоў. Гуляй, рваніна, ад рубля і болей! Ёсць грошы — частуеш, няма — табе нальцоць. Халляўчыкаў, што праўда, то праўда, тут ніколі не паважалі, але цярпелі — што з нябогі возьмеш... Усе раўна, як у лазні, усе голыя і ўсе каралі! Але ментарства не пераносілі. Даўно было, забеглі нека ў "мутняк" выфранчаныя Шамякін з Макаёнкам — спяшаліся на сустрэчу ці то з чытачамі, ці то з глядачамі. Узалі пляшку каньяку і закусі. Похапкам выпілі грамаў па пяцдзесят і рушылі з-за стала. На ходу Макаёнак махнуў рукою людю: маўляў, дапівайце, хлопцы!

Пакуль яны бралі, пілі, прыкусвалі — "вока" цішком з цікаўнасцю назірала. Калі Макаёнак махнуў рукою — зусім зрабілася ціха, нібы перад стартама: хто першы даб'яжыць да адкаркаванай бутэлькі.

І раптам у магільнай цішы раўнуў знаёмы ўсім радыёслухачам бас купалаўца:

— Тома! — афіцьянтка выскачыла з кухні. — Прыбяры... царскія аб'едкі.

"Вока" грывнула рогатам. З палёгкаю. Ды запамнілі надоўга. Вельмі грамадзе тая выхадка двух "народных" не спадабалася. Барства, ёш тваю клёш! Народныя, яны ўжо былі не з народам. А той радаваўся, што не даў слабінны, не спакусіўся на халыўную чарку.

Заходжу нека ў "вока" і аслупняў: Пастух! Той, што з Даяркой яшчэ ў даваенным фільме дуэтам спяваў: "Друга я нікогда не забуду, если с ним повстречался в Моск-

гаварыліся, кажа: нехрышчоная я, адсюль і туга на душы. Знайшла праблему! Пазваніў ад вахцёркі знаёмаму папу, былому генетыку Яўгену Грушэўскаму — паралельна ў БДУ вучыліся — прыходзіць заўтра а 10-й, кажа, я службу весці буду... Назаўтра ў Петрапаўлаўскім саборы — Чурсіна за хросную, я — за хроснага — ахрысцілі тую Алёну. А ў "Мутным воку" чакаў ужо стол накрыты, і ўсе тэатральныя маскоўскія зоркі. Ах, Алёна, няспетая песня мая...

Адзначалі тут дні нараджэння, нават вяселлі гулялі, юбілей спраўлялі, новыя кніжкі, спектаклі, выставы, званы абмывалі, само сабой аванс-палучку кудлацілі. Увальваецца нека чалавеча — вочы па яблык! Што такое, яці тваю Ціт? "Сын нарадзіўся!!! Ага-а, гутнем татку ўгору раз-другі — выкатвайся, мілы, накрывай стол з такой нагоды для папличнікаў і аднадумцаў! І панеслася душа ў рай, а неслухмяныя ногі — ў райаддзел міліцыі...

Нам, журналістам, тут было зручна сустрэцца са сваімі будучымі героямі — акцёрамі, музыкантамі, пісьменнікамі. Тут нараджаліся творчыя саюзы паэтаў-пенсннікаў і кампазітараў, тут на сурвэтках пісалі "рыбу" будучай песні... Наверсе, у глядацкай зале праходзілі творчыя вечарыны, у фаве — выставы мастакоў і... танцы на святых. Аднойчы Леанід Дайнека так раскруціў у вальчыку Элеанору Язерскую, што зачэпіў 20-цівядзёрны самавар — кіпень плёхнуўся на падлогу: піск, гвалт, пара клубамі... Потым усе рагаталі ад душы.

А гавэндзы застольныя? Тут і душу разняволіш, і пра Фрэйда, не чытаўшы, паспрачаешся, і парадую добраму задарма атрымаеш. А будзеш залупляцца, так абчэшуць — пойдзеш цвярозы, як шкельца! Ці хоць бы анекдоты тыя ж... А палітыка? Кэзэбісты, якіх усе ведалі, як аблупленцы, прыходзячы ў "мутняк" на працу, сачкавалі, галубы, а на раніцу, прагна глытаючы баржом, гналі ў дакладна сваёму начальству ўсялякую лухту, але каб напайду "стукнуць" на аднадумцаў і папличнікаў па застоллі — рука, мо і трэслася, ды не падымалася.

«Востраў свабоды» прадалі

Чым было для нас "Мутнае вока" ў тая гады валютарызму, застою, стагнацый і безгаласнасці? Карчмой-забягалаўкай? Клубам па інтарэсах? Дысідэнцкім гняздом? Па мне — дык і тым, і другім, і трэцім. У тая набрынялая брыдкім пахам тла і гнілі часы "вока" было трыснагавай сцяблінкай, праз якую так-сяк дыхалі прыніжаныя і пакрыўджаныя, было трыбунаю для затурканых і непачутых. Выспачкаю праўдзіваці і

стырнавым быў славыты футбаліст Ге-на Хасін. Той самы Хасін, што самому Льву Яшыну два галы забіў. 10 ліпеня 1961 года ў Мінск на гульнію чэмпіяната СССР прыехала маскоўскае "Дынама". 35-я хвіліна першага тайма. Хасін б'е: адзін — нуль на карысць мінчан. У перапынку ў раздзявальню беларусаў прыйшоў маскоўскі хадох дамаўляцца хаця б на нічыю. Хасін ляжаў на масажным тапчане, яму расціралі ногі. Ён скасавурыўся на хадока (Хасін быў моцна касавокі, да таго ж картавы) і злосна гаркнуў: "Ггані, гвошы!" Пачалі таргавацца. Адным словам, не сышліся. Толькі пачаўся другі тайм, на 49-й хвіліне Хасін б'е: два — нуль! Пасля гульні Яшын у раздзявальню распачна лягнуў пальчаткі аб падлогу: "Падла касавокая! Глядзіць у адзін бок, а б'е — у другі!"

Хасін потым прадаў свой "Нёман" іспанцам, зараз гэта "Іспанскі куток". А "Мутнае вока", хадзілі чуткі, перапала былому дырэктару Камароўкі. Той сваё за рынак адседзеў, выйшаў, адкапаў трохлітровы слоік з далярамі і купіў "мутняк" як пральную машыну для адмывання тых самых даляраў. Хто ведае, мо і праўда. Не акцёрам жа з музыкантамі гэты гадзючы клубок размотаць.

Пачало "вока" гучна менавацца рэстаранам "Акцёр". Ды ні акцёры, ні музыкі, ні журналісты з пісьменнікамі туды ні нагой — бы змовіліся! Пакрыўдзіліся, відаць, на СТД. А заселі там хлапчыскі ў трэніровачных штанах і шыракаплечых кажанах. Заходзіў я нека туды — атмасфера, як у трупярні. Чапурыста так запыталі, не падсекшы мой прыкідон: "Ужынаць будзеце?" "А да стойкі падысці хіба нельга?" "У нас абслужыванне толькі за столікамі..." І губкі падціснула. Ды гары яно гарам ваша абслугоўванне! Мне за кроўныя чарку б пад сыр "вакзельны" ды ногі ў рукі, а то жонка дома заесць... А ў зале гэтага "Акцёра" — мамачка родная! — ніводнай роднай морды, ну хоць бы знаёмай...

Часам сустрэўшыся нос да носа ў горадзе, былыя "завочнікі" адзін аднаго пыталі: "Ты зараз куды ходзіш?" "Ды вась, браце, хадзіў у "Нёман" — прадаў яго Хасін іспанцам. Пачаў хадзіць у бар Дома літаратараў — зачынілі, кажуць, прададуць галандцам..." "Так, браце, чуў, а як жа ж... Кажуць, і "Вясну" ужо прадалі, і "Малочнае". Скажу па сакрэце толькі табе: у былым "палітпросе" нашых можна сустрэць — там наліваюць і пасядзецца няблага ўдаецца. А з ранку, браце, у інтэрнацкай сталойцы былой ВПШ. З васьмі гадзіна. Менавіта — беленькая!!! Не верыш?! Ды во табе крыж?..."

Але, добрая справа была — "Мутнае вока"! Шкада, да сарака — ледзь-ледзь... Зачынілася. Дакладней, залупнюлася. Навекі вечныя. Спі спакойна, дарагі таварыш. На каго ж ты нас пакінуў?..

Было ў нас "Мутнае вока". Адным словам, як той казаў, а гэты слухаў.

Алесь ГАЎРОН
Фота Кастуся ДРОБАВА

Правінцы ў сучаснай культурнай "каламусі" не выжыць – бо ёй папросту няма месца; яе самае, з пункту гледжання нон-іерархічнай светабудовы, НЯМА.

Усё разам – і штоколечы паасобку – ёсць альбо колішнім цэнтрам, альбо перыферыяй.

Альтэрнатыўны варыянт – няма нічога.

Track 1. Прытулак для асобаў "жыццясмертнага ўзросту"

Раман Арундаці Рой (пісьменніцы, сцэнарыста, кінарэжысёра, кінамастака) "Бог дробязяў", напісаны на англійскай мове, адзначаны Буке-

што існуюць на свеце мясціны... дзе розныя віды адчаю спрачаюцца паміж сабою за першыства. Не ведаю, што асабісты адчай – гэта самая слабая ягоная разнавіднасць. Не ведаю, што адбываецца, калі асабістае гора спрабуе ўладкавацца пад бокам у велізарнага, раз'ятранага, бурлівага, смеху вартага, вар'ячкага, немагчымага, усеабдымнага агульнаацэньвальнага гора. Што Вялікі Бог можа скавітаць, як гарачы вецер, і патрабуе пачцівасці да сябе. Тады Малы Бог (угульны і стрыманы, хатні і прыватны) валачэцца назад, агаломшана падсмейваючыся з уласнае дурнаватае адвагі".

На гэтай ускраіне салідна-адладжана-паспяховага свету толькі адзінікі могуць сплесці "са страху свайго... вышталцоную ружу". "Недатыкальны" Велюта, што любіць Аму з касты "датыкальных"; Эста, што ўмацоўвае вежы ўласнае правінцыі – МАУЧАННЯ – унутры галерэі вонкавых, "фізічна" больш уплывовых, але драбнейшых у метафізічным сэнсе "правінцыі" (сям'і, грамадства, краіны і г.д.); сама Рахель – усе яны асуджаныя "пражываць жыццё ў адваротным кірунку", існаваць, без права пераадолення мяжы, у "жыццясмертным узросце", паміж малодасцю і старасцю, па сутнасці, у часова-просторавай "рэзервацыі паўзы" (С. Рублеўскі), інакш – у П Р А В І Н Ц Ы І, гісторыя якой падобная "да старога дому пасярод начы, дзе запалены ўсе агні, дзе ціха шапочуцца продкі".

Track 2. Эміграцыя ў немаці

У літаратуры "магічнага/міфалагічнага" рэалізму галоўным персанажам ёсць іншая рэчаіснасць – сінкрэтычнае адзінства ўсіх магчымых (мінулых, будучых, верагодных і наймавер-

чый "сусвет" сіснюўся) да памераў "камеры" ў найсучасным (hi-tech!) ПАНАПТЫКОНЕ.

Нагледзячы на непазбежнасць параўнання, асацыявання "Дома Духаў" са "Ста гадамі адзіноты" Г.Г. Маркеса, кніга І. Альендэ (творчасць якой, дарэчы, змусіла крытыкаў разрадацца тэрмінам "магічны фемінізм") не павінна ўспрымацца як штосьці другаснае; аўтар насамерэч распавядае іншую гісторыю таго свету, дзе "прывіды сядзелі за сталом разам з людзьмі, гутарылі з імі, мінуўшына і будучына былі чыннікамі адзінага цэлага, а падзеі сучаснасці нагадвалі бязладныя малюнкi калейдаскопа", – свету, "якога ўжо не існуе". У якім некаторыя маглі б застацца – а некаторыя ("правінцыялы!") засталіся.

Track 3. У аблозе будучых шкадаванняў

"А я, напаясонная, лаўлю аскепкі свету, што імкнецца выслінуць... На працягу доўгіх гадоў, праведзеных у сне, мне давялося пакаштаваць попелу, які падаў з нябёсаў туманнай ноччу, і ўбачыць, як тысячы дзідаў раптам запалалі, падобна языкам полымя на вяршыні ўзгорку"...

Жыццё ў правінцыі найчасцей асацыіруецца з павольна-невывразным сном-памаркам. Якая скрушная "недакладнасць" (з пункту гледжання найноўшай літаратуры): сон і ёсць сапраўдным жыццём, што б там ні сцвярджаў Кальдэрон, гэтаксама "брэндам" самага што ні на ёсць найноўшага рэалізму ёсць ягоны інферналізм.

Раман Эмі Тан "Сто таемных пачуццяў" якраз і дэманструе алгарытм "інферналізацыі" жыццёвай прасторы Алівіі (ад яе імя вядзецца аповед, дачкі амерыканкі і кітайца-эмігранта. Цені і прывіды ўрываюцца ў жыццё амерыканскай сям'і разам з Кван, "дзяўчынай з вачыма Інь" (якія, уласна, і даюць ёй магчымасць бачыць духаў), што прыязджае з Кітая (тут: перыферыя "цы-вілізаванага" свету). Паступова для Алівіі ці тое сон страчвае "прывіднасць", ці тое рэчаіснасць відэавочна "танчэе" – логіка аднаго свету, здаецца, зусім натуральна працягваецца ў законах іншага: "Напрыканцы малодшых класаў мае бачанне іншасвету стала больш сур'ёзным – мне ён уяўляўся месцам бясконцага ведання, дзе ўсе таямніцы будуць раскрытыя; нешта нахшталт гарадской бібліятэкі... дзе нэбожняя галасы абвешваюць праз змацавальнікі, што ты павінны рабіць і чаго не павінны".

Кніга Э. Тан, амерыканкі ў першым пакаленні, – яшчэ і гісторыя пакултвага вяртання-ўцёкаў. Выблытаўшыся з цянётай адной правінцыі мае шанс трапіць не на свабоду – але ў адну з бясконцага мноства іншых правінцыі, з якіх утвораны... ты сам. Бо кожны сатканы з безлічы "субстанцый" – тых "ста таемных пачуццяў", якімі мы ёсць і пра якія мы не памятаем: "Гэта... як лапкі мурша, хобат слана, сабачы нос, каціныя вусы, вушы кіта, крылы кажана, ракавінка малюска, джала змяі, лёгкі пушок на кветцы. Шмат рэчаў, але ўсе перамяняюцца".

Хранатоп рамана паўстае складаным, але не ўскладненым наўмысна: дзеянне аповеда (заўсёды ўнутрана матывавана) перамяшчаецца з Амерыкі ў Кітай, з 1990-х – у год 1864-ты, год, калі "згарэлі... нябёсы". Кван увесць час вяртаецца ў сваю родную вёску Чангмянь: вымаўленае з адной інтанацыяй, назва гучыць "шаўковаю песняю", варта крыху змяніць тон вымаўлення – і мяккая бясконца песня пераўтвораецца ў "доўгі сон". Ведучы сястру Алівію па іх мінулых жыццях, Кван вучыць яе ўспрымаць свет па-кітайску – гэтаксама сто год таму, паводле яе словаў, цяплява вучыла яна гэтаму ж міс Банер з англійскай хрысціянскай місіі: "Яна казалы, што цякады выглядаюць як сухая восенская лістоцка, храбрусьцяць, як папера, гучаць, бы патрэскванне агню, пахнуць, як пыл і на смак яны – як падсмажаны ў пекле д'ябал". Вярнуўшыся нарэшце ў Кітай (які "распрадае сваю культуру і традыцыі ў абмен на самыя танныя атрыбуты капіталізму") Кван знікае – застаецца ў свеце Інь, жыхары якога абіяжараныя "будучымі шкадаваннямі". Зрэшты, не менш і не больш, чым "суседзі" з іншых сусветаў.

Правінцыя як "тонкі свет" у рамане Э. Тан створаная са "звычайных", нават "звыклых" рэчаў. Аўтар не ператварае аповед у "стылістычнае рыстальшча", не парываецца – з пачуцця "карпаратыўнай салідарнасці" – агаломшыць чытача сюжэтна-кампазіцыйнымі "дзівосамі", што мяжуюць з вычварнасцю... Але ў кнізе – і праз кнігу – рэчаіснасць нібыта памнажаецца, вызваляючы ад панылага фаталізму і трапляючы ў арбіту таго сусветнага колавароту рэчаў ды ісцінаў, дзе "смуток, пераліваючыся праз край, паступова ператвараецца ў радасць".

Фота А. ЛЫЧАЎКІ

ПРАВІНЦЫЯ-JAZZ

Шматкроць кляты роднымі і няроднымі "крэатыўшчыкамі" *сверб дэканструявання* нам, суайчыннікі ("патрыёты"/"нацыяна-лісты(-я)", бяспрэчна на карысць – прынамсі, тут і зараз. Адсутнасць "цэнтра" дазваляе найперш не напружвацца з нагоды ўласнае занябанасці – бо апошняю мэтазгодна (і зручна) будзе ўважаць за... адметнасць, арыгінальнасць, урэшце, за *аўтэнтычнасць* (а хіба можна адшукваць больш прыцягальны фетыш у часы татальна-глобальнай інтэграцыі?!).

Між тым, *правінцыянасць* сённяшняй беларускай літаратуры дарэмна ўсведмяецца яе аўтарамі і "сааўтарамі" клінічным *дыягназам*, альбо – суфілірую для рэфлексуючых "лінгвапурытанаў" – ідэйна-эстэтычнай *заганю*. Сярод сённяшніх літаратуразнаўцаў, бадай, толькі гультай альбо дэманстратыўна-"народны" (тут: апантаны клопатам пра ўласную "агульнадаступнасць") мысляр не эксплуатаваў апошнім часам магчымасцяў (рэальных і ўяўных) *кантэкстуальнага аналізу*. Аднак найчасцей тое, што выдаецца за плён тыпалагічных даследаванняў, насамерэч аказваецца сапраўднай *акупацыяй*: "іншаму мастацкаму сусвету навязваецца "нашая" (і таму, натуральна (!), бліжэйшая да "ісціны") сістэма ідэй, каштоўнасцяў, мастацкіх вартасцяў і г.д. Унікальная непамыснасць беларускай літаратурнай сітуацыі заключаецца ў тым, што ад "роднага" мастацкага сусвету мы ж самі – ультыматывна – патрабуем прыпадабнення да "іншага", статусу "іншага", здзяйснення "іншага"... Адно непакоіць: якое трасцы творчы "роднага" будуць рабіць у прагна-недасягальным "іхным", калі "свайго" ўжо не будзе, а ў "чужым" сваіх "родных" замнога?..

Сённяшні пісьменнік – незалежна ад "намінальнай" *магістральнасці* альбо *перыферычнасці* роднай яму літаратурнай традыцыі – самаю логікаю развіцця цывілізацый ператвараецца ў *правінцыяла*: насельніка духоўнай "мясцовасці", што безнадзейна аддаленая ад "сталіцаў"-муршнікаў, чые жыхары з масава-калектыўным імпатэтам спатольваюць цымяную прагу "высокага" разнакаснасці "культурнымі" паўфабрыкатамі.

Ведаючы суровасць айчынай публікі, наўрад ці варта ставіць пад сумнеў яе рашучасць – напрыклад, у намеры пакласці жыццё не аднаго крытыка на тое, каб праз выбудову бясконцага мноства тэкстуальных "ланцужкоў" ёй прадэманстравалі *аб'ектыўнае* вырашэнне праблемы "правінцыянасці" сучаснага высокага пісьменства. Добраахвотныя "ахвяры" – святдомыя і міжвольныя ўдзельнікі стыхічнай літаратурна-крытычнай *jam session* – могуць паўплываць хаця б на стылістыку, антураж і выбар "саўдзельнікаў" ахвяравання.

раўскай прэміяй 1997 года, – ад самага пачатку ўспрымаецца як *індыйская* кніга, і справа нават не ў тым, што "нацыянальнасць" яе вызначаецца выключна "тапаграфіяй" (месца дзеяння – Айеменем у паўднёваіндыйскім штаце Керала). Увесь свет для галоўнай гераіні магчымы толькі да тае пары, пакуль ён утрымлівае хоць драбюк краіны, дзе "яна нарадзілася, ад веку заціснутай паміж праклёнам вайны і вусцішшу міру", краіны, дзе "Горшае здаралася бесперапынна". Падобна таму, як "марская ракавінка захоўвае ў сабе адчуванне мора", "як Айеменемскі Дом... захоўваў у сабе адчуванне ракі – імклівае, бруістае, рыбахвалістае", – гэтаксама Рахель праз усе свае бадзённі паміж "вялікім" (чужым) і "маленькім" (родным) сусветамі, праз усе свае блуканні паміж "жыццём" (дзяцінствам) і "смерцю" (сталасцю) безліччу найдрабнейшых "рэчаў" застаецца ўкаранёнаю ў сваёй *правінцыі*. Яе насяляюць *Былія Ваеннапагонныя* (нейкім дзівосным чынам яны сталіся "англафільскаю пародаю"), што "захраслі па-за ўласнай гісторыі", якія "ўжо не здольныя вярнуцца назад па сваіх жа слядах, бо сляды гэтыя сцёртыя".

Зрэшты, "прыватныя" ўрокі "займальнай" гісторыі, што дзядзька Чака дае сваім пляменнікам-блізнятам Рахелі і Эстепену, патрыёта (якой заўгодна) *правінцыі* павінны ўсцешыць, бо лёгка пераканацца, што *іншыя* нічога, чаго б не мелі мы, прыдумачы і перажыць не здолелі: "Нам унушылі чужыя мары. Мы не памятаем сваяцтва... Нашай самоце вечно не хапае глыбіні. Нашым радасцям – вышыні. Нашым жыццям – важкасці. Каб мець хоць нейкі сэнс".

Адмысловае *экзатычнасць* рамана А. Рой па меры заглыблення ў яго ўсё больш трывала звязваецца не са знешнім, апісальным узроўнем тэксту, але з унутрыстыльваю *метарэчаіснасцю*, дзе менавіта метафара паўстае "ключом да рэальнасці" (М. Вівер): "Страта Сафі-моль ціхутка блукала па Айеменемскім ДOME ў адных шкарпэтках. Яна хавалася ў кніжках, у ежы. У футарале для скрыпкі Мамачы. У большых на Чакавых ікрах, якія той бесперапынна калупаў... З гадамі памяць пра Сафі-моль... паступова пабяжыла, але страта Сафі-моль усё мажнела і налівалася сілаю".

Міф як мысленчая структура, спосаб спасціжэння рэчаіснасці – "пазанацыянальны"; "нацыяналізацыя" ён, як вядома, на стадыі ператварэння з *ведаў* у *мастацтва*. Бадай, дзякуючы раману А. Рой мае суайчыннікі атрымліваюць магчымасць не толькі "рэканструяваць" з аўтаравай мастацкай "міфалогіі" знакавыя (у сэнсе важкасці) элементы індыйскай анталогіі, аксіялогіі, светаадчування, але і пашырыць межы ўласнае *правінцыі*, уступішы ў Саюз Нэпахісных *правінцыі* – з прычыны відэавочнага сутнаскага падабенства гістарычнай рэтраспектывы і гістарычнай перспектывы: "Ён не ведаў,

Track 4. Бывай, “правінцыя” — “правінцыя”, вітаю!

Правінцыялы не могуць здзейсніцца як эмігранты, і нават як імігранты — таксама не могуць. Бо ад пачатку асуджання на залішне “ўчэлістую” радзіму, якую яны мусяць цягаць за сабою па свеце.

Алена Брава — аўтар пранізлівай прозы, дзе шчырасць не ёсць літаратурным “сродкам” (г.зн. не выкарыстоўваецца ў якасці прынады для чытача прастакавата-даверлівага альбо пугі — для ненаaturalна дасведчанага), але ёсць, бадай, адзіна магчымым спосабам пераўтварэння чалавечага досведу ў асобна-мастацкі космас — напісала ў 2002 годзе апавесць “Каменданцкі час для ластавак” (надрукаваная ў “Маладосці”, 2003, № 3). Докладней, больш чым праз пятнаццаць год здолела нарэшце апісаць стан таго, хто блукае паміж *правінцыямі* — без надзеі куды-небудзь насамрэч *вярнуцца*.

Беларуска Аляся бярэцца шлюбом з кубінцам Рэем (каханне, як высвятляецца *пасля*, “проста скрыллёк апельсіна пад нагамі маршыруючага нагопу”) — і рушыць разам з ім на яго радзіму, па сутнасці, уцякае, ратуючы сваё будучае дзіця ад рэчыўнасці айчыннага нябыту (“Урэшце, выбару “ехаць — не ехаць” не засталася; пра гэта лёс паклапаціўся, скіраваўшы мяне на дзевяцінага месяца ў родны райцэнтр, дзе ў радзімлі лютавалі стафілакок”). Між тым, у “правінцыйным” хранатопу любові рух набывае адмысловую *адноснасць*: “...ува мне расло пачуццё нерэальнасці ўсяго гэтага, — нібыта мы, штодзень пераходзячы гадзіннік назад у нашым плаванні па Атлантыцы, нейкім непапраўным чынам *зрушылі час*... — і мяне нейкім ветрам занесла ў каланіяльную дзірку на досвітку навукова-тэхнічнай эры”.

Сама *Аляся*, ад імя якое і вядзецца апавед, пазначае ўласныя “стасункі” з родным, беларускім наваколлем да ад’езду на Кубу праз жыццёваральныя вобразы-сімвалы “прагрэсуючага аўтызму”, “псеўдарэальнасці, якая раілася навокал, размнажаючыся з хуткасцю насякомых”... “Простае” ў сваёй ненаўмыснасці, *неабходнасці* чаргаванне жорсткай, аголена-бязлігаснай “фізіялагічнасці” — і пазытаванага каментара да толькі што створанага мінулага, бадай, забяспечвае незабыўнасць і *непазбыўнасць* уражання ад гэтай апавесці А. Брава: “Насілі на падлозе ў перапоўненым аддзяленні, потым палата на дванаццаць чалавек, смурод сукравіцы і гною, якія выцэджвалі са сваіх парэзаных цыцак (вось яна — фальклорная “кроў з малаком”)! такіх ж, як я, гаротніцы; тройчы хірург узразаў на маёй левай адзін і той жа... шоў, працэдуруючы ў нейкія занябёсныя сферы метафару майго ж лёсу (тройчы буду кахаць і тройчы спазнаю пекельны боль развітання)”. Здаецца, аўтару “Каменданцкага часу для ластавак” варта было “толькі” паспяваць утаймоўваць імпатны “пульс слова” — і твор паўставаў сам сабою, як бы *нараджаўся, вылузваючы з унутранага “правінцыйна-ўлоння — у вонкавую, іншую, чужую “правінцыю” — у жыццё*.

Я-герой А. Брава з самага нараджэння “асуджаны на паразу”. Магчыма, гэта натуральны вынік асуджання жыцця на ўскраіне, “у доме, падобным не да ластаўчынага гнязда, а да бетоннага калумбарыя” — незалежна ад фізічных перамяшчэнняў асобы, “прапісанай” у *правінцыі*.

Кубінка Зое Вальдас (пакаленне саракагадовых), што пакінула Востраў Свабоды, свабоды прагнучы (паводле А. Брава, “свабоды дамагаюцца дзеля адзінай мэты: адразу ж апынуцца ў палоне новай залежнасці”), ці не першую напісаную ў Парыжы кнігу называе “Кафэ “Настальгія” (непадробнасць адзіночтва — і тысяча жорстка-пяшчотных спосабаў яго “перажыць”).

Алена Брава вяртаецца з Кубы на Беларусь, але праз шмат гадоў найбольш сапраўднаю, памастацку дасканалую (у эмацыйных і стылёвых адносінах) атрымліваецца ў яе стваральніцы “дакубінская” *настальгія* — дзе замест “райцэнтра” — “родны горад, агорнуты пурпуровым плашчом восені”, асмужаны “сюррэалістычнай акварэллю бледна-ліловых прыцемкаў і цішыні, што спее ў ствалах да вясны, як павольная кроў”...

Насамрэч, нельга двойчы вярнуцца ў адну і тую ж *правінцыю*, нават калі яна роўная табе самому, — проста таму, што яна цябе ніколі і не адпускала: “...закусіўшы ў кроў губы, ты павалачэшся, цягнуўшы за сабой сваю клетку, як ваўчане скрываўленую пастку, і кожны крок будзе перамогай над тваім асабістым каменданцкім часам...”

Remix: *Правінцыя* не варта турбавацца пра вызначэнне ўласнага месца ў сённяшняй анталогічнай каламуці, не варта клапаціцца пра свой статус — яна і так паўсюль; свет сёння ёсць сукупнасцю ПРАВІНЦЫЙ (рознай вартасці, свежасці і гатунку).

Альтэрнатыўнага варыянта... я не маю.

Ірына ШАЎЛЯКОВА

Падрыхтоўка да 18-й гадавіны катастрофы

Мерапрыемствы да гадавіны зацверджаны на пасяджэнні калегіі Камчарнобыля пры Савеце Міністраў РБ. Іх геаграфія шырокая, але эпіцэнтрам падзей стануць рэгіёны, якія пацярпелі ад аварыі, і беларуская сталіца. У красавіку стартуе традыцыйны тыдзень памяці ахвяр Чарнобыля. Камчарнобыль сумесна з БРСМ арганізуе XVIII Міжнародную творчую дабрачынную праграму “Чарнобыльскі шлях — дарога жыцця”, а таксама VIII Рэспубліканскі фестываль мастацтваў для таленавітых дзяцей з “чарнобыльскіх” раёнаў “У будучае — з надзеяй”.

У Гомелі збяруцца ўдзельнікі 3-га Рэспубліканскага інфармацыяна-метадычнага семінара. Тут жа адбудзецца Міжнародная навукова-практычная канферэнцыя “Пераадоленне наступстваў катастрофы на Чарнобыльскай АЭС: стан і перспектывы”.

У беларускай сталіцы будзе праведзены “круглы стол” з удзелам айчынных і замежных няўрадавых арганізацый. Мерапрыемствы пройдуць і за мяжой. У прыватнасці, турнір па дзесяці італьянскіх гарадах здзейсніць арганізаваная Камчарнобылем тэматычная інфармацыяна-мастацкая выстава. Беларускія прадстаўнікі прымуць удзел у тэматычнай донарскай канферэнцыі ў Бельгіі.

Здымкі непадалёк ад Чарнобыльскай АЭС

Тэлекампанія “ВІД” па заказе Першага канала Расійскага тэлебачання рыхтуецца да здымкаў дакументальнага фільма аб Палескім дзяржаўным радыяцыйна-экалагічным запаведніку. Заповеднік створаны

больш як 15 гадоў назад агульнай плошчай 131,3 тысячы гектараў на тэрыторыі трох раёнаў — Брагінскага, Нараўлянскага, Хойніцкага.

Да гэтага часу тут найбольш высокія ўзроўні радыяактыўнага забруджвання: каля 30 працэнтаў цэзія-137,

больш 70 працэнтаў — стронцыя 90 і каля 97 працэнтаў — ізатопаў плутонія. Магутнасць дозы гама-выпраменьвання — 2000 мікраэрэнтген у гадзіну. Тэрыторыя запаведніка багата на жывельны і раслінны свет. Тут расце 1251 від раслін ці больш дзвюх трэціх сучаснай флоры Беларусі. У запаведніку водзяцца 54 віды дзікіх жывёл, 25 відаў рыб, гняздуецца 280 відаў птушак. Больш як 40 відаў фаўны — вельмі рэдкія.

Сёння ў запаведніку працуюць звыш 600 чалавек. Гэта вучоныя, леснікі, работнікі аховы.

— Экалагічная праблема вельмі важная і без яе ў фільме не абыходзіцца, — адзначыў аўтар сцэнарыя Дзмітрый Ломаў. — Але галоўнымі ў ім будуць усё-такі людзі, іх лёсы.

Адным з бядой не справіцца

10 сакавіка ў штаб-кватэры МАГАТЭ ў Вене на другім пасяджэнні Міжнароднага чарнобыльскага форуму выступіў старшыня Камітэта па праблемах наступстваў катастрофы на Чарнобыльскай АЭС пры Савеце Міністраў РБ Уладзімір Цалко. У рабоце ўдзельнічалі эксперты розных міжнародных арганізацый, а таксама міністэрстваў па надзвычайных сітуацыях трох краін — Расіі, Беларусі і Украіны.

Сёння ў Беларусі, паведаміў У. Цалко, каля 2800 населеных пунктаў працягваюць знаходзіцца на тэрыторыях са шчыльнасцю забруджвання цэзіем-137 звыш 37 кілабекерэлей на квадратны метр. У іх пражываюць больш як паўтара мільёна чалавек. Неабходна працягваць правядзенне мер у аграпрамысловым комплексе па спыненні міграцыі радыёнуклідаў.

За 18 гадоў наступленне ў сельскагаспадарчую прадукцыю радыецэзія знізілася ў рэспубліцы больш чым у 10—12 разоў. У прыватнасці, малака — у 5,5 разы.

Старшыня Камчарнобыля падрабязна азнаёміў удзельнікаў форуму з тым, што робіцца ў рэспубліцы, каб забяспечыць вытворчасць чыстых харчовых прадуктаў. На

ўсё ў 2003 годзе было затрачана каля 30 мільёнаў долараў.

Важнай праблемай пераадолення наступстваў аварыі на Чарнобыльскай АЭС У. Цалко назваў сацыяльна-эканамічную рэабілітацыю забруджаных тэрыторый. Пастаўлена задача атрымаць тут рэнтабельную вытворчасць. Як падкрэсліў выступоўца, мы з удзячнасцю прымаем дапамогу міжнародных арганізацый. Ён высока ацаніў развіццё тэхнічнага супрааўніцтва з МАГАТЭ. З дапамогай МАГАТЭ ў Беларусі створана радыялагічная і ветэрынарная лабараторыя. На спецпрадпрыемстве “Палессе” падрыхтаваны цэлы комплекс сучасных тэхналогій дэактывацыі. У горадзе Хойнікі заканчваецца стварэнне мукамольнага прадпрыемства, якое будзе стымуляваць абарончыя меры пры вытворчасці зерня на харчовыя мэты. Перапрацоўваецца, і ёсць упэўненасць, што будзе падтрыманы праект па рэканструкцыі спіртзавода ў вёсцы Стралічава Хойніцкага раёна.

Выстава ў Італіі

У 16 італьянскіх гарадах экспануецца прасоўная інфармацыяна-мастацкая выстава “26 красавіка...”, арганізаваная Камітэтам па праблемах наступстваў катастрофы на Чарнобыльскай АЭС пры Савеце Міністраў РБ. Яна прысвечана 18-й гадавіне самай буйнай тэхнагеннай катастрофы на нашай планеце. Яе адкрыццё адбылося 26 сакавіка ў г. Турыне.

У экспазіцыі выставы — карціны вядомых беларускіх мастакоў У.Гардзеенкі, В.Шкарубы, В.Шматава, М.Шматавай, У. Кожуха, скульптурныя творы У. Слабодчыкава, дзіцячыя малюнкi, фотаздымкі. Гэтыя працы расказваюць не толькі аб канкрэтных гістарычных фактах, звязаных з катастрофай, яе наступствамі, але і аб прыгажосці беларускай прыроды, сілы духу, жыццьялюбстве беларусаў, тых, хто сёння працягвае жыць на забруджаных землях.

З экспазіцыяй выставы раней азнаёміліся жыхары Германіі, Швейцарыі, Аўстрыі, Бельгіі. Яе італьянскае турне працягнецца да канца года. Сабраныя сродкі пойддуць на рэалізацыю праектаў па рэабілітацыі забруджаных радыёнуклідамі беларускіх рэгіёнаў, у прыватнасці, праекта “Гумус”, які будзе здзейснены сумесна з італьянскай дабрачыннай арганізацыяй “Легамб’ентэ Салідарыта” ў Добрушскім раёне Гомельскай вобласці. Дарчы, і цэперашняя выстава ў Італіі арганізавана пры садзейнічанні каардынатара праекта “Гумус” Масіма Банфаці.

Таццяна ХРАПІНА,
прэс-сакратар Дзяржкамчарнобыля

АНОНС

ВЫЙГРАЙ! З КАНАЛАМ “КУЛЬТУРА”...

1 красавіка — і гэта не жарт! — на канале “Культура” распачаўся інтэлектуальны марафон. Новы праект мае на мэце прыцягнуць увагу да праграм канала, заахваціць найбольш зрудзіраваных і неардынарных радыёслухачоў, актывізаваць стасункі канала з устаноўамі культуры, творчымі саюзамі, дзеячамі навукі, мастацтва і да т.п.

Дзеля гэтага падкуецца радыёвіктарына, якая працягнецца да канца месяца. Яе арганізатары на кожны дзень рыхтуюць для слухачоў сем пытанняў (з галін літаратуры, нацыянальна-культурных традыцый розных народаў, гісторыі выяўленчага мастацтва, рэтра-эстрады і г.д., прапануецца і музычная віктарына). Правільныя адказы

ацэньваюцца пэўнай колькасцю балаў. У эфіры пытанні агучваюцца пры канцы кожнай гадзіны — да 18.00. А вынікі падсумоўваюцца перад пачаткам вячэрняй віншавальнай праграмы, і такім чынам яе першы музычны нумар (добрая песня!) гучыць у гонар інтэлектуала-пераможцы — каля 19.30. Вынікі марафону папярэдняга дня можна пачуць і ўранні. Прызавы фонд складаецца з аўдыёзапісаў (CD), кніг беларускіх пісьменнікаў, мастацкіх вырабаў, білетаў на спектаклі, канцэрты і г.д.

30 красавіка будзе названа імя лепшага з лепшых — самага актыўнага і неардынарнага слухача-інтэлектуала. Яго чакае спецпрыз і ганаровы дыплом канала “Культура”. І калі слухачы падтрымаюць гэты радыёпраект, яго аўтар і вядучы Віктар Кісцень абяцае адмысловы працяг “Інтэлектуальнага марафона”.

С.Б.

ДЗЯКУЕМ!

Рэдакцыя выказвае шчырую падзяку пазнаўчым Юрасю Нератку, які ахвяраваў свой ганарар, падпісаўшы на газету “ЛіМ” дзесяць старэйшых і малазабяспечаных літаратараў.

ПАПРАЎКА

У №12 за 19 сакавіка ў абвешчаны Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры наконт канферэнцыі “Максім і Гаўрыла Гарэцкія. Жыццё і творчасць” былі дапушчаны недакладнасці. Трэба чытаць: XII Гарэцкія чытанні;

E-mail: bellifmuseum@tut.by

8 красавіка ў Вялікай зале Дома літаратараў адбудзецца прэзентацыя кнігі пазні **Валерыя Куставай “Каб неба сгарэць...”**. У вечарыне бяруць удзел Р. Барадулін, Ул. Арлоў, Л. Дранько-Майсюк, А. Камодзі, А. Пашкевіч, У. Пузыня, Р. Сітніца... Пачатак у 18.30.

Калектыў Рэдакцыяна-выдавецкай установы “ЛіМ” і Саюз беларускіх пісьменнікаў выказваюць глыбокае спачуванне празаіку **Анатолію Крэйдзічу** з прычыны смерці ягонага бацькі.

Саюз беларускіх пісьменнікаў смуткуе разам са сваім сябрам пісьменнікам **Анатолем Дзялендзікам** з прычыны заўчаснай смерці

яго жонкі, вядомага літаратуразнаўцы, доктара філалагічных навук, прафесара Ірыны Вікенцьеўны **ШАБЛОЎСКАЙ** і выказвае шчырыя спачуванні сям’і, родным і блізкім.

Члены кафедры беларускай літаратуры XX стагоддзя філфака БДУ смуткуюць з нагоды смерці прафесара **Ірыны Вікенцьеўны ШАБЛОЎСКАЙ** і прыносяць шчырыя спачуванні родным і блізкім.

Рэдакцыяна-выдавецкая ўстанова “Літаратура і Мастацтва” выказвае шчырае спачуванне пісьменніку **Анатолію Дзялендзіку** ў сувязі з напаткаўшым яго вялікім горам — смерцю жонкі.

Рэдакцыяна-выдавецкая ўстанова “Літаратура і Мастацтва” выказвае спачуванне супрацоўніцы аддзела маркетынгу і рэкламнай дзейнасці **СМАНЦАР Валанціне Пятроўне** ў сувязі са смерцю мужа.

